

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2017 30 stp
Fakultet for Landskap og samfunn

Et sted på veien

- En romlig analyse av Lørenskog kommunes sentrumsstruktur

A Place on The Road

- A spatial analysis of the centre structures in Lørenskog municipality

Andreas Fossnes
Master i by- og regionplanlegging

Forord

Denne oppgaven markerer slutten på fem morsomme og lærerike år som student i by- og regionplanlegging ved NMBU.

Oppgaven er basert på min interesse for hvordan byer og steder vokser frem og utvikler seg. Ingen steder er helt like, og alle bærer med seg en unik historie. Jeg føler meg heldig for at jeg har hatt mulighet til å studere byer på denne måten. Det har gitt meg nye perspektiver jeg vil ta med meg videre i jobb og utforskning av verden vi lever i.

Jeg vil rette en spesiell takk til min veileder Marius Grønning for gode innspill og diskusjoner underveis. Jeg vil takke Dinko Midžić i Lørenskog kommune for god hjelp med fremhenting av plandokumenter og informasjon underveis samt Gunnar Tenge for tilgang til kartdata.

Jeg vil også rette en spesiell takk til alle i «Lunjskomiτέén» for humor, samhold og faste rutiner i en til tider kaotisk mastertilværelse. Tilslutt vil jeg takke alle venner og familie som har støttet meg gjennom prosessen.

Andreas Fossnes

Ås, 13. mai 2017

Sammendrag

Norske byer og byregioner er i vekst, og steder som tidligere har vært definert som periferi står dermed i en posisjon som utviklingsområder for urban vekst og sentralitetsdannelse. Disse stedene har vokst frem som følge av naturgitte forhold og siden menneskelige beslutninger som valg om ressursutnyttelse, organisering og bruk av det geografiske rommet. I forbindelse med planlegging er det sistnevnte, altså beslutninger om romlig organisering jeg undersøker. Enten disse beslutningene er tatt med utgangspunkt i en eksplisitt romlig bevissthet eller ikke. Dette gjør det mulig å betrakte et steds utvikling i lys av en eksplisitt romlig bevissthet.

Problemstillingen er knyttet til hvordan ideen om sentrumsutvikling oppstår i en planleggingskontekst, sett opp mot den faktiske utviklingen av et sted. Underproblemstillingene stiller nærmere spørsmål om hvordan steders historiske funksjon og form legger forutsetninger for at steder dannes. Den siste underproblemstillingen er rettet mot hvordan planer for stedene operasjonaliseres. Problemstillingene besvares gjennom en historisk romlig strukturanalyse og knyttes til teori om romlig bevissthet i planlegging og strategiutvikling, institusjonsdannelse, sosiologi, sentralsteds- og nettverksteori. Jeg bruker abduktiv metode gjennom oppgaven.

Den abduktive metoden er basert på en kontinuerlig triangulering mellom teori, empiri og problemstilling. Svaret på analysen blir dermed en konklusjon om hva slags konsept Lørenskog sannsynligvis er. Empiri- og analysedelen overlapper hverandre i tre kapitler. I kapittel 3 undersøkes utviklingen av det lokale og regionale styringsverket. Kapittel 4 omhandler den faktiske historiske utviklingen av fysiske strukturer, og sosiale og kulturelle forhold som har påvirket stedsdannelsen. I kapittel 5 undersøker jeg planer og visjoner utarbeidet av Lørenskog kommune, som har til hensikt operasjonalisere den urbane utviklingen. Empirien er i hovedsak basert på informasjon innhentet gjennom dokumentstudier av historiske skildringer, kart, fotografier, planer og befolkningsstatistikk. Litteraturstudier av relevant teori brukes for å danne et betraktningsspektiv og underbygge funn fra empiridelen i diskusjonen og konklusjonen der jeg setter planperspektivet opp mot faktisk utvikling.

Det er for tidlig å konkludere med hvilke virkninger den lokale sentrumsplanen får for Lørenskog sentralområdes faktiske utvikling, da planen ennå ikke er vedtatt og iverksatt. Jeg har derfor valgt å diskutere stedene i Lørenskog ut fra deres historiske utvikling og konseptene de danner i dag. Til slutt viser jeg hva slags urbant konsept Lørenskog kommune som helhet kan betraktes som, og hvorvidt kommuneplanen og planen for sentralområdet bygger opp under dette konseptet eller ikke. Jeg konkluderer med at Lørenskog består av en rekke steder, som separat er ganske ulike stedskonsepter.

Abstract

Norwegian cities and urban regions are growing rapidly, and places previously defined as peripherals are finding themselves in a transformative position as development areas for urban growth and place making. The growth of these places are a result of given natural, topographical and geographical conditions and because of human decisions regarding resource utilization and organization and use of the geographical space. In terms of planning it is the latter, decisions about spatial organization and use, I aim to investigate. Regardless of whether these decisions are taken based on explicit spatial consciousness or not. The thesis starts with an outline of theoretical considerations, which frames my perspective and approach. This makes me able to discuss the actual development of a place in light of explicit spatial consciousness.

My research question relates to how planning endeavors on city-center developments in the Oslo metropolitan region occur at a local planning level, set against the actual development of the places. My sub-questions aims to answer how the historical function and morphology of different places adds preconditions when they evolve into urban centers. The last question relates to how plans that are operationalized shape the places and spaces within them. The research questions are answered based on a historical spatial structure analysis linked to theories of spatial consciousness in planning and strategy development, institutionalization and sociology, as well as central place and network theories. I use an abductive approach in relation to this.

The abductive research approach focuses on a continuous triangulation between theory, empiricism and research questions. The findings from my analysis forms the conclusion regarding what kind of urban concept Lørenskog appears to be. The empirical and analytical sections overlap during the three middle chapters. Chapter 3 concerns the development of both local and regional levels of territorial governance. The historical development of how physical structures, social and cultural interactions relates to the formation of a place is described in chapter 4. In chapter 5 I investigate the plans and visions made by the municipality to substantiate and operationalize urban development. My empirical data consists mainly of information obtained from document analyses including historical depictions, maps, photographs, plans and population statistics. In my discussion and conclusion, literature of relevant theory is used to form my approach and substantiate findings from the empirical section. In these last sections, I try to polarize between the plans made and the de facto development.

It is too early to conclude whether the local city-center plan will accomplish the goals set in it, as the plan hasn't been implemented. However, I have chosen to discuss the places of Lørenskog in a hypothetical perspective, based on the prerequisites for development given by geographical location and historical development. Finally, I illustrate what kind of urban concept Lørenskog municipality as a whole may be. In addition, I discuss whether the municipal plan and the plan for the city centre deliberately builds on this concept or not. I conclude that Lørenskog consists of a number of places, which forms quite different actual urban-like concepts.

Innhold

Kapittel 1 – Introduksjon.....	3
Bakgrunn	3
Formål	3
Problemstilling	5
Kapittel 2 – Tilnærming.....	8
Betraktningperspektiv	8
Metode.....	10
Kapittel 3 – Teori.....	14
Romlig bevissthet i planlegging av relasjonelt komplekse nettverksbyer	14
Lokalsamfunnets betydning i nettverkssamfunnet	17
Sentralitetsdannelse før og nå.....	22
DEL II	24
Kapittel 4 – Dannelsen av Lørenskogs romlige struktur	26
Introduksjon.....	26
Fra bondesamfunn til forstad i industrisamfunnet, perioden 1837 – 1920	27
Første forsøk på bevisst sentrumsdannelse, perioden 1920 – 1960	32
Spredning og nye klyngedannelser, perioden 1960 – 1987.....	38
Nye idealer gir konsentrasjon og fortetting, perioden 1987 – 2017	41
Kapittel 5 – Styringsverket	46
Skalabevisssthet i det geografiske styringsverket	46
Utviklingen av det geografiske styringsverket	47
Kapittel 6 – Planleggingen av Lørenskog i sentrum-periferikontekst	62
Idéen om Lørenskog sentralområde etableres.....	64
Planer og strategier for Lørenskogs senterstruktur	68
DEL III	72
Kapittel 7 – Diskusjon.....	74
Kapittel 8 – Konklusjon	84
Litteraturliste	86
Figurliste.....	88
Tabelloversikt.....	90

DEL I

Kapittel 1 – Introduksjon

Bakgrunn

Norske byer og byregioner er i vekst. Per 1. januar 2016 bodde 81% av den norske befolkningen i steder definert som byer eller tettsteder og denne andelen er ventet å øke i årene fremover (SSB 2016). Disse bysystemene danner funksjonelle bo-, arbeids- og serviceregioner med omfattende territoriell utbredelse på tvers av administrative grenser og sosio-kulturelle sfærer. Resultatet er komplekse bysystemer med en global utbredelse og lokal forankring i interaksjon mellom mennesker og steder muliggjort av tilgang på høyteknologiske mobilitet- og kommunikasjonsmidler. Dette kan gjøre at tradisjonelle sentrum-periferi relasjoner utfordres. Med fremveksten av komplekse bysystemer oppstår et behov for å tenke og handle strategisk i forbindelse med den romlige utviklingen av stedene som inngår i disse strukturene. For å kunne gjøre dette kreves bevissthet om hvordan og hvorfor steder vokser frem og utvikler seg. I dette ligger det implisitt at underliggende strukturer og mekanismer, som ikke nødvendigvis er synlige kan være styrende for et steds utvikling.

Sentrumsutvikling i forbindelse med arealplanlegging har hatt en økning i hyppighet og omfang i Norge de siste årene. Dette foregår over hele landet og sentrum-periferi-relasjonen blir derfor interessant. Samtidig er den norske arealplanleggingen fokusert på at sentraliteter kan skapes ved å følge retningslinjer som skal gi steder en urbane kvaliteter. Det kan være at sentrumsfokuset kommer som en følge av sterke urbaniseringstrender generelt, og et behov for å planlegge mer urbant.

Kompakt byutvikling gjennom fortetting og funksjonsblanding i tilknytning til kollektivknutepunkter er et av konseptene for å sikre en byutvikling av attraktive steder, uten økt miljøbelastning fra transport, produksjon og arealkonsum. Synergieffektene av dette skal være sterkere konsentrasjon av bolig, tjeneste- og næringsutvikling, noe som igjen skal gi urban kvalitet.

Jeg ser også et behov for å undersøke hvilken påvirkning institusjonelle rammer har for den romlige utviklingen av steder. Overordnet lokal planlegging er pålagt gjennom plan- og bygningsloven. Alle norske kommuner må derfor forholde seg til problematikken som kan oppstå i situasjoner der steder må programmeres til noe de kanskje ikke er, eller noen gang kan bli.

Formål

En eksplisitt bevissthet om hva som driver stedsdannelse på ulik skala og hva det romlige resultatet kan bli er viktig for å kunne ta de riktige strategiske valgene i dag. Dette er valg som i stor grad legger grunnlaget for fremtidig utvikling av steder. Oppgaven undersøker med dette den konkrete utviklingen av Lørenskog kommune i et historisk romlig perspektiv. Dette kan bidra til å belyse et behov for oppskalering av lokal planlegging og samfunnsutvikling. Denne oppskaleringen handler om å bevisst planlegge i lys av lokale forutsetninger samt regionale, nasjonale og globale interaksjonsmønstre og

ytre påvirkning. Det er på det lokale nivået at beslutninger om romlig organisering tas, mens kreftene som driver frem en romlig karakter eller funksjon kan komme fra helt andre steder eller geografiske nivå. For å lykkes med dette kreves muligens en annen tilnærming og til steder i lokale plan- og strategiutviklingsprosesser enn det som praktiseres i dag. Oppgavens problemformulering er derfor knyttet til hvordan ideer om lokal sentrumsutvikling oppstår i forhold til stedenes faktiske utvikling.

Problemstilling

Hovedproblemstillingen for oppgaven er:

«Hvilke forhold har påvirket fremveksten av Lørenskog sentrum som idé og faktisk-funksjonelt sted?»

Underproblemstillinger

For å kunne svare på hovedproblemstillingen har jeg formulert følgende underproblemstillinger. De to første omhandler i tillegg til Lørenskog sentrum spesielt, også kommunens overordnede senterstruktur, fordi den romlige utviklingen må sees i sammenheng med de andre stedene i kommunen:

1. Fortellingen om et sted

- Hvilke drivkrefter ligger bak den fysiske og romlige utviklingen av Lørenskogs senterstruktur?

Dette kan gi en økt forståelse for om beslutningen om å utvikle Lørenskog sentrum er forankret i en forståelse den historiske relasjonen mellom sentrum og periferi, eller om den er et resultat av en rekke tilfeldigheter. Svaret vil kunne avdekke om det er en sammenheng mellom faktisk utvikling og teoretiske perspektiver.

2. Det fysiske og romlige avtrykket

- Bærer Lørenskogs senterstruktur preg av å morfologisk vokse frem i utviklingsspor med gitte romlige stivhengigheter?

Denne underproblemstillingen søker å finne et svar på hvordan det fysiske avtrykket og romlige strukturer som danner Lørenskogs senterstruktur har blitt etablert og fremtrer i dag. I dette ligger det en implisitt antakelse om at det er ulike dynamikker som er med på å prege fremveksten av steder og romlige strukturer. Hensikten er å kunne se om avtrykket kan fortelle noe generelt om stedsdannelse i den konteksten Lørenskog befinner seg i.

3. Rammene for utvikling

- Hvordan har det institusjonelle nivået påvirket den romlige utviklingen av Lørenskogs senterstruktur, og hvordan har ideen om Lørenskog sentrum oppstått i den konteksten?

Det institusjonelle aspektet i forbindelse med romlig planlegging og stedsdannelse danner samlet et rammeverk for utvikling. Det er disse rammene som gjør territoriell styring mulig. Denne

underproblemstillingen søker derfor å finne svar på hvilken påvirkning det lokale og regionale styringsverket har hatt for dannelsen av Lørenskogs senterstruktur.

4. Operasjonalisering

- Hvilken romlig bevissthet kommer til uttrykk i planene for Lørenskog sentrum?

Lørenskogs senterstruktur underbygges og videreutvikles ved bruk av strategier, planer og retningslinjer. Denne underproblemstillingen søker å finne svar på hvordan disse styringsmidlene programmerer den videre stedsutviklingen. Dette kan gi en bedre forståelse for hvilke konsepter man forholder seg til i planleggingen og om disse klarer å favne om aspekter ved komplekse, romlig sammensatte strukturer som ikke alltid er like synlige.

Kapittel 2 – Tilnærming

For å beskrive min tilnærming og oppgavens omfang illustrer følgende kapittel et betraktningsspektiv som gir en oversikt over det teoretiske utgangspunktet og sentrale begreper. I tillegg til en beskrivelse av oppgavens avgrensning, oppbygging og til slutt metoden jeg har brukt.

Betraktningsspektiv

All samfunnsvitenskapelig forskning dreier seg om å undersøke folks virkelighet og virkeligheten er kompleks (Johannessen et al. 2011). Teoretisering handler dermed om å forsøke å forenkle denne virkeligheten, ved å generalisere og konseptualisere. Planteori er i utgangspunktet ikke en egen teoretisk retning, men en sammenfatning av teorier fra flere forskningsfelt. Planteorien er dermed påvirket av diskursive endringer og tendenser innen alle disse feltene. Dette forteller noe om planleggingens iboende kompleksitet og jeg velger derfor å definere et betraktningsspektiv som både bidrar til en avgrensning av oppgaven og samtidig gjør sammenkobling av teoretiske perspektiver mulig. Det planteoretiske utvalget i denne oppgaven består derfor i hovedsak av nettverksteori, sentralstedsteori og institusjonell teori. Som igjen har sitt opphav i sosiologi, statsvitenskap, samfunnsøkonomi og sosialantropologi.

Det er med utgangspunkt i dette perspektivet jeg undersøker ideen om Lørenskogs sentrum, for å finne ut hva slags konsepter stedene som danner dagens senterstruktur egentlig er og kontra hva de planlegges til å være.

Sentrale begreper

Sentralitet – Et område med en sterk tiltrekningskraft for mennesker og aktiviteter innen flere spesialiseringer.

Periferi – Områder som omkranser en sentralitet, men som selv ikke bærer preg av å være en sentralitet. Steder i periferien kan ha en tiltrekningskraft, men denne er ikke like sterk som ved en sentralitet.

Sted – Stedsbegrepet i denne sammenhengen er en forståelse som stammer fra human geografien der sted blir definert en individuell eller kollektiv opplevelse av sted. Jeg har også valgt å definere stedsbegrepet i lys av den de-sentrerte oppfatningen av steder i en globalisert verden, der også ikke-steder kan oppstå.

Territorium – Kan defineres som en sammenhengende romlig enhet som blir brukt, organisert og styrt av en sosial gruppe, individ eller institusjon for å begrense eller kontrollere tilgangen til mennesker eller steder (Gregory et al. 2009). Denne forståelsen forutsetter derimot at man trekker opp noen grenser for hva som kan kontrolleres innen en enhet. Jeg legger til at territoriet også kan defineres mer generelt som alt som befinner seg av strukturer på landjorda jf. André Corboz.

Romlig bevissthet – Er i forbindelse med planlegging og strategiutforming en bevissthet om steders romlige funksjon som også søker å fange steders iboende relasjonelle kompleksitet (Healey, 2006)

Lokalsamfunn – se tabell 1

Storskalasamfunn – Et interaksjonsmønster eller samfunn som fungerer på et høyere geografisk nivå enn det lokale, for eksempel i form av Webbers interessesfærer.

Styringsystem – Et nettverk eller system av ulike institusjoner som er involvert i samfunnsmessig styring eller territoriell styring.

Styringsverk – Den operasjonelle delen av styringssystemet. For eksempel lover, lovfestede planer eller andre reguleringer og virkemidler.

Avgrensning og oppbygging

Tematisk avgrensning: Den tematiske avgrensningen av oppgaven er fremveksten av steder og sentraliteter i en regional kontekst. Det er flere temaer som kan trekkes inn og undersøkes i den forbindelse, men jeg har fokusert på romlige drivkrefter innen institusjonelle, samfunnsmessige og teknologiske felt. Jeg har ikke kartlagt reisemønstre, handlemønstre eller pendlingsmønstre. Dette kunne vært gjort for å styrke konklusjonen i forbindelse med faktisk romlig utvikling.

Geografisk avgrensning: Oppgavens geografiske avgrensning og undersøkelsesområde er hovedsakelig på et lokalt nivå der Lørenskog kommune som helhet undersøkes. Bakgrunnen for at jeg valgte akkurat Lørenskog er fordi kommunen befinner seg i en geografisk kontekst mellom to tyngdepunkter, og tematikken rundt sentrumsutvikling i en slik sammenheng er interessant. I noen tilfeller har jeg funnet det hensiktsmessig å utvide perspektivet til å omfatte regionale, nasjonale og globale forbindelser. Dette inngår imidlertid som en naturlig del av oppgavens betraktningsspektiv.

Oppbygging: Oppgaven er i hovedsak bygd opp i form av en historisk analyse. Oppgaven har tre hoveddeler og åtte hovedkapitler. Den tar for seg som en historisk romlig strukturanalyse i tillegg til en historisk gjennomgang av utviklingen av styringsverket på regionalt og lokalt nivå. Til slutt diskuterer jeg mine funn i lys av teori og egne refleksjoner. I del 1 introduseres det aktuelle temaet, tilnærming, metode og problemstillingen i tillegg til mitt betraktningsspektiv. Del 1 omfatter også det teoretiske hovedkapittelet. Del 2 omhandler den empiriske og analytiske delen av oppgaven. Den er delt inn i tre hovedkapitler som til sammen gir en deskriptiv syntese av Lørenskogs utvikling. I kapittel 4 tar jeg for meg utviklingen av det institusjonelle nivået herunder hvilket styringssystem og styringsverk som har utviklet seg i lokal og regional arealforvaltning i Norge fra innføringen av formannskapslovene i 1837 til i dag. Kapittel 5 omhandler en romlig analyse av Lørenskogs utvikling i samme tidsrom. Dette kapittelet inneholder i tillegg egenproduserte øyeblikksbilder av den romlige tilstanden gjennom fire tidsepoker. I Kapittel 6 beskrives Lørenskogs senterstruktur slik den fremstår i

dag, og planene som gjelder for utvalgte steder. I del 3 svarer jeg på oppgavens problemstillinger gjennom diskusjons- og konklusjonskapitlene.

Metode

Innsamling av data og empiri i denne oppgaven baserer seg på en kvalitativ metodetilnærming. Videre er oppgaven bygd på en abduktiv tilnærming som består i å trekke frem teori på bakgrunn av funn underveis. Det empiriske grunnlaget er innhentet gjennom litteraturstudier og dokumentstudier. Litteraturstudier av relevant teori brukes for å danne et betraktningsspektiv. Dokumentstudier av historiske beretninger, offentlige utredninger, rapporter, avhandlinger og planer brukes som empirisk grunnlag. I tillegg har jeg brukt kart, fotografier og befolkningsstatistikk for å kvalitetssikre informasjonen fra de historiske kildene. Utviklingen av Lørenskogs senterstruktur er en prosess som har foregått over lang tid og som problemstillingene impliserer i et komplekst landskap og system. For å begrense oppgaven med tanke på tiden jeg hadde til rådighet har jeg valgt å bruke historiske kilder som hovedressurs i innhentingen av empiri. Ettersom oppgaven tar sikte på å undersøke den historiske utviklingen av Lørenskog har det ikke vært nødvendig å benytte intervju for datainnsamling.

Abduktiv og diakron tilnærming

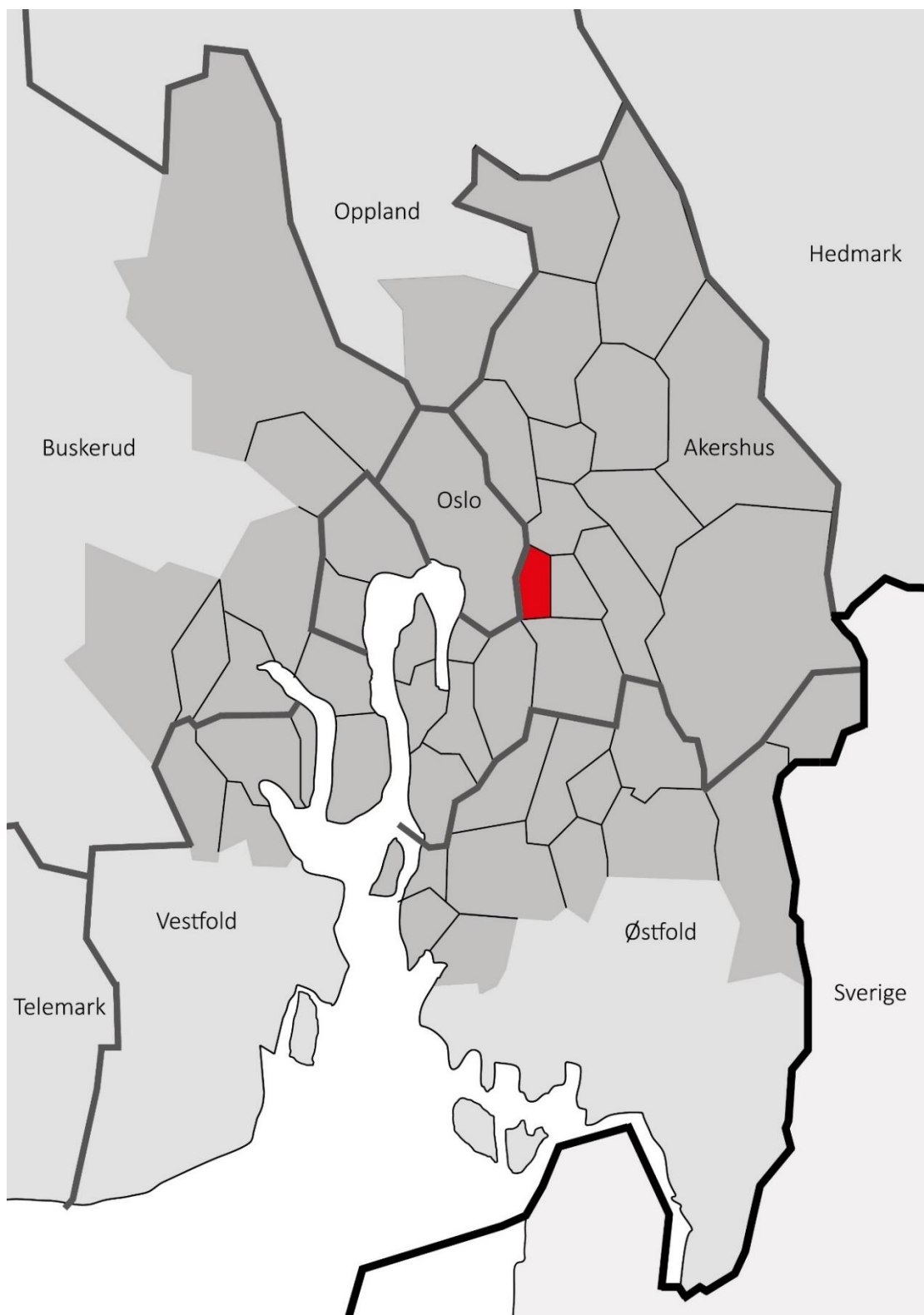
Abduktiv tilnærming baserer seg på en logisk slutning hvor oversetningen er sann, undersetningen sannsynlig og konklusjonen blir derfor kun sannsynlig (Store norske leksikon 2009a). Ved bruk av en abduktiv tilnærming kan man dermed ikke konkludere på samme måte som ved bruk av en induktiv metode. Den abduktive metoden står som en mellomting mellom induktiv og deduktiv metode. Der induksjon handler om at teori utvikles på grunnlag av datainnsamling og at funnene er styrende for utvikling av et teoretisk perspektiv og kunnskapsgrunnlag. Deduksjon handler på sin side om å teste etablerte teorier opp mot ny empiri, for så på kunne bekrefte eller forkaste teoriene. Den abduktive metoden beveger seg mellom disse og innebærer at teori og funn blir trukket frem og belyses underveis i oppgaven. Grunnen til at jeg har valgt en abduktiv tilnærming i denne oppgaven, er at det allerede finnes en rekke teorier som omfatter steders utvikling og at disse har en grad av sannhet, som det er krevende å utfordre i en oppgave som er begrenset i tid og omfang. Datagrunnlaget jeg innhenter anses også som sannsynlig empiri, men er ikke absolutt og dermed blir resultatet kun sannsynlig.

Den diakrone tilnærmingen som forskningsmetode tar hensyn til tidsdimensjonen og passer dermed i en oppgave som undersøker historiske fenomener. I en diakron analyse vil studieobjektet bli sett på i lys av sin historie, evolusjon eller utviklingsprosess (Store norske leksikon 2009b). I oppgaven illustreres en lang historisk utvikling og denne tilnærmingen er derfor gunstig.

Begrepene reliabilitet og validitet blir innen vitenskapsteori brukt for å beskrive innsamlede datas pålitelighet og troverdighet (Johannessen et al. 2011). I denne oppgaven vil datagrunnlaget være forskjellige skriftlige og visuelle kilder. Dette er i hovedsak historiske kilder. Disse kildene kan ha ulik

grad av pålitelighet og troverdighet avhengig av hvem som har produsert eller formidlet disse samt når de har vært produsert. Jeg har i stor grad basert meg på få, men grundige og troverdige kilder. Boken «*Historien om Lørenskog: myter og mennesker 1900 til 1990*» av historikeren Ola Alsvik fra 1998 er en av hovedkildene. Forfatterens profesjon gjør at påliteligheten til datamaterialet øker, men fordi jeg i hovedsak bruker denne ene kilden, kan materialets pålitelighet også svekkes. Jeg har derfor bekreftet informasjonen opp mot andre kilder på nett, herunder statistisk sentralbyrå, store norske leksikon og lokalhistoriewiki for å konstatere at de dataene som oppgis i hovedkilden er pålitelige. Dette defineres som intereliabilitet (Johannessen et al. 2011). En hovedregel i forbindelse med historisk materiale er at jo eldre materialet er jo lavere er påliteligheten, fordi man ikke med sikkerhet kan vite hva som faktisk er sannheten og fordi materialet kan ha vært redigert eller tatt ut av sin kontekst i ettertid.

Validiteten handler om hvilken grad av overførbarhet mine funn har. I denne oppgaven vil funnene i stor grad være spesielle og rettet mot det konkrete undersøkelsesområdet. Noen av funnene kan være overførbare til å kunne se tendenser som ikke bare har preget Lørenskog, men hele Osloregionen eller andre steder i Norge.

Figur 1: Illustrasjonen viser Osloregionens utbredelse og administrative inndeling, slik regionen defineres i Storbymeldingen - St. meld. Nr. 31 (2002 – 2003). Osloregionen omfatter flere subregioner og kommuner. Lørenskog er markert i rødt og ligger i sentrum av denne regionen, helt inntil Oslo kommune og som en del av det sammenhengende tettstedet Oslo (Kartverket, egen fremstilling 2017).

Kapittel 3 – Teori

Romlig bevissthet i planlegging av relasjonelt komplekse nettverksbyer

Dagens byer og byregioner danner komplekse nettverk med forankring i mennesker og steder som i ulik grad er integrert i eller desintegrert fra hverandre. Dette gjør at vi kan snakke om «Nettverksbyen» som et globalt urbaniseringsfenomen. Nettverksbyer forholder seg ikke territorielt til administrative grenser og steder på samme måte som det man tradisjonelt har oppfattet som byer og byregioner. Dermed kan det være at begrepsapparatet i forbindelse med planlegging av disse byene muligens ikke dekkende for hva de faktisk er. Moderne byer kan derfor ikke kun betraktes i et perspektiv basert på et system av fortettinger, sentre og knutepunkter, de må i tillegg betraktes nedenfra og innenfra både som livsverden og arena for sosial interaksjon (Helle et al. 2006).

Planlegging handler om altomfattende input – spesiell output. Mobilisering rundt strategisk arbeid forutsetter at strategier blir utarbeidet av aktører som «ser som staten» (Healey 2006; Scott 1998). Å «se som staten» kan forstås som en tilnærming med utgangspunkt i en vid, nærmest altomfattende inkludering av ulike samfunnsaspekter i strategiutvikling. En slik tilnærming kan i flere sammenhenger være hensiktsmessig, hvis en strategi skal gjelde større områder preget av komplekse relasjoner, for eksempel i forbindelse med areal- og transportplanlegging i storbyregioner. Delstrategier eller planer som er ment å gjelde for mindre områder eller spesifikke temaer krever selv etter bred kollektiv mobilisering og forankring en selektiv utsiling av betydningsfulle temaer, både fordi det er umulig å inkludere alt som trenger å bli gjort og fordi det i flere sammenhenger heller ikke er hensiktsmessig. Det er denne rangeringen og utsilingen av temaer som utgjør det strategiske grepet og som gjør en strategi «strategisk» (Healey 2009; Albrechts 2004). Strategisk planlegging handler derfor om å bevege seg bort fra en altomfattende inkludering mot en selektiv utsiling som kan ende i en langsiktig visjon (Albrechts & Balducci 2013). En slik utsiling eller forenkling kan allikevel utelukke eller undertrykke viktige aspekter ved virkelighetens komplekse sosio-romlige dynamikker (Healey 2006). Martina Löw skriver ifølge Røe, 2013 i 2009 om en eksistensialistisk tilnærming som søker å fange den iboende logikken i steder. Den iboende logikken kan være skjulte sosiale handlingsrom og subjektiv romlig mening (Røe 2013), altså at et rom er gitt mening gjennom handlingene mennesker utfører der. Psykogeografi er studiet av hvordan lover og geografiske omgivelser, enten bevisst organisert eller ikke påvirker menneskets følelser og oppførsel (Debord 1955). Debord brukte dette begrepet for å belyse hvordan forbrukersamfunnet er med på å skape geografiske rom der masser av mennesker utvikler en kollektiv oppfattelse av romlig funksjon, estetikk og kvaliteter. I utarbeidelsen av romlige strategier og planer for byer og byregioner er det essensielt med en forståelse for at slike kollektive forestillinger kan oppstå, men at de ikke nødvendigvis er sanne. Derfor må forestillinger om romlige elementers relasjon til hverandre avdekkes og kartlegges for at planlegging skal virke strategisk og at det eksplisitte romlige resultatet blir det man planlegger for.

Patsy Healey introduserte i 2006 to begreper som kan gi planleggere bedre forutsetninger for å forstå hvordan den relasjonelle kompleksiteten som eksisterer i og mellom steder påvirker det endelige romlige resultatet. Det første begrepet er *romlig bevissthet*, det andre er *skalabevissthet*. Romlig bevissthet i planlegging praktiseres i begrenset omfang og kommer særlig til uttrykk i forbindelse med regulering av enkeltprosjekter heller enn ved helhetlig planlegging og strategiutvikling (Healey 2006). Dette kan ha flere årsaker, men kan både komme av en innarbeidet oppfattelse om arkitektonisk determinisme som særlig fikk fotfeste blant planleggere på midten av 1900-tallet. I tillegg har fremveksten av nyliberal økonomisk politikk og en prosjektfokusert planlegging preget offentlig beslutningstaking siden 1970/80-tallet.

Det er særlig det siste punktet som kan ha bidratt til utviklingen av en snever forståelse for ulike roms betydning for ulike grupper, både fordi beslutninger om romlig organisering i større grad tas med hensyn til økonomiske behov hos finansielle aktører i mer eller mindre lukkede nettverk. Ekstern påvirkning i beslutningsprosesser om territoriell og romlig utvikling blir dermed begrenset og Healey (2006) kaller dette «*the lack of explicit spatial consciousness*». Denne innsnevringen kan føre til at den iboende dynamikken i steder ikke fanges opp. Graham og Healey (1999) kritiserer hvordan dette eksisterende gapet mellom planteori og -praksis i relasjon til steders dynamikk ikke behandles godt nok. De mener at dynamikken som utspiller seg på ulike steder trenger å konseptualiseres gjennom bruk av teorier fra ulike forskningsfelt, og at en slik tilnærming først vil kunne gi planleggere adekvate konsepter for relasjonell planlegging av steder.

Skalabevissthet forstår Healey (2006) som en geografisk forestilling av et territorium, både hvordan territorier er posisjonert i relasjon til hverandre og hvordan de internt kan være differensiert. Healey (2006), hevder at man frem til nå har konsentrert seg om å plassere ansvaret for utarbeidelse av strategier og planer i et formelt hierarki av juridiske og administrative retningsgivere på ulike forvaltningsnivå, men at denne tilnærmingen blir for lemfeldig. En viktig oppskalering i forbindelse med oppfatningen av det urbane stedet, handler om at urbane enheter må betraktes som et regionalt fenomen, der hvert sted med sin befolkning, aktiviteter og omland danner utbredelsesområdet (Webber 1964).

Healey (2006) viser til et eksempel fra Nederland, hvor målet var å etablere en kollektiv bevissthet om hva som utgjorde metropolregionen Amsterdam. I denne saken fokuserte man på territoriell utvidelse av regionen gjennom interkommunalt samarbeid istedenfor å oppnå dypere forståelse av diversiteten i relasjoner, skala og innhold i byregionens mange lag og nettverk. Hadde man klart å oppnå en slik forståelse kunne dette gitt et bedre grunnlag for å etablere en bevissthet om hva som danner den faktiske metropolregionen og deretter utarbeide en strategi for den.

Poenget er at romlige strategier og planer som utarbeides implisitt søker å danne en felles forestilling om et sted. Utdfordringen er at disse forestillingene er ikke nødvendigvis er sanne og kan bygge på et ønske eller en drøm om hvordan et sted skal fungere eller se ut uten at essensielle forutsetninger for å

oppnå dette er klarlagt. Konsepter, herunder strategier som bygger på en forståelse av relasjonell kompleksitet vil på den måten reflektere et annet bilde av virkeligheten enn det som tilsynelatende virker åpenbart, hvis man for eksempel automatisk kun forholder seg til eksisterende administrative grenser. Healey (2006) poengterer videre at dette fører til at man behandler et territorium som en lukket enhet og at dette fører til svake strategier. Kombinasjonen av mangel på bevissthet om rom og skala kan dermed resultere i ensidige strategier der for eksempel mål om økonomisk konkurransedyktighet kan få for stor betydning (Healey 2006). En annen konsekvens kan være at de endelige strategiene blir statiske konsepter der stabilitet og bevaring av tidligere identiteter fremstår som viktigere enn territoriell integrasjon og samspill (Healey 2006).

Graham og Healey (1999) argumenter for at planleggere fortsatt behandler byens rom i lys av en objekt-fokusert forståelse og at tidsrom-dimensjonen er begrenset til å gjelde aktivitetene som foregår på et sted i dag eller i nær fremtid. Slik jeg forstår Graham og Healey bør tidsrom-dimensjonen utvides til å omhandle hva rommet har representert tidligere, hva det representerer i dag og i et lengre fremtidsperspektiv, samtidig vil ulike personer og grupper ha ulik forståelse av rommets representasjon i disse tidsdimensjonene. I slike situasjoner vil man også kunne se tendenser til at tidligere forestillinger og myter står i veien for en anerkjennelse av levende, kosmopolitisk og inkluderende urbanitet (Healey 2006; Sandercock 1998).

Poenget med å forstå fortiden er ikke nødvendigvis å bevare eller gjenopplive tidligere sosio-romlige forestillinger, noe som fortsatt er vanlig blant planleggere, men heller problematisere og utfordre disse forestillingene (Graham & Healey 1999). På den måten vil man ta hensyn til fortidens påvirkning uten at fortiden blir styrende, men heller bidrar som et strukturerende element i forbindelse med fremtidig romlig utvikling.

I den forbindelse blir romlige stivhengigheter aktuelt å diskutere, fordi landjorda til en viss grad alltid er påvirket av aktiviteter som har foregått der. Denne påvirkningen eller avtrykket kan være mer eller mindre synlig, forsvinne for så å komme til syne igjen. Landjorda kan sammenliknes med et palimpsest, altså et pergament der innholdet viskes ut for så å erstattes av nytt innhold (Corboz 1983). Poenget er at det som tidligere var anført i pergamentet har etterlatt et avtrykk som tilsynelatende er borte, men som kan komme til syne igjen på et senere tidspunkt. Spørsmålet er, hvordan man velger å behandle dette fenomenet. Hvis et romlig, kulturelt eller sosialt avtrykk igjen blir synlig, skal det da konserveres og behandles som et vernet kulturminne uten mulighet for endring i struktur og bruk? Eller bør avtrykket bevisst utnyttas som et strukturerende element og utgangspunkt for ny programmering av den urbane materien? En forståelse for at landjorda er preget av dette og hvordan man behandler dette er form for romlig bevissthet hvis man følger resonnementet til André Corboz.

Lokalsamfunnets betydning i nettverkssamfunnet

Det moderne globaliserte samfunnet, og de nye nettverksbyene er et romlig resultat som følger av ny teknologi innen mobilitet og kommunikasjon. Nils Aarsæther stiller spørsmål ved om lokalsamfunnet i denne konteksten har fått mindre betydning?

Lokalsamfunnet er ifølge Aarsæther ikke en institusjon i seg selv, men et nedslagsfelt for påvirkning fra det som skjer av endringer i det institusjonelle feltet, implikasjonene for lokalsamfunnene er dermed gitt av endringer i og mellom samfunnsinstitusjoner (Aarsæther 2016). Slike institusjoner og institusjonelle rammer omhandler oppbyggingen av styringssystemet, for eksempel lovgivning som gir kommuner plikter, men samtidig råderett over eget areal og videre hvordan kommunene velger å samarbeide med andre offentlige myndigheter eller private aktører. Dette handler i stor grad om hvordan kommunene velger å organisere sin territoriale utvikling gjennom planer, strategier og virkemidler, både de som er pålagt gjennom og hjemlet i lover samt uformelle metoder og virkemidler. Det politiske aspektet er også en bidragsyter innen utviklingen av det institusjonelle rammeverket som påvirker et lokalsamfunn, gjennom lokal vedtaksmyndighet for planer og strategier samt bevilling av midler til ulike utviklingsprosjekt.

Aarsæther (2016) gjør et forsøk på å definere og tegne opp hva som kan forstås som lokalsamfunn. Han mener begrepet i stor grad er selvforklarende, men at ulik forståelse og bruk av begrepet blant ulike aktører nødvendiggjør en presisering. Han problematiserer dette ved å beskrive at et lokalsamfunn ikke nødvendigvis er en jevnbyrdig, kulturell og sosial konstellasjon, men at den kan preges av store motsetninger og konflikt (Aarsæther 2016). Videre utvider han perspektivet og beskriver hvordan lokalsamfunn ikke bare er et bygdefenomen, men at lokalsamfunn både kan eksistere som deler av en fragmentert eller sammenvevd by eller på mindre steder i distriktene (Aarsæther 2016) Det er derimot ikke gitt at et lokalsamfunn i hverken by eller bygd er fristilt fra å ha iboende motsetninger og utgjør en heterogen sammensetning av mennesker slik han nevnte tidligere.

Aarsæther (2016) lister opp noen kjennetegn ved det som kan kalles et lokalsamfunn. Først og fremst handler det om at et lokalsamfunn omfatter en territoriell begrenset enhet eller område. Dette kan like gjerne være en familie eller et nabolag i en byregion. Samtidig presiserer han at et lokalsamfunn dreier seg om mer enn bare en samling av hus og mennesker, men at det også omfatter en viss samhandling og samarbeid mellom enkeltpersoner og grupper av mennesker. Gjennom denne samhandlingen kan det oppdages og oppstå det han kaller «felles plattformer», altså steder der felles problemer, utveksling av tjenester og informasjon foregår (Aarsæther 2016). Det er igjen viktig å presisere at slik utveksling av tjenester, informasjon og problemløsning ikke er ensbetydende med bortfall av strid.

I følge Aarsæther ha lokalsamfunnet dermed en tydelig universell karakter, men det er samtidig ikke mulig å finne en felles forståelse av hva dette substansielt skal dreie seg om. Lokalsamfunnet danner derimot en ramme for og åpner for muligheten av å oppnå en felles forståelse for hvilke utfordringer

som skal håndteres og løses lokalt og at dette igjen gir grobunn for felles handling til å oppnå ønskede resultater som kommer felleskapet til gode.

Aarsæther stiller også spørsmål om hvorvidt lokalsamfunn kan forstås som en institusjon. Et lokalsamfunn kan være fysisk representert ved institusjonelle gjenkjennbare fysiske symboler som et felles rådhus eller bydelshus. Disse representerer igjen det som kjennetegner det mange i klassisk forstand forbinder med institusjoner. Videre er disse institusjonene på grunn av et varighetsaspekt fundert på et sett med lover, normer og kultur og danner sammen med institusjonen de institusjonelle rammene der styring og formelle prosesser skal forholde seg til og følge. Aarsæther presiserer at et lokalsamfunn dermed ikke automatisk sammenfaller med egenskapene til en institusjon, men at lokalsamfunn derimot kan ha et institusjonelt preg. Lokalsamfunnets institusjonelle preg blir dannet gjennom et behov for felles utøving av formelle handlinger som påvirke lokalsamfunnets innbyggere. De lokalsamfunnene som i størst grad også kan sies å være en institusjon er «småkommuner» med så få innbyggere at kommunen totalt kun utgjør ett lokalsamfunn (Aarsæther 2016). Videre er de fleste kommuner i Norge sammensatt av flere lokalsamfunn, for eksempel i form av flere tettsteder, bygder eller grender (Aarsæther 2016).

Det institusjonelle lokalsamfunnet danner således et ytterpunkt hva gjelder definisjonen av et lokalsamfunn. På den andre siden av skalaen finner man lokalsamfunn som heller bærer preg av sosial fragmentering, for eksempel et nabolag med høy frekvens av til- og fraflytting (gjennomtrekk), der den hverdagslige interaksjonen mellom innbyggerne er lav (Aarsæther 2016).

Videre presiserer Aarsæther (2016), at de fleste lokalsamfunn i Norge derimot befinner seg et sted midt på skalaen i mellom disse ytterpunktene, og han skiller her på tre karakteristikk.

1. Den første karakteristikken er lokalsamfunn som faller inn i en videre institusjonell og formell arena, for eksempel en bydel i en større kommune. Han kaller dette «kommune-light», og viser til at denne typen lokalsamfunn kan bli vanligere ved for eksempel kommunesammenslåing. Her finner man til en viss grad direkte eller indirekte representasjon fra en større institusjon som er med på å danne rammene for en eller annen form for konsensusbygging.
2. Den andre karakteristikken er lokalsamfunn der frivillige organisasjoner, for eksempel idrettslag, grunneierforeninger eller liknende fungerer som et talerør for lokalbefolkningen. Denne typen som Aarsæther kaller halvformelle lokalsamfunn driver problemløsning gjennom for eksempel gjennom dugnad eller støtte fra offentlige instanser gjennom tilskudd og subsidiering.
3. Den tredje karakteristikken kaller Aarsæther uformelt koordinerte lokalsamfunn. Disse er prega av en form for elitestyring, der for eksempel en «høvding» eller gruppe av personer i en elite blir de legitime talspersonene for lokalbefolkningen. Aarsæther presiserer videre at en slik type organisering kun vil fungere dersom eliten eller høvdingen klarer å etablere felles arenaer for

meningsutveksling der informasjon og meninger kan flyte fritt mellom uformelle møteplasser og arenaer, som for eksempel på butikken, skolen eller forsamlingshuset.

Nils Aarsæther har laget en tabell som klassifiserer og konseptualiserer ulike idealtyper lokalsamfunn.

Tabell 1: *Typen lokalsamfunn - grad av institusjonalisering, og antydning av institusjonelle trekk definert av Nils Aarsæther, 2016 s. 139*

Type	Lokalsamfunn = Kommune	Bydelsorganisert lokalsamfunn	Lokalsamfunn med halvformell organisering	Lokalsamfunn med uformell organisering	Fragmentert "soveby"
Organisasjonsprinsipp	Politisk, kommunevalg	Politisk, frem-møte/direktevalg	Frivillig organisert medlemskap	Norm om å bry seg	Privatliv
Vedtaks måte	Flertall	Flertall	Konsensus i regi av friv.org.	Autoritet	Ingen vedtak
Arbeids måte	Tjenesteapparat, samfunns-utvikling	Budsjett, dugnad, tilgang til kommune	Dugnader i regi av frivillige organisasjoner, prosjektsøk	Dugnad osv. spontant organisert	Ingen felles handling
Fysisk uttrykk for felles arena	Rådhus	Skole, servicebygg, bydelshus	Samfunnshus, idrettsanlegg	Butikken, frimenigheten	Ingen
Lederrolle	Ordfører	Lokalrådsleder	"Ildsjel"	"Høvding"	Ingen

De idealtypiske lokalsamfunnene har i praksis glidende overganger, overlappende av flere typer og nyanser enn det tabell 1 illustrerer (Aarsæther 2016). Aarsæther presiserer at typebeskrivelsen som er gitt i tabell 1 for eksempel ikke vil fange opp lokalsamfunn der det har «*oppstått konkurrerende arenaer, der deltakere fra ulike plattformer gjør krav på å definere felles oppgaver og strategier*» (Aarsæther 2016 s. 140).

Variablene i kolonnen helt til venstre er hentet fra klassisk institusjonell teori, og Aarsæther presiserer at de ulike typenes karakteristika ikke nødvendigvis er sammenfallene med disse variablene og derfor heller ikke automatisk kan overføres til å definere lokalsamfunn som institusjoner (Aarsæther 2016). Aarsæther argumenterer for at den mest institusjonaliserte typen lokalsamfunn, nemlig småkommunene ikke står sterkt i diskusjonen om ny kommunestruktur og at det derfor må være andre faktorer enn institusjonsbygging som ligger bak interessen for lokalsamfunn i dagens Norge (Aarsæther 2016).

Videre kan man stille spørsmål om hvorvidt et lokalsamfunn kan være støttet av andre institusjoner selv om de ikke kan sies å ha en institusjonell form i seg selv. Institusjoners betydning som

samfunnsbærende strukturer og problemløser i tradisjonelle lokalsamfunn der for eksempel fiskeri eller landbruksøkonomi var bærebjelken i lokalsamfunnet er i dagens samfunn marginalisert (Aarsæther, 2016). Disse institusjonene har blitt overtatt av kommuneinstitusjonen, og med formannskapslovene av 1837 ble den agrare og religiøse basisen for lokalsamfunnene i bygde-Norge utradert (Aarsæther, 2016).

Aarsæther påpeker at begrepet lokalsamfunn ikke kom inn i den norske samfunnsdiskusjonen som begrep før den forrige store kommunereformen på begynnelsen av 1960-tallet. Flere norske kommuner kunne i forkant av denne reformen representere egne lokalsamfunn.

«Det flytende og flyktige ved den globaliserte økonomiske institusjonen, med fokus på mobilitet, stordriftsfordeler, sentralisering og hierarki, er kanskje de kreftene som i dag sterkest virker i retning av å undergrave lokalsamfunnet» (Aarsæther 2016 s. 142)

Begrunnelsen for dette synet ligger i at lokalsamfunnets samhandlingsmønster hadde sitt utgangspunkt i direkte møter mellom folk, muliggjort av fysisk nærhet gjennom utforming av bosteder og møteplasser der folk tilfeldig kommer i kontakt med hverandre (Aarsæther 2016). I mange sammenhenger er vi ikke lenger avhengig av fysisk tilstedeværelse for å utveksle informasjon, handle varer eller tjenester, dermed endres definisjonen av hva som kan omtales som lokalsamfunn. Dagens lokalsamfunn er preget av samhandling i andre, ikke-fysiske rom og nettverk, illustrert ved nettverksbyene. Denne utviklingen er ifølge Aarsæther noe går på tvers av hans definisjon om hva et lokalsamfunn er nettopp fordi nettsamfunn er globaliserte i sin utstrekning. Enkelte nettsamfunn kan allikevel ha geografisk nærhet som premiss for at de skal fungere, men global samhandling som en tilleggsfaktor.

Jeg vil argumentere for at interaksjon som foregår mellom mennesker og steder i nettverk basert på ikke-fysiske rom allikevel kan ha kjennetegn som gjør at de minner om lokalsamfunn. Slik jeg ser det kan deler av et lokalsamfunn like gjerne eksistere i slike nettverk, men disse lokalsamfunnene har en annen dynamikk enn tradisjonelle lokalsamfunn fordi muligheten til å samhandle med lokalsamfunnet kan skje uten fysisk tilstedeværelse. Relasjonen til lokalsamfunnet er allikevel tilstede. Fysisk tilstedeværelse er heller ikke like nødvendig i alle sammenhenger. Det er klart at vi ikke kan bo i det ikke-fysiske rom, tilfeldige møter mellom mennesker begrenser seg også, men det ikke-fysiske rommet kan være en arbeidsplass, handelssentrum, eller arena for kontakt med myndigheter osv. Tjenesteyting i form av barnehager, skoler og idrettsanlegg kan heller ikke overføres til ikke-fysiske rom. Så fysiske og lokalsamfunn har dermed fortsatt betydning.

Når Patsy Healey skriver om behovet for en romlig bevissthet i forbindelse med relasjonell kompleksitet, forstår jeg det som en bevissthet om at interaksjon i ikke-fysiske rom eksisterer og utvikler seg og dermed danner enda en dimensjon i relasjonelt komplekse bysystemer. Det finnes dermed en legitim grunn til å inkludere denne dimensjon i romlig planlegging, et annet spørsmål er hvordan?

Aarsæthers forståelse av elementene som danner lokalsamfunn kan derfor tillegges en ny romlig dimensjon. Jeg er enig i at offentlige rom har en viktig funksjon som arena for fysisk kontakt mellom mennesker og kulturer. Samtidig er samhandling i ikke-fysiske rom fortsatt på et tidlig utviklingsstadium og den funksjonen de har i dag kan være forgjengeren til nye typer lokalsamfunn som også baserer seg på ideen på fysisk nærhet eller tilstedeværelse uten at selve interaksjonen er fysisk. En slik utvikling kan man ane konturene av når man ser på utviklingen av nettsamfunn der geografisk nærhet også er en forutsetning for at nettsamfunnet skal «fungere». Kan slike nettsamfunn i fremtiden danne oppnå en funksjon på lik linje med det vi i dag forstår som lokalsamfunn? Melvin Webber stilte seg i 1968 kritisk til hvordan man tilnærmet seg uforutsette utviklingstrekk i samfunnet. Han peker på hvordan både retorikk og tankesett innen planlegging av byer er preget av anakronismer fra en annen tid og eksemplifiserer dette med at fordi samfunn tidligere har vært romlige og territorielt avgrensede enheter strukturert gjennom akkumulasjon av makt muliggjort av svakere mobilitetsgrad mellom steder og samfunn (Webber 1968). I det moderne samfunnet har mange tett kontakt gjennom nettbaserte sosiale systemer der kloden utgjør den territorielle avgrensningen.

« [...] we seem to still assume that territoriality is a necessary attribute of social systems»
(Webber 1968 s. 1093)

Nå skal det sies at det Webber forstår med sosiale systemer er mer omfattende enn de enkelte nettsamfunn jeg har nevnt, men når myndigheter, offentligheten og sivilsamfunnet er koblet til dette nettverket som fungerer i global sanntid har det oppstått et relasjonelt avhengighetsforhold mellom de som er koblet til dette nettverket og territoriet spiller således ikke så stor rolle. Webber (1968) understreker at vi også er avhengige av å forstå skala i forbindelse med planlegging. Og var dermed tidlig ute med å åpne for en diskusjon om planlegging i komplekse bysystemer.

«The error has been a serious one, leading us to seek local solutions to problems whose causes are not of local origin and hence are not susceptible to municipal treatment» (Webber 1968 s. 1093)

Her beveger han seg inn i håndteringen av *wicked problems*, som han senere definerer og diskuterer. *Wicked problems* defineres som fremveksten av problemer som må håndteres i en kompleks virkelighet der handlings- og kommunikasjonsmønsteret vårt har endret seg drastisk. Virkeligheten og hverdagslivet er ikke lenger slik det var i førindustrielle byer, der en nabo for eksempel nesten utelukkende hadde kontakt med andre naboer innen et svært begrenset geografisk territorium og der nærhet var en avgjørende faktor for adekvat sosial og kulturell samhandling. Samtidig påpeker Webber at mennesker gjennom historien alltid har bidragsgivende i dannelsen av koblinger mellom sosial organisering og romlig organisering, både bevisst og ubevisst.

Sentralitetsdannelse før og nå

Det finnes en rekke forestillinger om og definisjoner av hva som danner en sentralitet og sentralsteder. Dette inngår som en naturlig del av planlegging, og behovet for tydelige begreper og konsepter. All planlegging på metropolnivå må forholde seg til utviklingsmønstre og klassifisering av steder etter graden av sentralitet (Webber 1964). En av de mest kjente og brukte konseptene for å identifisere slike mønstre er Walter Christallers sentralstedsteori fra 1933. Christaller tar utgangspunkt i at handel med varer og tjenester er en dominerende urban funksjon som styrer størrelsen på og distribusjonen av bosettinger og sentraliteter i urbane systemer (Gregory et al. 2009 s. 76). Christallers sentraliteter oppstår i gravitasjonssentrum, som tiltrekker seg fokus og menneskelig aktivitet. Hans modell danner et heksagonalt nettverk av sentraliteter med ulik grad av spesialisering, forutsatt av geografisk nærhet og et tjenlig omland.

Denne forklaringsmodellen kan ha fungert tidligere, da mennesker ikke reiste og kommuniserte med hverandre over lengre avstander i samme grad som i dag. Vi kan derfor si at denne forklaringsmodellen blir for enkel når vi snakker om moderne nettverksbyer.

«The enlarged freedom to communicate outside one`s spaceplace-community that the emerging technological and institutional changes promise, coupled with an ever-increasing mobility and ever-greater degrees of specialization, will certainly mean that urbanites will deal with each other over greater and greater distances» (Webber 1964 s. 146)

Som vist tidligere har nettverksbyene endret vår måte å interagere med hverandre og steder på. Som Webber (1964) illustrerer foregår aktiviteten som kvalifiserer til å kunne kalles urban aktivitet i ulike urbane sfærer og dermed i andre dimensjoner enn det territorielt avgrensede rommet. Hvis vi erstatter den tradisjonelle oppfattelsen av at en region med sine sentraliteter dannes innen et avgrenset geografisk område og heller anser byers utstrekning i form av et fokalt mønster av sfærer og dens deltakere i et interaksjonssystem vil det oppstå et helt nytt bilde.

«In most contemporary metropolitan realms the form of the contour map`s surface would be highly irregular, reflecting focal, sub-focal and non-focal patterns that extend throughout the geographic space of the realm» (Webber 1964 s. 144)

BCD D D BCD
 D D CD D D
 D CD D D CD D
 BCD D D ABCD D D BCD
 D CD D D CD D
 D D CD D D
 BCD D D BCD

WZ WZ XZ WXYZ
 WYZ XYZ Z XYZ XZ
 Z XZ WXZ WXYZ WXYZ WXYZ
 XYZ YZ WXYZ WXYZ WXYZ WYZ WXZ
 WYZ WXYZ XYZ Z WXZ WXYZ
 WZ WYZ WYZ WXYZ YZ
 WXZ XZ WYZ WYZ

1. Christallers hierakiske system av sentralsteder.

Hver bokstav representerer en økonomisk funksjon, med et relativt konstant markedsgrunnlag på en gitt territoriell skala.

2. Webbers hypotetiske fordeling av deltakere i ulike sfærer.

Hver bokstav representerer en grad av spesialisering hos deltakerne i forbindelse med alle typer av aktiviteter (interessesamfunn). Det geometriske heksagonale mønsteret er videreført fra Christallers modell for å kunne sammenlikne de to direkte.

Hvis vi sier at diagrammet i virkeligheten har en diameter på 40 km, vil det omfatte et område som vanligvis ville blitt klassifisert som et metropolområde. Symbolene representerer deltakere i ulike sfærer på ulike spesialiseringsnivå, vilkårlig fordelt i ulike klasser; W, verdens-sfæren, X, den nasjonale sfæren, Y, metropolsfæren og Z, den lokale sfæren.

Figur 2: Illustrasjoner og tekst er hentet og oversatt fra artikkelen, *The Urban Place and the Nonplace Urban Realm* av Melvin Webber (1964) og illustrerer to hypotetiske mønstre for distribusjon av urban aktivitet (Webber 1964, min oversettelse 2017).

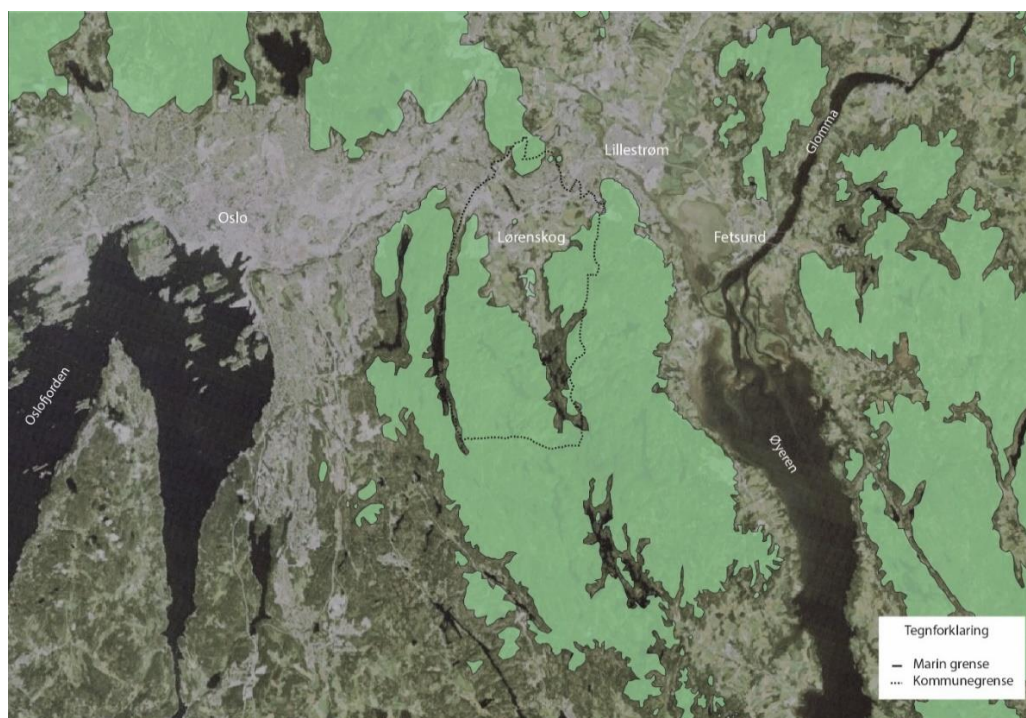
Denne måten å forklare distribusjonen av aktivitet innen et geografisk rom baseres på graden av fokalitet innen en urban sfære (Webber 1964). Fokalitetsbegrepet har et prosessaspekt og en interaksjonskomponent som relateres til graden av at meldinger, valutaflut, reiser og liknende kumulerer omkring et enkelt punkt i rommet (Webber 1964). Den fysiske komponenten Webber knyttet til dette er nukleering, som betyr at en struktur vokser ved at nye komponenter fester seg til en allerede eksisterende struktur, mens det som driver en romlig strukturingsprosess (sentralisering) er funksjonelle og gjensidig avhengige bindinger (interaksjon) (Webber 1964).

DEL II

Kapittel 4 – Dannelsen av Lørenskogs romlige struktur

Introduksjon

Følgende kapittel er en historisk analyse av Lørenskogs utvikling i tid og rom. Jeg fokuserer på utviklingen av sentraliteter internt i Lørenskog, og viser til interne og eksterne drivkrefter for den romlige utviklingen. Drivkreftene som i ulik grad er med på å påvirke den romlige utviklingen er; teknologiske (kunnskap, innovasjoner, investering, utvikling), økonomiske (produksjon, forbruk, marked), sosiale (demografi, sosial stratifisering, grupper, relasjoner, kommunikasjon), kulturelle (normer, verdier, ideer, idealer) (Grønning 2016). Parameterne som inngår i analysen er, graden av vekst og tilbakegang illustrert ved befolkningsstatistikk, tett eller spredt bebyggelsesstruktur illustrert ved graden av fokalitet og utbyggingsmønstre, tilgjengelighet internt og eksternt, illustrert med veier og jernbane, samt romlige maktforhold illustrert med utvalgte samfunnsinstitusjoner. Formålet med analysen er at denne kan gi forutsetninger for å forstå hvilket eksplisitt romlig resultat Lørenskogs senterstruktur har representert gjennom tidene. Dette resultatet utgjør igjen utgangspunktet for den senterstrukturen som gjør seg gjeldende i dag. Gjennomgangen starter i 1837, da Norge vedtok formannskapslovene som ga lokalsamfunnene direkte råderett over eget territorium og samfunnsutvikling lokalt. De fysiske, sosiale og kulturelle faktorene som til enhver tid har preget Lørenskog illustreres ved hjelp av noen epokevise øyeblikksbilder av den eksplisitte romlige strukturen. Analysen vil fortelle en unik historie om stedsdannelse, men metoden og faktorene som undersøkes er overførbare til liknende analyser av andre steder.

Figur 3: Kartet viser hvordan Lørenskog ligger sentralt plassert i forhold til Oslo i vest og de gamle lossestedene for tømmer og planketransport langs Glommavassdraget i øst (Norge i bilder, egen fremstilling 2017).

Kartet i figur 3 forteller hvordan geografiske og topografiske forhold gjorde at Lørenskog som sted hadde forutsetninger for å oppstå der det gjorde. De grønne feltene representerer områder som tidligere lå over den marine grensen etter at isen trakk seg tilbake for 10000 år siden. De resterende arealene er tidligere havbunn der marine avsetninger gjorde jordbruk mulig. Kartet viser samtidig hvordan disse forholdene og den geografiske plasseringen mellom Oslofjorden og Glommavassdraget la grunnlaget for stedsdannelsen ved å fungere som en forbindelse mellom disse strukturene. Allerede på dette tidspunktet i historien kan vi ane konturene av hvorfor Lørenskog fremtrer som det gjør i dag. Da vasshullet ble utviklet på slutten av 1500-tallet oppstod en tidlig trelastindustri i regionen som Lørenskog også var deltakende i. Det ble bygget vassager og tømmerhogst og fløting ble en viktig næringsvei (Lørenskog kommune 1973). Denne virksomheten fortsatte helt til midten av 1800-tallet og gjorde at Lørenskogs befolkning hadde en romlig relasjon og interaksjon med andre steder i regionen.

Fra bondesamfunn til forstad i industrisamfunnet, perioden 1837 – 1920

På midten av 1800-tallet bestod Lørenskog hovedsakelig av spredt gårdsbebyggelse med tilknyttede husmannsplasser, relativt jevnt fordelt i de nordlige og midtre delene av kommunen. Gårdbrukerne drev primært med jordbruk, men var tilknyttet trelastindustrien gjennom transport av tømmer og planker. Jordsmonnet og skogen var ressursgrunnlaget som gjorde dette mulig (Lørenskog kommune 1973). Trelastindustrien og plankekjøringen i tilknytning til denne førte også til utbygging av veinettet i Lørenskog gjennom 1800-tallet (Lørenskog kommune 1973).

Strømsveien som var en viktig ferdselsåre med mye trafikk mellom Kristiania og Romeriksbygdene. Strømsveien som strukturerende element hadde derfor en sentral posisjon i den tidligste sentralitetsdannelsen i Lørenskog. Et resultat av den geografiske plasseringen og transporten som foregikk var etableringen av flere «hvilesteder» og skysstasjoner langs hovedveiene gjennom Lørenskog. Det blir dermed tydelig hvordan Lørenskog hadde en funksjon som transittområde og forbindelsesledd med regional tilknytning i begge retninger i dette nettverket. Skysstasjonene fungerte som møteplass for lokalbefolkningen og som knutepunkt der handel og bytting av varer foregikk (Alsвик 1998). Disse knutepunktene var samtidig helt avhengige av veitransporten som foregikk med hest og kjerre. Dette betyr at de var utsatt og kunne miste sin posisjon i takt med utviklingen av ny teknologi. Finstad var det viktigste av disse stedene, og fungerte som et handelssentrum i Lørenskog hvert fall frem til 1920 (Alsвик 1998).

Da den nye hovedbanen mellom Kristiania og Eidsvoll ble åpnet i 1854, fikk Lørenskogs befolkning jernbaneforbindelse via Strømmen stasjon. Den nye jernbaneforbindelsen var en teknologisk nyvinning som ga noen videre konsekvenser for samfunnsutviklingen i Lørenskog omkring århundreskiftet, blant annet i form av en tidlig suburbanisering. Denne suburbaniseringen gjaldt allikevel bare deler av bygda. Rundt århundreskiftet 1800-1900 var derfor Lørenskog delt i tre distinkte sosiokulturelle sfærer (Alsвик 1998). De tre sfærene som preget Lørenskog i denne perioden var forstadsbefolkningen i

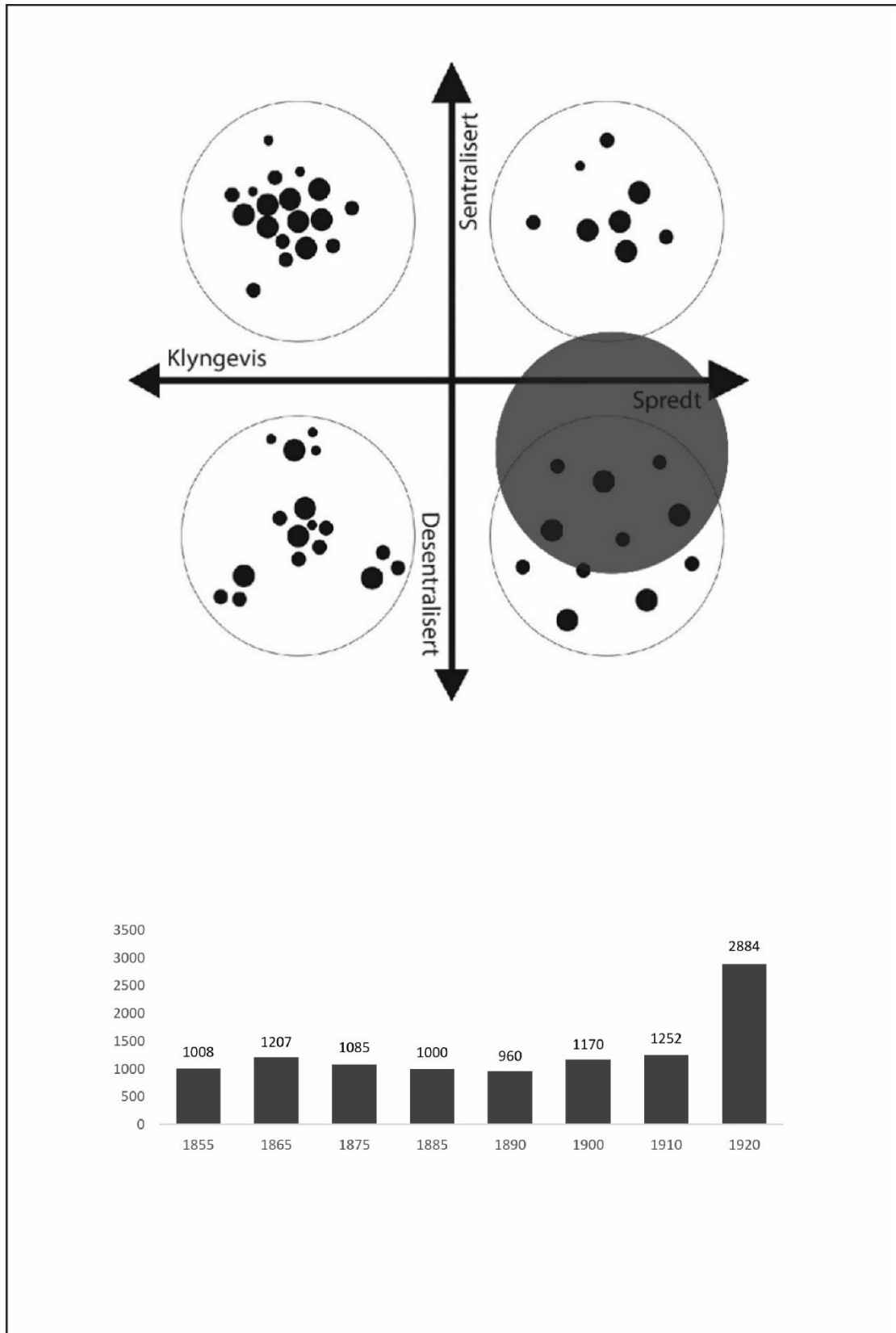
«arbeiderbygda» i nord, «bondebygda» sentralt og «godseierbygda» i sør, se figur 5. De sosiokulturelle sfærene kan sammenliknes med Melvin Webbers «urban realms», på lokalt sfærenivå med utgangspunkt i folks tilhørighet til klasse og spesialisering. Selv om disse tre sfærene kun hadde en lokal utbredelse med felles institusjoner, religiøst, rettslig og politisk, var de allikevel klart adskilt i forbindelse med sosial interaksjon og kultur (Alsvik 1998). Menneskene i de ulike sfærene hadde samtidig ulik grad av forbindelse til andre steder. Ifølge Alsvik (1998) kan sammenhengen mellom datidens tydelige klasseinndeling, og bevisstheten om sosial rang og status kan ha vært utslagsgivende for at disse sfærene oppstod og etablerte seg i lokalsamfunnet. Klassesdelingen slik Alsvik (1998) beskriver det handlet i grunn om kulturell ulikhet, sosiale relasjoner herunder et lojalitets- og avhengighetsforhold mellom klasser. For eksempel avhengighetsforholdet mellom godseieren på Losby og hans husmenn. Eller de selveiende bøndene som drev transportvirksomhet for skogeierne.

I 1857 åpnet Robsrud stasjon (senere Lørenskog stasjon) for godstrafikk og siden passasjertrafikk i 1891. Robsrud stasjon ble med dette en ny og viktig møteplass for bygdas innbyggere (Lørenskog kommune 1973). Fra 1913 og utover ble også lokaltogtilbudet utvidet med flere avganger om dagen (Lokalhistoriewiki 2009f). På samme måte som hvilestedene langs hovedveiene var denne knutepunktsfunksjonen sterkt avhengig av at transport av varer og mennesker fortsatte. I likhet med skysstasjonene etablerte det seg ikke noen utpreget sentrumsbebyggelse i disse områdene. Det fysiske avtrykket av knutepunktsfunksjonen er derfor begrenset.

Etter hvert som kommunen utviklet seg vokste også to store industribedrifter frem, i 1883 ble Limfabrikken på Robsrud etablert (Lokalhistoriewiki 2009b) og i 1895 ble Fjeldhammer Brug, senere ICOPAL AS stiftet (Lokalhistoriewiki 2009c). Den nordligste delen av Lørenskog, området langs jernbanen, representerer i større grad enn de to andre en samfunnsmessig og teknologisk omstilling som beveget seg bort fra den agrare livstilen som deltakere i det nye industrisamfunnet. Forstadsbebyggelsen vokste frem i et belte rundt jernbanen hadde en befolkning som i hovedsak bestod av industriarbeidere og noen funksjonærer (Alsvik 1998). Industriarbeiderne i denne delen av bygda var derimot ikke hovedsakelig tilknyttet industrivirksomheten internt i Lørenskog, men pendlet til industriarbeidsplasser Kristiania eller Skedsmo. Mange var innflyttere og hadde sin opprinnelse fra hele Østlandsområdet, inklusiv Kristiania. Samtidig foregikk en ekstensiv utparsellering av rimelige «hyttetomter» i områdene omkring jernbanen fra omkring 1906 og godt ut på 1920-tallet. Disse tomtene var i hovedsak på mellom ett til to mål (Alsvik 1998) og skapte en fysisk og typologisk karakter som preger området selv i dag. Eiendomsprisene i Lørenskog var fortsatt overkommelige for en industriarbeider, samtidig med at tilgangen på arbeid var høyere i byen. I lokalsamfunnet arbeiderbygda dominerte altså sekundær- og tertiærnæringene med en befolkning som hadde en tett sosio-økonomisk og romlig relasjon til arbeidsmarkedet og næringslivet i Kristiania. Hyttene som i praksis var helårsboliger for industriarbeiderne og deres pendlingsmønster representerer derfor den tidlige suburbanisering jeg nevnte innledningsvis.

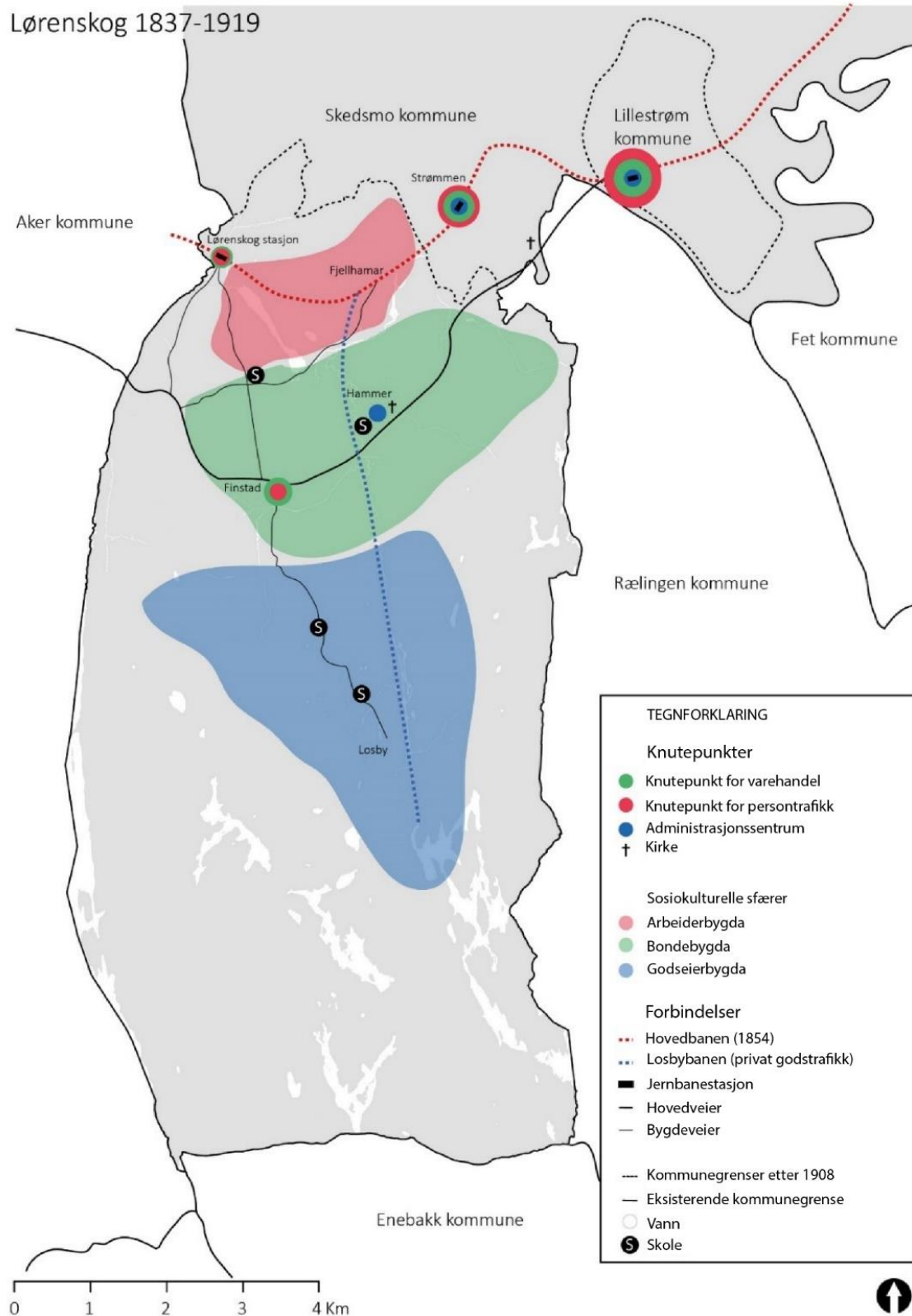
Den økonomiske basen for bonde- og godseierbygda var fortsatt skogen og jorda. Lørenskogs bønder hadde helt siden slutten av 1700-tallet hatt en nær tilknytning til hovedstaden og regionen gjennom handelsrelasjoner og industriell virksomhet (Alsvik 1998). Bøndene som drev med denne typen virksomhet kan dermed kalles «forretningsbønder» med et utvidet regionalt interaksjonsmønster som ikke nødvendigvis var vanlig i denne perioden. I mange år var Lørenskog, Asker, Bærum, Follo og resten av Romerike viktige leverandører i et handelsnettverk som forsynte kyrene i Kristiania med høy (Alsvik 1998). For mange av bøndene fikk derfor utviklingen av Strømmen som et knutepunkt i dette nye transportnettverket økonomiske konsekvenser. Da Losby i tillegg anla sin egen jernbane frem til Fjellhamar ble denne effekten forsterket fordi det heller ikke var behov for kjøring av plank og tømmer med hest og kjerre internt i Lørenskog. Den romlige og relasjonelle utviklingen som foregikk i Lørenskog gjennom 1800-tallet er forårsaket av gode forbindelser lokalt og regionalt, men samtidig sterkt avhengig av utviklingen andre steder. Hele perioden bærer derfor preg av en avhengighet og romlig utfoldelse på et større territorielt nivå enn det lokale. Det er tydelig hvordan Lørenskog i denne perioden hadde en posisjon som ressursgrunnlag for urban aktivitet i sentralstedet Kristiania, og som et tjenlig omland med en lokal form for sentralitetsdannelse basert på en begrenset grad av spesialisering jf. sub-sentraliteter i Christallers sentralstedsteori.

Det var ingen kraftig sentralitetsdannelse i Lørenskog i denne perioden, og de største tyngdepunktene lå utenfor bygda. Knutepunktene innad i Lørenskog var i stor grad flyktige mellomstasjoner eller lossesteder for personer og gods som var sårbare for konjunkturer eller endringer i flyten av varer og tjenester. Utbyggingsmønsteret var fortsatt spredt, med den siste delen av perioden frem til 1920 var preget av kraftig befolkningsvekst, en økt konsentrasjon av mennesker i arbeiderbygda se figur 4.

Figur 4: «Kompasset» øverst illustrerer utbyggingsmønsteret, graden av sentralisering og klyngedannelse i Lørenskog fra midten av 1800-tallet frem til ca. 1920. Søylediagrammet viser befolkningsutviklingen fra 1855-1920 (Chen Zhong 2014 og Alsvik 1998, egne justeringer 2017).

Lørenskog 1837-1919

Figur 5: Lørenskogs overordnede romlige struktur rundt århundreskiftet 1800-1900 (Kartgrunnlag: FKB data, Egen fremstilling 2017).

Første forsøk på bevisst sentrumsdannelse, perioden 1920 – 1960

I fra 1920 og frem til andre verdenskrig var Lørenskog preget av ustabile økonomiske forhold. Kommunens befolkning fortsatte å vokse fra 2284 innbyggere i 1920 til 11005 i 1960, se figur 6. Den store befolkningsveksten og behovet for infrastruktur og skoler ble finansiert av store lån og kommunens gjeldsgrad økte (Lørenskog kommune 1973). I samme periode skulle Lørenskog etablere et adekvat lokaldemokrati. Den institusjonelle utviklingen og konsekvensene dette fikk er nærmere beskrevet i kapittel 5. I forbindelse med etableringen av en kommunal administrasjon og ledelse kom lokaliseringen av et kommunesenter på agendaen. Det kommunale administrasjonssenteret ble derfor flyttet fra en tidligere skolebygning på Hammer til Fjellhamar i 1920.

I 1924 fikk Norge en ny lov om bygningsvesenet, som innførte formelle, juridiske byplaner for enkelte områder. Bygningslovens kapittel 1, § 1 definerer lovens *virkekrets* som sier at loven gjaldt landets byer, herunder kjøpsteder, ladesteder og bergstaden Røros og et byggebelte i en radius på 200 meter fra disse (Kaas 1935). Lørenskog hadde ikke status som by og loven gjaldt derfor ikke her. Samtidig var kommunen preget av høy befolkningsvekst på grunn av en gunstig lokalisering i forhold til Kristiania, dermed kunne den ukontrollerte utbyggingen av hytteområder fortsette utover 1920-tallet. Denne utviklingen fikk etter hvert konsekvenser bomiljøet som var preget av forslumming i enkelte områder.

Den nye kommunen etablerte i 1920 et eget kommunalt bygningsråd som skulle bidra til å få kontroll på denne utviklingen, men kommunen stod som nevnt i en dårlig økonomisk situasjon, som også svekket gjennomføringskraften for å snu denne trenden. Et tiltak som ble iverksatt som et forsøk på å rydde opp i det voksende kaoset av veier, hytter og hus var et regulerings- og utparselleringskart over Lørenskogs sentrale deler og boligområder (Alsvik 1998). Dette plankartet ble ikke godkjent av Justisdepartementets kommunalkontor fordi det på to punkter ikke var i overenstemmelse med retningslinjene staten var i ferd med å utvikle. For det første la planen opp til spredning av bebyggelsen istedenfor konsentrasjon. Dette var et bevisst grep fra politikernes side som ikke ønsket en sterk sentrumsdannelse i Lørenskog (Alsvik 1998).

Som vist i kapittel 4 så velforeningene i likhet med staten at Lørenskog hadde for dårlig utviklet infrastruktur til at videre spredning var hensiktsmessig med tanke på de økonomiske konsekvensene utbygging og forbedring av infrastrukturen ville få. Departementet la derfor opp til konsentrering av bebyggelsen. Bakgrunnen for en slik politikk var at konsentrasjon ville gi lavere investeringskostnader og raskere fremdrift ved utvikling av infrastruktur i lokalsamfunnet enn ved spredning. Samtidig påpekte departementet at planen ikke inneholdt gode overgangssoner mellom bebyggelse og andre formål, for eksempel i form av friområder eller grøntdrag (Alsvik 1998).

«Det er også et annet forhold som i vesentlig grad er hindrende for en heldig utvikling og som står i nøie sammenheng med bygdens økonomi, nemlig mangel på ordnet vann- og kloakkvesen. Inneklemmt som bygden ligger mellom distrikter hvor disse ting er ordnet, vil dette forhold være

en vesentlig hindring for at bygden kan bli søkt av gode skattebetalere, nettopp fordi fordringene på dette området ikke kan tilfredsstilles. Ellers ligger jo bygden sentralt med mange utmerkede buplasser og har relativt sett meget gode kommunikasjoner for forbindelse med hovedstaden» (Lensmann Erik Haga i Alsvik 1998 s. 129)

Regulerings- og utparselleringskartet var en del av et forsøk på å etablere en helhetlig planpolitikk i kommunen. I mellomkrigstiden var det i tillegg et kommunalt mål å utvikle Fjellhamar etter en desentralisert hagebymodell (Alsvik 1998). En kommunal hovedvei som skulle kobles til tilførselsveiene nybyggerområdene ble planlagt, men ikke gjennomført. Nybyggerområdene var også preget av utflytting og skatteinntektene gikk dermed ned. Dette var en av hovedårsakene til at visjonen om Fjellhamar som fremtidig hageby for arbeiderklassen ikke ble realisert (Alsvik 1998).

Nye kulturelle og sosiale skillelinjer

De tre kulturelle sfærene som tidligere hadde preget lokalsamfunnet i Lørenskog ble oppløst i mellomkrigstiden og ble erstattet av ulike lokalpatriotiske bevegelser på 1930-tallet. På grunn av det usikre arbeidsmarkedet, og usikkerheten i det økonomiske landskapet generelt hadde mange av innflytterne ifølge Alsvik (1998) en rotløs tilknytning til Lørenskog, uten noen spesiell identitet eller tilhørighet. Det velferdssystemet Lørenskog bygde opp var i tillegg attraktivt for innflytterne. I 1925 utgjorde innflyttere fra hele østlandsområdet 80%, mens innflyttere fra Oslo alene utgjorde 35% (Alsvik 1998). Mange av innflytterne hadde i tillegg flyttet mye rundt før de kom til Lørenskog og hadde dermed ikke noen spesiell stedsidentitet fra før av. Den store andelen innflyttere med en flyktig identitet og tilhørighet førte til en demografisk sammensetting preget av rastløshet. Mange av innflytterne var samtidig fattige noe som førte til at kommunen fikk høye sosiale utgifter istedenfor inntekter (Alsvik 1998).

«Kombinasjonen av stor innflytting over en korttidsepoke, dårlig utbygget infrastruktur og lav boligstandard, økonomiske og sosiale krisetider – skapte samlet et «fattigdomsbilde» av Lørenskog» (Alsvik 1998 s. 177)

Kombinert førte alle disse faktorene til kommunaliseringen av velforeningene beskrevet nærmere i kapittel 5. De romlige konsekvensene av denne utviklingen var at det oppstod nye interaksjonssfærer med et innadvendt fokus på selvberging og identitetsbygging, noe som igjen førte til en fragmentering av lokalsamfunnet. Det var blant annet en tendens til at velforeningene bevisst jobbet for å øke verdien på eiendommene innad i vellet noe som forsterket forskjellene mellom rike og fattige strøk. På grunn av denne utviklingen begynte befolkningen i nybyggerområdene å utvikle en klassebevissthet og skillet stod særlig mellom selveiere og leietakere (Alsvik 1998). Alsvik (1998) beskriver hvordan omdømmet til Lørenskog etter hvert ble tillagt noen stedsmyter. «Sovjetbygda» var et uttrykk som ble brukt og fortalte noe om klasse- og partitilhørighet blant kommunens innbyggerne. «Taterbygda», var et annet uttrykk som hadde etablert seg på grunn av en stor andel delvis bofaste tatere (romani) i kommunen

(Alsvik 1998). Den sistnevnte gruppen er interessant i lys av hvilken skala mennesker interagerer med steder på. Romanifolket har tradisjonelt vært et nomadisk folk med grupperinger over hele Europa. Reising over lengre avstander var derimot ikke like vanlig blant majoriteten av befolkningen på denne tiden. Noe som betyr at Lørenskogs romanibefolkning sannsynlig tilhørte en interesse-sfære på en skala enn lokale og regionale i motsetning til storsamfunnet forøvrig.

I mellomkrigstiden var det fortsatt stor utpendling fra arbeiderstrøkene, hele 70% av arbeidstakerne i disse områdene jobbet i Oslo (Alsvik 1998). Dette bidro til å opprettholde forstadsfunksjonen til Lørenskog. Den tidligere bondebefolkningen ble sterkt redusert og omfattet kun 70 personer i 1920 (Alsvik 1998). Alsvik (1998) påpeker at statistikken for antall jordbruk må sees i sammenheng med utparselleringen av tomter i nybyggerområdene. I 1913 var det registrert litt under 300 jordbruk i kommunen og dette hadde økt til 1056 i 1939, men 80 % av eiendommene var på under to mål (Alsvik 1998). Årsaken til fordelingen var at mange eiendommer i nybyggerområdene også ble drevet som småbruk i forbindelse med matauke. Store deler av befolkningen var altså både industriarbeidere og jordbrukere, selv om de ikke tilhørte den tradisjonelle bondebefolkningen i kommunen.

Godseierbygda gikk i perioden mellom 1920 og 1940 i full oppløsning (Alsvik 1998). Det paternalistiske brukseiersamfunnet i tilknytning til Losby utviklet seg dermed til et samfunn av frie arbeidere i trelastindustrien (Alsvik 1998). De som tidligere hadde vært underlagt husmannsvesenet i denne delen av bygda ble småbrukere og Alsvik (1998) nevner at antallet husmenn i dette området sank fra 11 i 1920 til kun 2 personer i 1930.

Etter at velforeningene i mellomkrigstiden hadde jobbet med strategier for selvberging innad i grendesamfunnene, se kapittel 5, ble velforeningenes fellesutvalg opprettet i siste halvdel av 1930-tallet. Hovedoppgaven var å samle den fragmenterte bygda ved å markedsføre en ny identitet (Alsvik 1998). Lørenskog måtte utvikles helhetlig, men det hadde utviklet seg to forskjellige, visjoner om hvilken retning utviklingen skulle ta (Alsvik 1998).

1. Videreføring av bygdeidentiteten

Bevaring av den opprinnelige bygdeidentiteten. Lokalsamfunnet, rustes opp til å bli pene, ryddige boligområder. De små, dårlige husene og hyttene oppgraderes til datidens standard (Alsvik 1998).

2. Moderne urban identitet

Opprette en moderne urban identitet, der folk jobber i nærheten av der de bor. Arbeidsplassene skal konsentreres i industri- eller tjenestesektoren. Denne visjonen var preget av kommunistisk ideologi og baserte seg på en gjennomregulert og helhetlig planlagt samfunnsstruktur (Alsvik 1998).

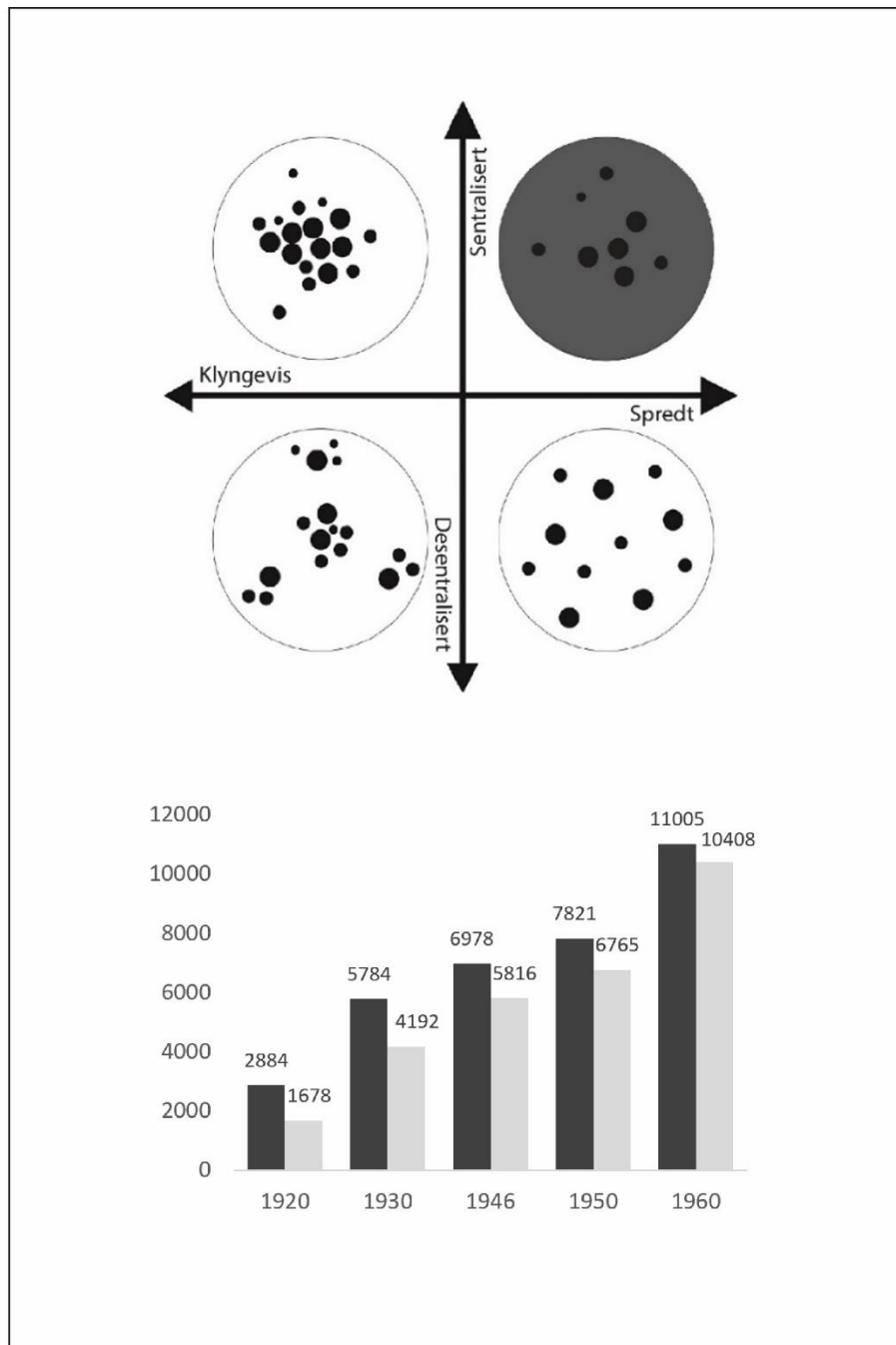
Begge visjonene handler om å bedre stedets omdømme og utvikling. De forteller også om en bevissthet om at Lørenskog befant seg i det Alsvik (1998) beskriver som en samfunnsmessig limbustilstand der lokalsamfunnet på Lørenskog hverken kunne defineres som by eller bygd. Den første visjonen er samtidig rettet mot å videreføre en spredt bebyggelsesstruktur og kan derfor defineres som en motkraft til urbanisering. Den andre visjonen sier implisitt at konsentrasjon av boliger og arbeidsplasser er en forutsetning for urbanisering. Hva denne urbaniteten eksplisitt handler om forteller ikke visjonen, men det er klart at en realisering av denne vil føre til at Lørenskog ikke lenger vil være en forstad med stor utpendling. En utpendling som gjorde at store deler av befolkningen var koblet til regionale interesse-sfærer. Disse motstridende visjonene er interessante når vi vet hvordan Lørenskog selv i dag er preget at et slikt motsetningsforhold. Ifølge Alsvik (1998) hadde nabokommunene Skedsmo og Aker en mye klarere definert bygdeidentitet, mens Lillestrøm og Kristiania hadde en klar byidentitet.

Allerede på begynnelsen av 1920-tallet med lokaliseringen av det nye herredshuset og skolen var Fjellhamar det faktiske sentrumsområde selv om de lokale myndighetene ikke ønsket en sterk sentralitetsdannelse. En reguleringsplan som skulle videreføre Fjellhamars posisjon som sentralområde ble lagt frem i 1950. Denne planen tok sikte på etablering av torg, samfunnshus, kirke, idrettsstadion, større forretnings- og boligbygg (Lokalhistoriewiki 2009d). På samme tid ble det utarbeidet byplaner i nabokommunene, både for Strømmen og Lillestrøm (Hammer 2016).

Etter andre verdenskrig startet en periode med omfattende utbygging, og kommunen fokuserte på regulering og kontroll med nye utbyggingsfelt, veier og sentrale områder som Fjellhamar, mobiliteten og kommunikasjonene innad i kommunen ble dermed bedre (Lørenskog kommune 1973). I tillegg åpnet to nye jernbanestopp for persontrafikk. Fjellhamar stasjon i 1931 (Banenor 2017a) og Hanaborg holdeplass i 1956 (Banenor 2017b). Fra 1950 og utover bygde Lørenskog kommune flere skoler, både barne- og ungdomsskoler. Skolene hadde en funksjon som møteplass i lokalsamfunnet, med egne skolekorps og andre organisasjoner. Skolene er derfor lagt inn som et sentralt romlig maktelement i illustrasjonen som oppsummerer den romlige situasjonen i perioden, se figur 7.

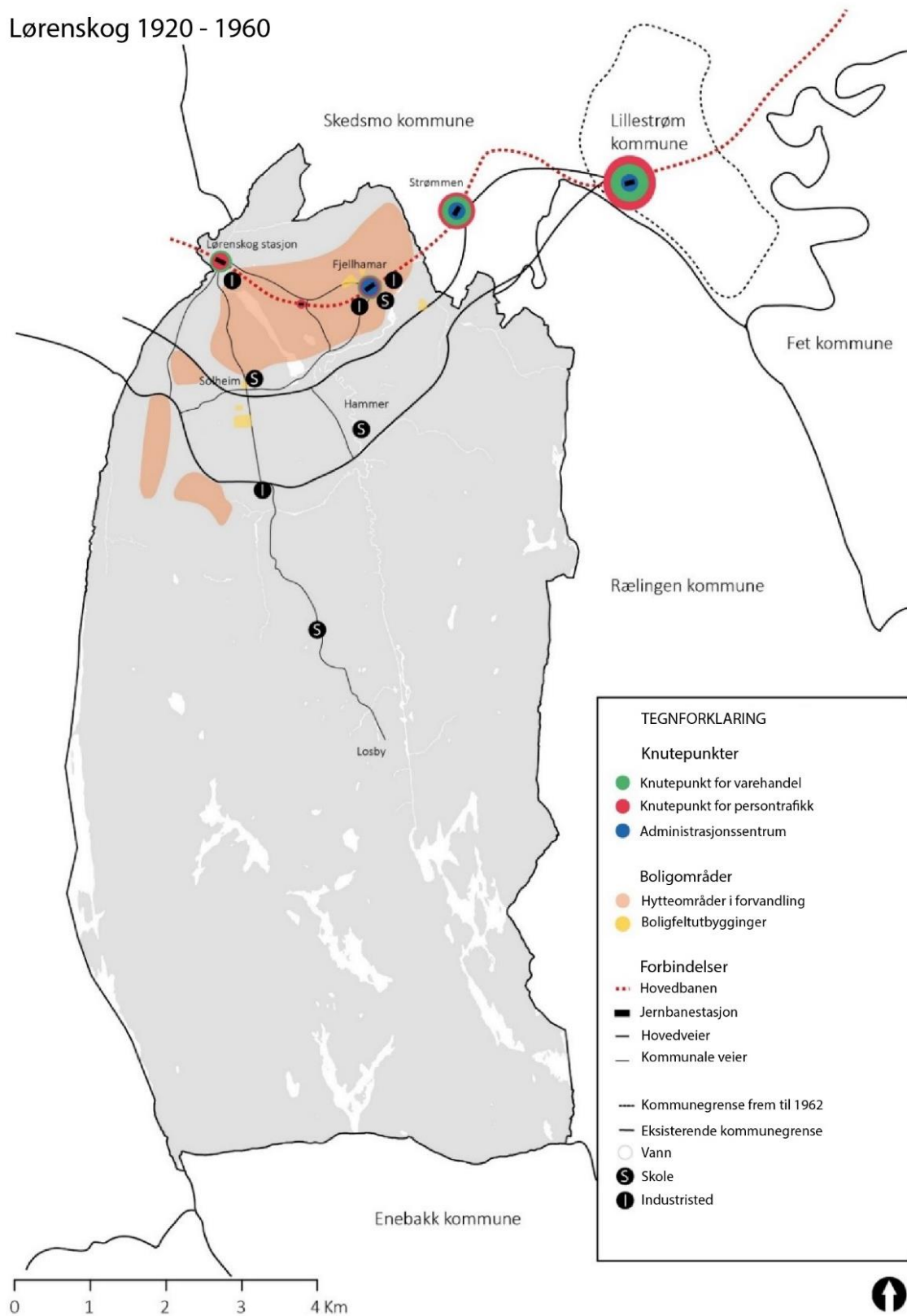
Kontaktflaten mellom den styringsverket og den fysiske boligutviklingen, se kapittel 5, var stor etter krigen. Boligutviklingen foregikk innen et rammeverk som bygde på en triangulering mellom statlig boligkreditt, kommunal tomtepolitikk og kooperative boligbyggerlag. Akkvisisjon av tomter ble stort sett gjennomført av Lørenskog boligbyggelag som skaffet tomter ved å kommunisere sine planer for lokale grunneiere (Alsvik 1998). I perioden 1950 – 1960 ble det bygget mer enn 1500 nye boliger, og inkluderte blant annet 9 borettslag bygget av LBBL (Alsvik 1998). Fordelingen av boligtyper var ca. 1/3 eneboliger, resten var rekkehus og horisontal- eller vertikaldelte flermannsboliger og blokker (Alsvik 1998). Boligene som ble bygget av LBBL omfattet kun leiligheter i flermannsboliger eller blokk. Boligbyggingen i denne perioden, var på grunn av de tette båndene mellom LBBL og Lørenskog kommune underlagt offentlig kontroll i motsetning til tidligere og hadde dermed større makt til å styre

boliglokalisering og sentrumsutvikling. De første store feltutbyggingene arrangert av LBBL ble lokalisert i Fjellhamarområdet, men også i Solheimsområdet (Skårersletta nord) der tilgangen på ledig areal var større. Denne lokaliseringen var også bedre tilknyttet de største innfartsveiene fra Oslo, og privatbilisme som etter hvert ble vanligere kan ha forsterket denne lokaliseringstendensen. Dette karakteriserer også den videre desentraliseringen som fortsatte i neste periode.

Figur 6: Kompasset øverst illustrerer utbyggingsmønsteret, graden av sentralisering og klyngedannelse i Lørenskog fra 1920 til ca. 1960. Søylediagrammet viser befolkningsutviklingen i samme periode. De mørke søylene viser innbyggertallet samlet, mens de lyse viser befolkningen i tettbygde strøk (Zhong 2014, Alsvik 1998, SSB 2017, egen justering 2017).

Lørenskog 1920 - 1960

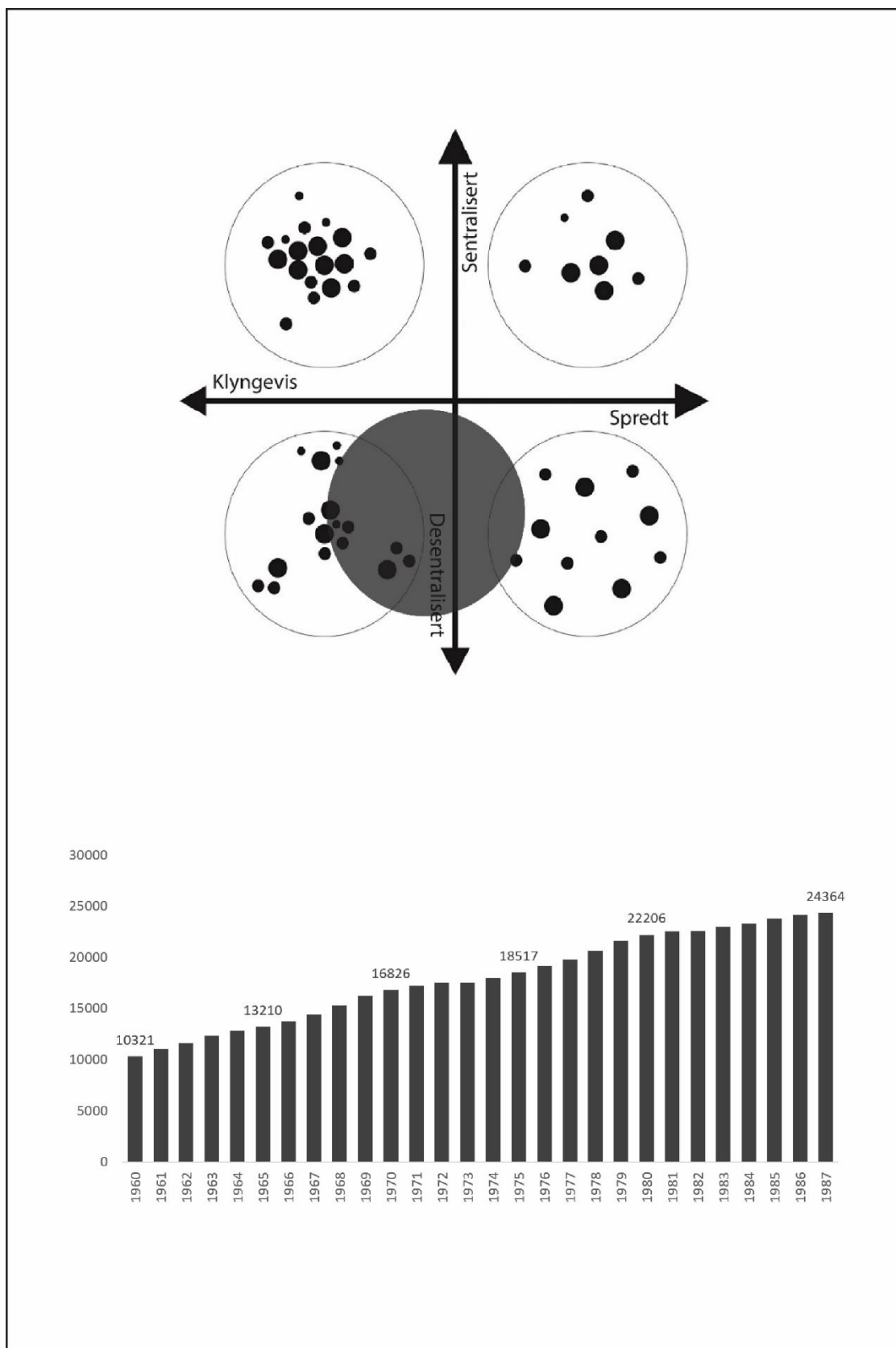
Figur 7: Lørenskogs overordnede romlige struktur i mellom- og etterkrigstiden (Kartgrunnlag: FKB data, egen fremstilling 2017).

Spredning og nye klyngedannelser, perioden 1960 – 1987

Fra 1960 og frem til slutten av 1980-tallet er preget av en spredt, men klyngevis utvikling av Lørenskog. Fjellhamar som tidligere var sentrum for kommuneadministrasjonen begynte å miste viktige sentrumsfunksjoner for eksempel rådhuset som ble vedtatt å flyttet til Kjenn i 1967, og som stod klart til bruk i 1972. Feltutbyggingene i regi av LBBL og kommunen var den viktigste drivkraften bak byspredningen som gjorde at ny bolig- og næringsutvikling ble lokalisert utover store deler av kommunen. Solheim-Skårerområdet begynte blant annet å tiltrekke seg bolig og næringsetableringer tidlig i denne perioden. Det var også her de fleste nye feltutbyggingene i regi av LBBL ble lokalisert. LBBL seks borettslag mellom 1961 og 1967, og frem i 1972 hadde boligbyggerlaget bygd hele 1000 nye boliger på Skårer. Stedene Kjenn, Solheim, Skårer danner grovt sett det som i dag kalles Lørenskog sentralområde. De nye utbyggingsfeltene okkuperte mye av det arealet som tidligere var landbruksområder. Lørenskog hadde frem til denne perioden hatt en relativt konsentrert bebyggelse rundt visse punkter, se figur 6, men den nye utviklingen førte til at bebyggelsesmønsteret begynte å bevege seg mot en form for klyngedannelse der egne nabolag og lokalsamfunn oppstod, se figur 8.

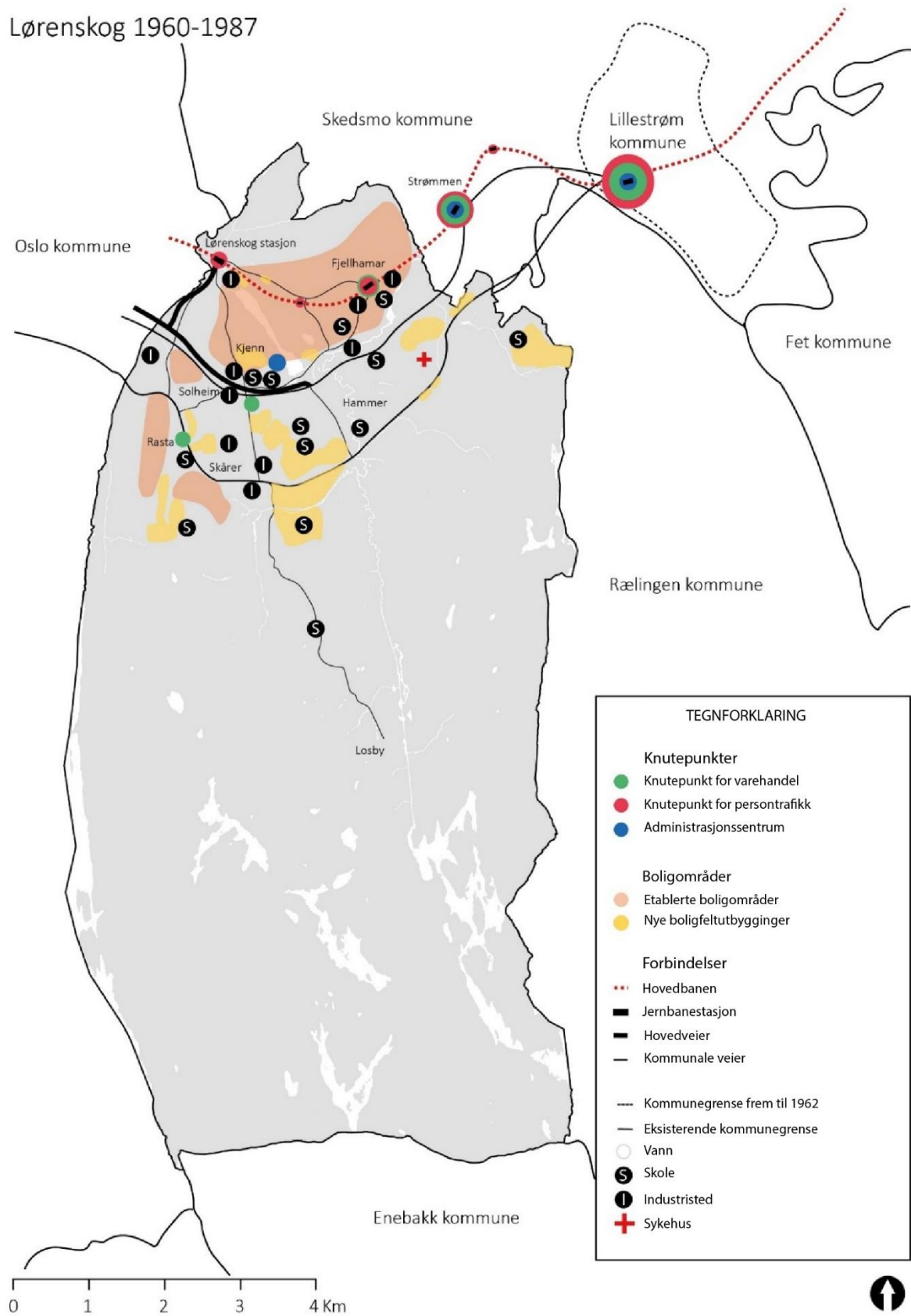
Bruken av privatbil som kommunikasjonsmiddel ble vanligere etter opphevingen av konsesjonskravet for bilkjøp i 1962. Konsesjonsopphevingen legitimerte indirekte en utvikling som gjorde denne formen for utbygging mulig. På den måten kan vi si at bilbruken var en annen drivkraft bak spredningen som foregikk. Som kommer frem av figur 9 ble de aller fleste feltutbyggingene lokalisert langt fra kommunens eksisterende sentraliteter. Så selv om kommunens planer fra etterkrigstiden fokuserte på sentrumsutvikling rundt Fjellhamar, gikk utviklingen i en annen retning.

Sentralsykehuset i Akershus ble åpnet i 1960 og i tilknytning til det oppstod et nytt lokalsamfunn, som ikke liknet det Lørenskog hadde hatt tidligere. Sykehusområdet var riktignok utbygd med boliger, nærbutikk og barnehage for å betjene ansatte ved arbeidsplassen og liknet strukturelt et tradisjonelt industrisamfunn, men befolkningen var ikke industriarbeidere eller tidligere bønder, de hadde høyere utdanning og representerte en annen sosial sammensetting. I 1965 fikk Norge en ny bygningslov som påla alle kommuner å utarbeide egne generalplaner. I generalplanen for Lørenskog ble det nedlagt forbud mot videre hyttebygging og planen la samtidig vekt på miljøvern, da særlig i forbindelse med bevaring av friluftsområder (Lørenskog kommune 1973). På 1980-tallet ble Lørenskog gjenstand for etablering av flere store kjøpesentre, med et regionalt nedslagsfelt. I 1989 vedtok kommunestyretbyggingen av både Metro og Triaden kjøpesentre. De ble lokalisert i hver sin ende av Skårersletta, en gate som danner selve ryggraden i sentralområdet som planlegges i dag. Forbindelsen til Oslo og de andre stedene i regionen var god og kundegrunnlaget høyt. På nytt kan vi se hvordan Lørenskogs lokalisering førte til stedsutvikling.

Figur 8: Kompasset øverst illustrerer utbyggingsmønsteret, graden av sentralisering og klyngedannelse i Lørenskog fra 1960 til ca. 1987. Søylediagrammet viser befolkningsutviklingen i samme periode (Zhong 2014, SSB 2017, egen justering 2017).

Lørenskog 1960-1987

Figur 9: Lørenskogs overordnede romlige struktur i perioden 1960-1987 (Kartgrunnlag: FKB data, egen fremstilling 2017).

Nye idealer gir konsentrasjon og fortetting, perioden 1987 – 2017

I 1987 la Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, kalt Brundtlandkommisjonen i FN fram en sluttrapport om «Vår felles framtid». Denne rapporten var et vendepunkt som førte til en institusjonell omstilling i hvordan vi strategisk kan håndtere globale miljø- og fattigdomsutfordringer. Et nytt begrep som ble definert i denne rapporten og som selve symbolet på denne omstillingen var «bærekraftig utvikling». Begrepet bærekraftig utvikling inkluderer tre utviklingsdimensjoner som til sammen danner grunnlaget for global bærekraft i dag og for fremtidige generasjoner. De tre dimensjonene er miljømessig, økonomisk og sosial bærekraft. Rapporten legger også opp til en utvikling av steder etter en desentralisert og flerkjernet modell.

«Governments will need to develop explicit settlement strategies to guide the process of urbanization, taking up the pressure of the largest urban centers and building up smaller towns and cities, more closely integrating them with their rural hinterlands. This will mean examining and changing other policies – taxation, food pricing, transportation, health, industrialization – that work against the goals of settlement strategies» (World Commission on Environment and Development 1987)

Som det kommer frem av sitatet over presenterte Brundtlandkommisjonen en strategisk tilnærming til planlegging av byregioner etter en desentralisert modell som skulle avlaste sentrumsområder. Sitatet illustrerer således noe av bakgrunnen for at rapporten ble utarbeidet, som en reaksjon på industrisamfunnets fremvekst og de økende miljøproblemene og sosiale ubalansen i verdenssamfunnet. I Norge ble målene om bærekraftig utvikling lovfestet i plan- og bygningsloven 2008 §1-1, i formålsparagrafen er ordlyden at, loven skal fremme bærekraftig utvikling til det beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner (Plan og bygningsloven 2008).

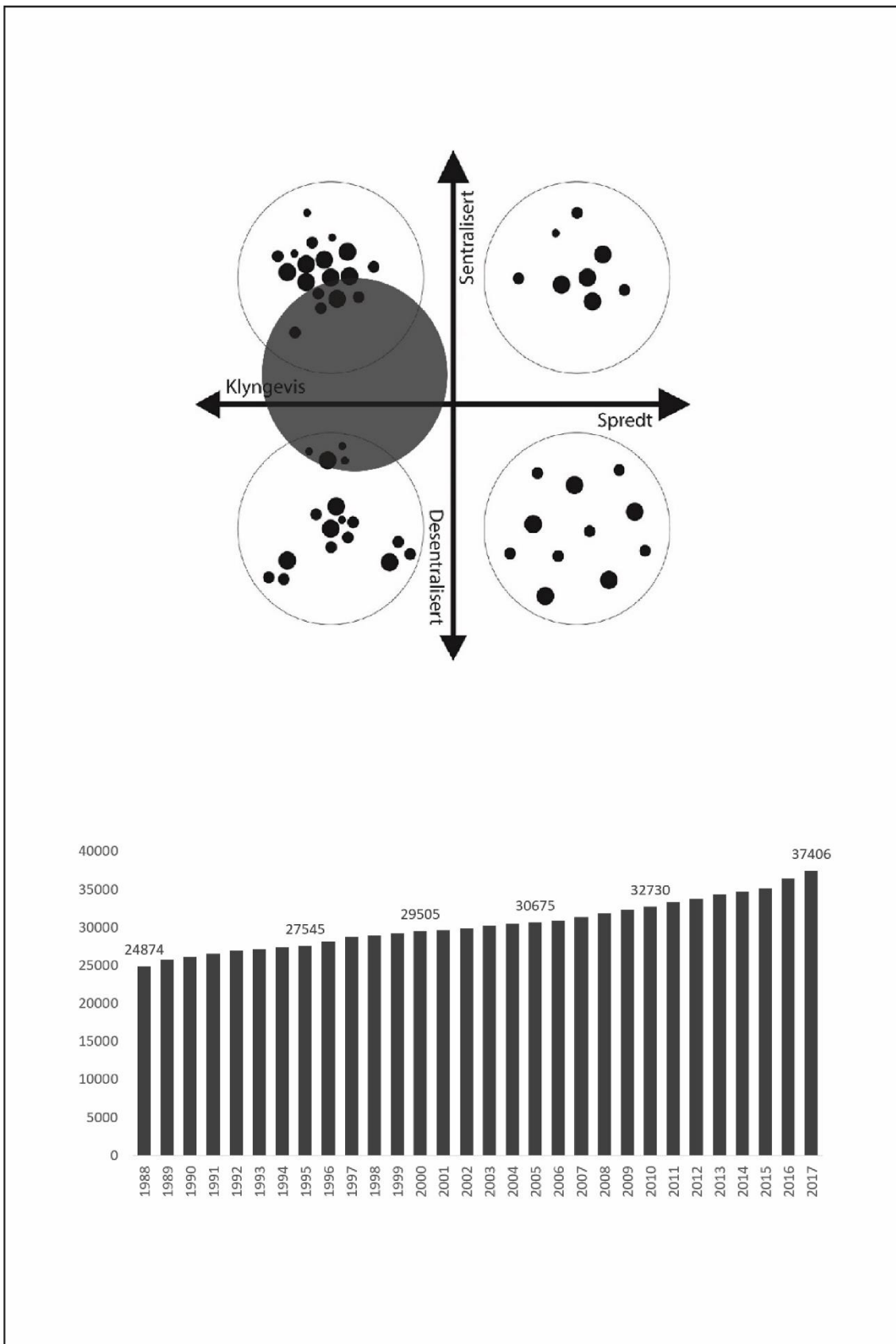
Brundtland-rapporten førte til en global diskursiv endring som særlig har preget den vestlige planleggingsdiskursen de siste 25 årene. Den norske diskursen er blant annet sterkt preget av idéer om fortetting i knutepunkter etter en desentralisert modell, som et ideal for vellykket steds- og byutvikling. I Norge ble det utarbeidet Statlige retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging i 1993. Disse ble utgangspunktet for en ny form for planlegging av byregioner i Norge og kan sies å være en forløper til den regionale planen for samordnet areal og transportplanlegging i Oslo og Akershus (Plansamarbeidet) fra 2015 (Oslo kommune & Akershus fylkeskommune 2015). Den regionale planen viderefører og forsterker denne plandiskursen ved at den definerer hvordan steder i en hierarkisk, flerkjernet struktur skal prioriteres.

Lillestrøm og Strømmen gjennomgikk på 1990 og 2000-tallet en sentrumsutvikling som fortsatt pågår, og er tydelig preget av disse idealene. Den romlige utviklingen i Lørenskog under denne omstillingsperioden er også preget av denne bærekraftdiskursen innen planlegging. Den ekstensive utbyggingen av spredte boligfelt på 1960-, 70- og 80-tallet stoppet opp på 90-tallet. Det siste store

feltutbyggingsprosjektet som ble gjennomført i på denne måten var Nesåsen som ble bygget av LBBL på begynnelsen av 1990-tallet.

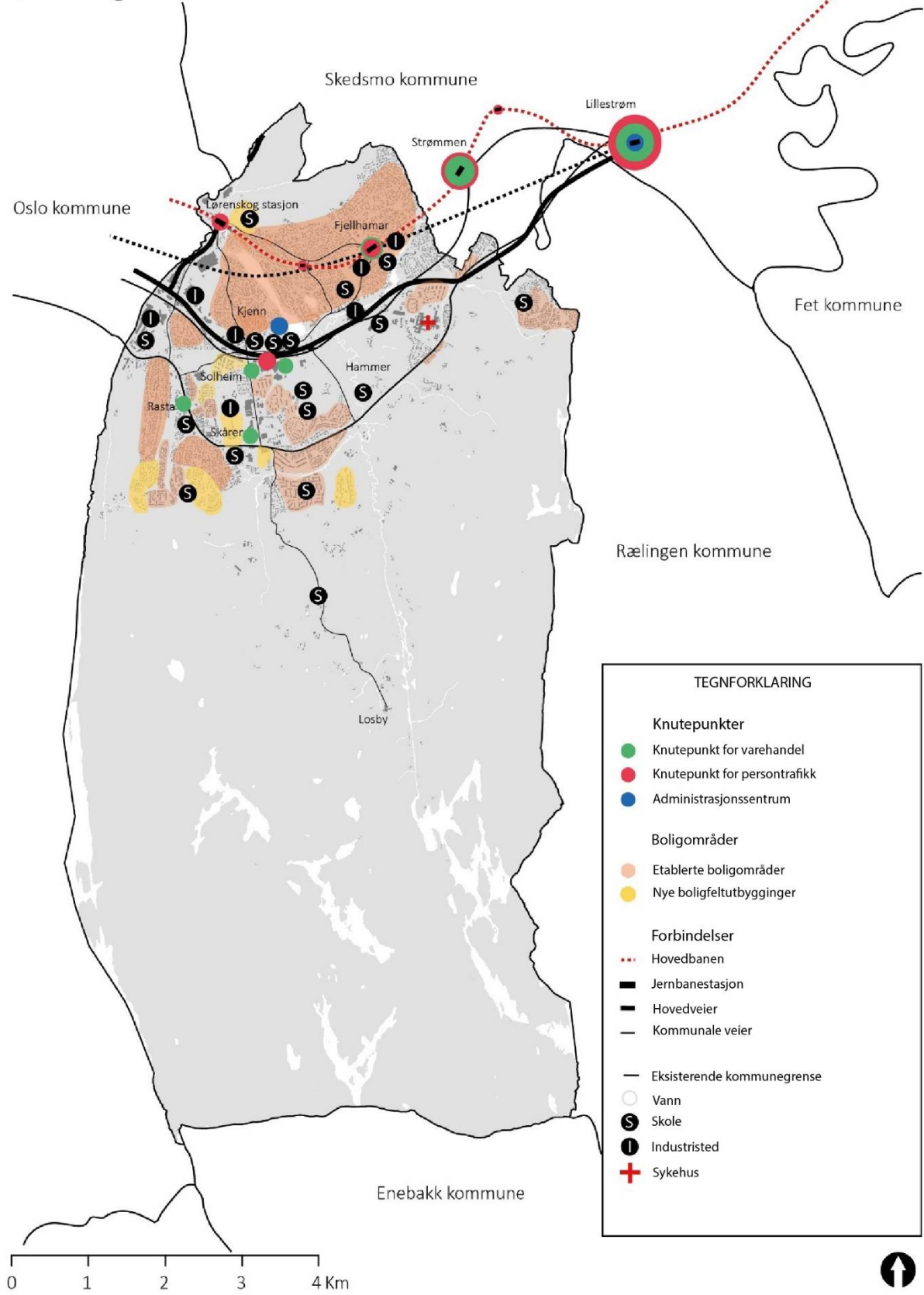
Først på 2000-tallet begynte planleggingen å gå i retning av konsentrasjon og funksjonsblanding. Et tydelig tegn var at kommunen begynte å forme idéen om Lørenskog nye sentrum. En syntese av denne sentrumsideen beskrives nærmere i kapittel 5. Det nye sentrumsområdet ble definert i et område der de to kjøpesentrene fra 80-tallet allerede hadde utviklet seg til et handelssentrum både for lokalbefolkningen og befolkningen i regionen. Da planarbeidet for Lørenskogs nye sentralområde startet lå disse strukturene som lukkede enheter i et ellers fragmentert landskap. De er i ferd med å integreres mer i den voksende bystrukturen og ligger fortsatt inne i dagens planer som to romlige maktelementer. En annen type konsentrasjon og fortetting er mulig å observere i denne perioden. De tidlige hytteområdene som senere ble villaområder ble gjenstand for såkalt eplehagefortetting med videre utbygging av småhus og eneboliger. Veksten var ikke like spredt som tidligere, men vi kan finne spor av en form for romlig stivhengighet særlig ved at den arkitektoniske og typologiske utformingen ble videreført.

Lørenskogs innbyggertall fortsatte også å vokse gjennom denne perioden med en økning i innvandrerbefolkningen spesielt og Lørenskog fikk dermed en ny demografisk sammensetting. Lørenskog ble et multikulturelt lokalsamfunn. Per 1. januar 2017 hadde over en fjerdedel av Lørenskogs innbyggere innvandrerbakgrunn, altså født i et annet land eller hadde innvandrerforeldre (SSB 2017). Dette illustrerer hvordan Lørenskogs befolkning i dag er en sammensatt befolkning med et enormt nettverk av relasjoner til store deler av verden. I tillegg har utviklingen av internett og høyteknologiske kommunikasjonsmidler generelt i verden gjort at kompleksiteten i slike relasjoner har økt og inkluderer store deler av kloden.

Figur 10: Kompasset øverst illustrerer utbyggingsmønsteret, graden av sentralisering og klynge dannelse i Lørenskog fra 1987 til i dag. Søylediagrammet viser befolkningsutviklingen i samme periode (Zhong 2014, SSB 2017, egne fremstillinger 2017).

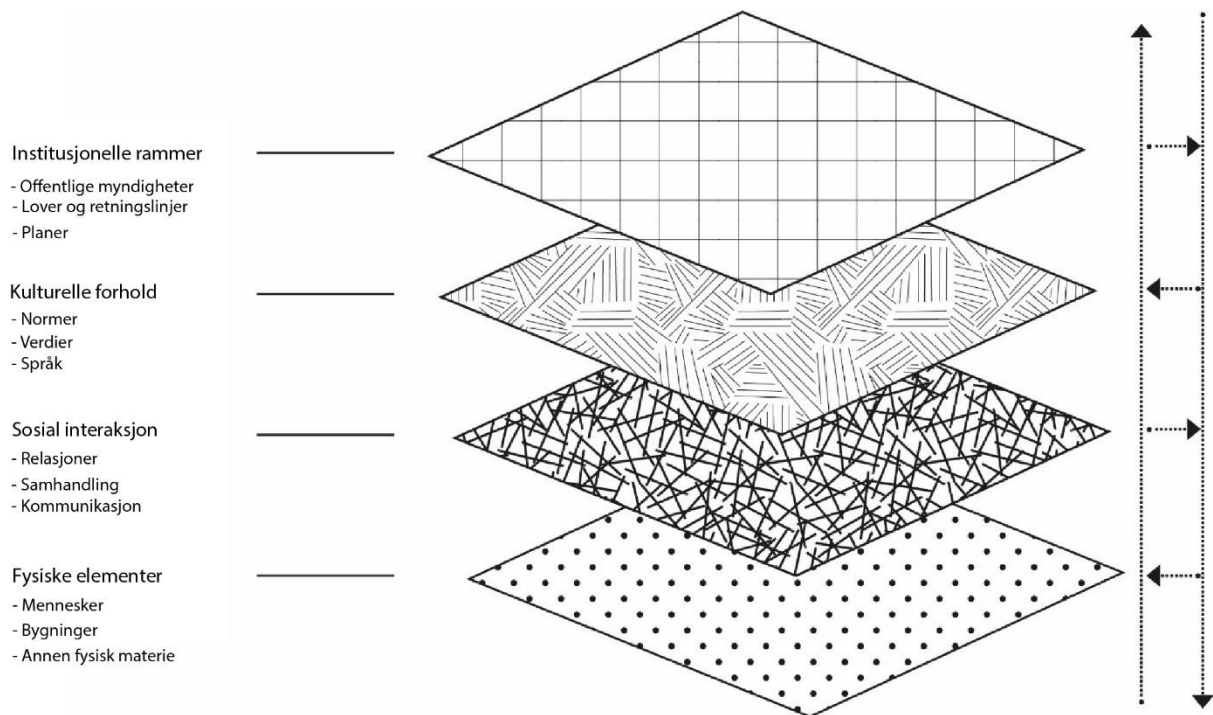
Lørenskog 1987-2017

Figur 11: Lørenskogs overordnede romlige struktur i perioden 1987-2017 (Kartgrunnlag: FKB data, egen fremstilling 2017).

Kapittel 5 – Styringsverket

Hensikten med dette kapittelet er å gi en oversikt over hvordan styringssystemet, har utviklet seg og påvirket Lørenskogs romlige utvikling gjennom styringsverket. En forståelse av institusjoners påvirkning på romlig organisering er sentralt i forbindelse med territoriell styring. Ulike institusjoner legger føringer og rammer for at steder utvikles som de gjør, enten bevisst eller ubevisst. Dette kapittelet kan derfor bidra til å svare på underproblemstilling 3. I forrige kapittel ble de fysiske, sosiale og kulturelle drivkreftene undersøkt nærmere.

Figur 12: Institusjonelle, kulturelle, sosiale og fysiske faktorer påvirker hverandre både vertikalt og horisontalt. Planlegging handler om å koordinere disse faktorene inn mot et romlig resultat. Det krever en bevissthet om hvordan de ulike nivåene påvirker hverandre og driver frem et romlig resultat (Egen fremstilling etter notater fra Grønning 2017).

Skalabevisthet i det geografiske styringsverket

Det institusjonelle nivået utspiller på flere geografiske målestokker, samtidig blir de fleste vedtakene om romlig utvikling fattet lokalt. Det geografiske styringsverket omfatter operasjonelle virkemidlene til institusjoner i et styringssystem, som påvirker romlig organisering på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Fordi vedtaksmyndigheten for lokal areal- og samfunnsutvikling er gitt til kommunene og denne er bundet til politikk, fungerer politikken som styringsverkets infrastruktur (Flo 2004).

Norske kommuner er pålagt å drive overordnet langsiktig arealplanlegging ved politiske enkeltvedtak gjennom reglene i plan- og bygningsloven fra 2008 om kommunal planlegging §§ 10-1 – 11-8. Samtidig skal det regionale nivået som omfatter landets fylkeskommuner jf. Kap. 7 og 8 i Pbl. 2008 §§ 7-1 – 8-5, utarbeide regionale planstrategier og regionale planer for problemstillinger som belyses i planstrategien. Fordi mange norske kommuner inngår i større funksjonelle ABS-regioner som fungerer på tvers av administrative grenser, finnes en åpning i lovverket som tillater kommuner og fylker å drive interkommunalt og interregionalt plansamarbeid der dette finnes hensiktsmessig jf. Pbl. 2008 §§ 9-1 – 9-7.

Det kan oppstå konflikter mellom den pålagte planleggingen på lokalt nivå og den regionale planleggingen. For eksempel kan regionale planer og strategier inneholde premisser for utvikling lokalt som ikke er hensiktsmessige eller i tråd med gitte konteksten. Det gjør den samfunnsmessige oppskaleringen av planlegging aktuell i forbindelse med en bevissthet om og forståelse for hvordan lokale og regionale planer og strategier forholder seg til utvikling på ulik skala.

På en regional målestokk er for eksempel den regionale planen for areal og transport i Oslo og Akershus, som gir en overordnet programmering av storbyagglomerasjonen Oslo et virkemiddel for å etablere en ønsket romlig organisering. På nasjonalt nivå er Regjeringen i gang med gjennomføringen av to store forvaltningsmessige strukturreformer, kommune- og regionreformen, noe som potensielt kan gi romlige implikasjoner på steders utvikling. Et eksempel fra internasjonalt nivå er FNs Habitat-programms «New Urban Agenda», som stadfester en global ansvarsfordeling og holdningsendring mot en ny urbanisert verden. Det handler i praksis om å oppnå bærekraft gjennom å revurdere hvordan vi bygger og lever i våre byer, ved inkludering av alle parter på alle nivå, både offentlige beslutningstakere og privat sektor (FN 2016).

«By 2050 the world urban population is expected to nearly double, making urbanization one of the 21st century`s most transformative trends. As the population, economic activities, social and cultural interactions, as well as environmental and humanitarian impacts, are increasingly concentrated in cities, this poses massive sustainability challenges in terms of housing, infrastructure, basic services, food security, health, education, decent jobs, and natural resources among others» (FN 2016, The New Urban Agenda pkt. 2)

Sitatet over peker på utfordringer med urbanisering fokuserer på at basale behov må ligge til grunn ved planleggingen av steder. Selv om dette er på et generelt nivå, viser den en bevissthet om romlig urbant mangfold på lokalt og regionalt nivå.

Utviklingen av det geografiske styringsverket

Det finnes forskjellige oppfatninger av hvilken rolle historiske analyser har i forbindelse med å forutse fremtidige veivalg, og at historiske analyser derfor bare kan brukes til å bedre forstå hvorfor ting har

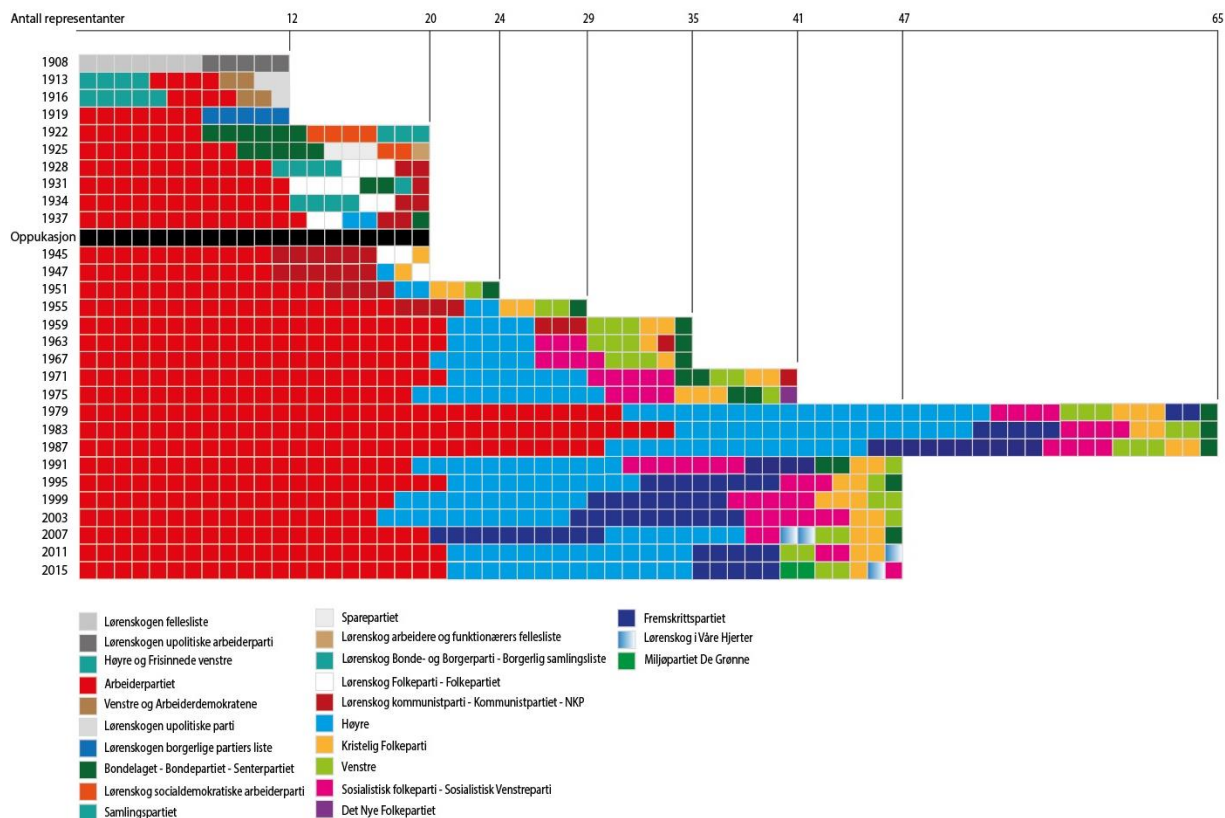
blitt slik de er (Flo 2004). Samtidig har historien uansett relevans og historisk forståelse kan gi nye perspektiver på nåtidens situasjon og sette denne inn i en større sammenheng og kan dermed peke på hva som ser ut til å være varige spenninger og strukturer (Flo 2004). I den forbindelse vil jeg også kunne peke på det som kalles kritiske veiskiller. Kritiske veiskiller i forbindelse med institusjoners utvikling er hendelser som kan føre til at fremtidige veivalg og utviklingsspor går i en annen retning enn tidligere antatt (Thelen 1999). Ved kritiske veiskiller kan det oppstå varige strukturer som ikke var forutsett eller planlagt. Kritiske veiskiller i denne sammenhengen kan være alt fra politiske reformer til økonomiske konjunkturer og store samfunnsomveltninger. Først i ettertid kan strukturers varighet over tid belyses, samt hvilke som bærer preg av treghet og dermed blir forbigått i faktisk utvikling.

Formannskapsdistriktet Skedsmo og veien mot selvstendighet

Lørenskog ble i 1837 sammen med Skedsmo og Lillestrøm etablert som Skedsmo formannskapsdistrikt. Innføringen av formannskapslovene representerer en ny sekulær, folkevalgt og administrativ inndeling av landet, selv om grensene ble satt med utgangspunkt i den territorielle avgrensningen til kirkelige prestegjeld. Kirkesoknet Lørenskog lå under prestegjeldet Skedsmo i det geistlige hierarkiet og var derfor utgangspunktet for avgrensningen til Lørenskog som egen kommune i 1908. Denne avgrensningen er den samme i dag. I forkant av delingen var Lørenskog eget valgsoke og hadde en form for kommunalt ansvar for organisering av skole og fattigvesen (Alsvik 1998).

Årsakene til delingen av Skedsmo formannskapsdistrikt i 1908 var en identitetsmessig og sosialt forankret diskusjon som gikk på at bybefolkningen i Lillestrøm hadde utviklet en urban identitet og annet interessefelt enn bondesamfunnet i Skedsmo og Lørenskog (Alsvik 1998). Lørenskog og nye Skedsmo formannskapsdistrikt var på mange måter isomorfe enheter, med liknende økonomiske, sosiale og politiske strukturer. Lørenskog hadde derimot en sterkere tilknytning til Kristiania enn Skedsmo, både på grunn av geografisk lokalisering og en høyere andel innflyttere fra byen, se kapittel 4. Delingen av Skedsmo viser dermed at identitet, relasjoner, avhengighet og kollektiv mobilisering lokalt står sentralt i institusjonsdannelsen. Denne situasjonen hadde oppstått i en periode med samfunnsmessig omstilling der det tradisjonelle jordbruksamfunnet som preget landsbygda i Norge, mistet sin posisjon som samfunnsøkonomisk drivkraft til fordel for de nye by- og industrisamfunnene. Delingen er derfor et godt bilde på en sentrum-periferi-relasjon. Lørenskog var fortsatt var en periferi, men trakk mot sentraliteten Kristiania, samtidig ville de beholde bygdeidentiteten.

To argumenter gikk igjen i diskusjonen om Lørenskogs selvstendighet. Det ene gikk på at kommunens befolkning var for lav til å kunne drives økonomisk forsvarlig, det andre var at næringsgrunnlaget i Lørenskog var for lite (Alsvik 1998). Lørenskog var i denne perioden fortsatt helt avhengig av ressursene i skog- og jordbruket fordi industrivirksomheten i bygda ennå ikke hadde etablert seg.

Figur 13: Diagrammet over viser fordelingen av representanter og partier i Lørenskog herreds- senere kommunestyre fra 1908 til 2015. Partienes representasjon rangeres fra flest mandater helt til venstre og færrest helt til høyre. Diagrammet gir en oversikt over endringer i det politiske landskapet i Lørenskog, samt vekst og nedgang i representantskapet og forteller noe om maktbalansen mellom politiske partier (Alsвик 1998, Poll of polls 2017, egen fremstilling 2017).

Ved det første selvstendige kommunevalget i Lørenskog var det to lister som stilte til valg, den ene var Lørenskog fellesliste ledet av godseieren på Losby og den andre var en upolitisk arbeiderliste ledet av direktøren på Fjellhamar Bruk. Mandatfordelingen ble 7-5 til Lørenskog fellesliste, se figur 13 og godseier Lorenz Meyer Boeck ble ordfører (Alsвик 1998).

Dette resultatet forteller oss at det fortsatt var en form for maktpolarisering mellom stedene og de kulturelle sfærene i bygda beskrevet nærmere i kapittel 4, figur 5. Selv om begge parter brukte strategier for å samle flest mulig velgere uten å knytte seg for sterkt til identitet og klasseskiller (Alsвик 1998). Direktøren ved Fjellhamar Bruk, Hans Jacob Henriksen hadde i motsetning til godseierens konservative holdninger en visjon og et tankesett som rettet seg mot bruk av ny teknologi, vitenskap og folkeopplysning (Alsвик 1998).

Den nye kommunen brukte perioden frem mot 1920 til å bygge opp en kommunal administrasjon og en velferdspolitik som fokuserte på de svakeste i samfunnet, nemlig barn og fattige (Alsвик 1998). De politiske visjonene fokuserte på å skape likevekt og balanse mellom grupper noe som også gjenspeiles i valgresultatene. Ved de neste kommunevalgene frem mot 1920 ser vi at den jevne fordelingen av mandater på borgerlig og sosialistisk side holder seg. Utover 1920-tallet får bondepartiet økt

oppslutning og frem mot krigen vokser den sosialistiske og kommunistiske siden som nærmest ble totalt dominerende i årene etter krigen, se figur 13.

En svak kommune med selvorganiserte grendesamfunn

Lørenskog hadde stor befolkningsvekst i perioden 1910 til 1930, se figur 4 og 6. Kombinasjonen av sterk befolkningsvekst og en økonomisk krise gjorde at den kommunale forvaltningen ikke hadde kapasitet til å ta ansvar for utbyggingen av nødvendig infrastruktur som vei og kloakksystemer i lokalsamfunnet. Lørenskog ble satt under statlig overformynderi 2. februar 1934 (Alsvik 1998). På tross av dette ble kommuneadministrasjonen ble sterkt utvidet på 1930-tallet (Lørenskog kommune 1973).

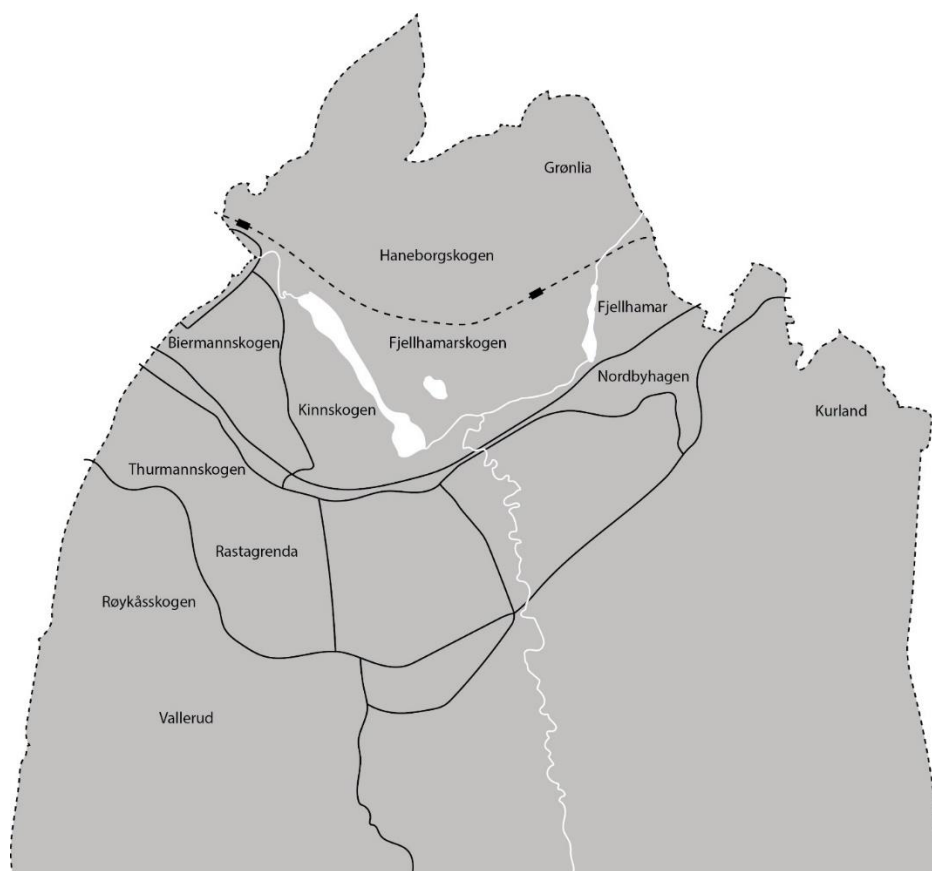
«Gjeldssituasjonen var den viktigste årsaken til at staten grep inn. Men staten mente også at kommunen manglet plan og helhetlig politisk styring av lokalsamfunnet. Kommunen trengte opplæring i plan og styring» (Alsvik 1998 s. 128)

Fra 1914 og frem mot 2. verdenskrig ble det stiftet flere velforeninger i Lørenskog. Velforeningene mobiliserte til identitet- og samfunnsbygging i de små grendesamfunnene som hadde vokst frem i nybyggerstrøkene. Vi kan si det foregikk en mobilisering på et sub-lokalt nivå som senere førte til fragmentering av lokalsamfunnet. Velforeningene passer kriteriene for lokalsamfunn med halvformell organisering (jf. Aarsæther 2016), se tabell 1. Lokalsamfunn med halvformell organisering styres av ildsjeler som gjennom frivillige organisasjoner driver dugnader osv. for å bygge samfunnshus, idrettsanlegg osv. Velforeningene hadde samtidig trekk fra bydelsorganiserte lokalsamfunn ved at de utvidet interessefeltet og organiseringen av samfunnet på en måte som kan likne en kommune eller bydel. Et eksempel på hvordan velforeningene kunne organisere seg er eksemplifisert med Grønlia velforening som etter hvert etablerte egen:

- Huskomité; med ansvar for planlegging og bygging av samfunnshus
- Veikomité; med ansvar for samferdselsspørsmål
- Festkomité; med ansvar for å fremme kultur
- Hagebrukskomité; med ansvar for rådgivning og bistand til hagestell og matauke
- Sykekomité; med ansvar for sosial- og helsespørsmål

Velforeningene utviklet disse kommuneliknende organene som reaksjon på et behov for løsning av lokale utfordringer og oppgaver kommunen ikke maktet å håndtere i en periode med dårlig økonomi (Alsvik 1998). Alsvik kaller fenomenet som oppstod en kommunalisering av velforeningene. Bakgrunnen for stiftelsen av Grønlia velforening hadde for eksempel bakgrunn et spørsmål om hvordan man skulle komme seg fra boligområdene til knutepunktet på Strømmen ble reist. Fjellhamar stasjon var ikke etablert som stasjon for persontrafikk på dette tidspunktet og Strømmen var knutepunktet for pendlere videre til Kristiania. Behovet for bedre kommunikasjon mellom nybyggerstrøkene og sentraliteter som Kristiania og Lillestrøm var dermed en sentral pådriver for kommunaliseringen av

velforeningene. Stiftelsen av velforeningene foregikk utenfor den formelle arenaen i lokalpolitikken, og kommunen hadde lite mulighet til å styre utviklingen. Etter hvert bidro velforeningenes selvråde til å forsterke skillet mellom fattige og rike områder i kommunen. Grendene fokuserte gjennom velforeningene på å løse sine egne problemer, og resultatet ble fremvekst en betydelig grendepatriotisme (Alsvik 1998). Velforeningenes mobilisering var dermed en form for sosio-logisk institusjonsdannelse eller kollektivisering på sub-lokalt nivå som også førte til en fragmentering av kommunen som lokalsamfunn. Det utviklet seg derfor etter hvert et tett samarbeid mellom kommunen og de ulike velforeningene, noe som kan være et indikator på at kommunen forstod hvilke negative konsekvenser fragmenteringen av lokalsamfunnet kunne gi.

Figur 14: Illustrasjonen viser hvor de ulike velforeningene i kommunen var lokalisert omkring 1940. I all hovedsak var det i disse områdene den ekstensive hyttebyggingen hadde foregått og omfattet store deler av det som tidligere ble oppfattet som «arbeiderbygda» (Alsvik 1998, min justering 2017)

Mellomkrigstiden var også preget av sosio-politiske skiller i lokalsamfunnet. Med skille mellom borgerlige og sosialistiske partier. Andre sosiale skiller kunne gå mellom arbeidere og arbeidsledige eller selveiere og leietakere (Alsvik 1998). Disse sosiale skillene kom etter hvert til syne når velforeningene ble institusjonalisert.

Avslutningsvis kan vi dermed si at befolkningsveksten og mangel på styring i mellomkrigstiden fikk konsekvenser på flere måter. Forstadsrollen og betydningen av forstaden som sted og lokalsamfunn ble

styrket, både på det aktuelle stedet, men og i forbindelse med at pendlingen til og fra byen fortsatte. Samtidig ble lokalsamfunnet splittet og det oppstod en ubalanse i den horisontale maktbalansen mellom innbyggerne. Den demografiske sammensetningen med mange innflyttere førte også til en diversifisert kulturell sammensetting. En egen sentralitetsdannelse i Lørenskog hadde ikke hovedprioritet, og mulighetene for å kunne reise til andre sentraliteter og knutepunkt stod sterkere.

I mellomkrigstiden kom strukturen og innholdet i det regionale styringsverket på agendaen og ble diskutert både i Nordisk administrativt forbund og fylkesmannskollegiet (Flo 2004). I disse diskusjonene drøftet man koblingen mellom det kommunale apparatet styringsverket ellers (Flo 2004).

Velferdskommunen

Det regionale og kommunale forvaltningsapparatet i Norge gikk i etterkrigstiden gjennom store strukturelle og institusjonelle endringer. Endringene var såpass omfattende og av en betydning som gjør at de per definisjon kan kalles et «hamskifte» (Grønlie 1987). Det som var nytt i denne perioden var at kommunene fikk et større ansvar for å forvalte mer av samfunnets fellesmidler (Grønlie 1987). Det foregikk en ekstensiv utvikling når det gjaldt etablering av sosialt rettede samfunnsinstitusjoner og velferdskommunen ble et begrep. Denne utviklingen av samfunnsinstitusjoner gikk inn som et ledd i en prosess der kommunen som lokal samfunnsbygger, representerte seg selv ved synlige og håndfaste symboler (Grønlie 1987). Lørenskog kommune bygde nytt rådhus og investerte i sosial infrastruktur som sykehjem, skoler og barnehager. Utbyggingen av disse samfunnsinstitusjonene fulgte det generelle utbyggingsmønsteret som var preget av spredning, se figur 9, kapittel 4.

De største kommunene og da særlig bykommunene hadde hatt en slik vekst i etableringen av samfunnsinstitusjoner siden slutten av 1800-tallet, og det var først i perioden fra 1950 – 70-tallet denne veksten nådde mindre kommuner (Grønlie 1987). En institusjonell drivkraft i denne utviklingen var pålegget i bygningsloven av 1965 om at alle kommuner skulle drive lokal planlegging til erstatning for reglene i bygningsloven av 1924 som kun gjaldt bymessige strøk. Den institusjonelle utviklingen som etter hvert også skulle omfatte landsbygda og periferien var med på å endre den romlige utviklingen, og man kan si at det var i denne perioden formdannelsen av kommunene slik vi kjenner de i dag begynte for alvor. Grønlie (1987) poengterer også at flere i denne perioden etablerte et avhengighetsforhold til kommunen ved at de fleste innbyggerne ble direkte berørt av nye reguleringer, service- og velferdstilbud.

Den største strukturelle endringen av forvaltningen på lokalt og regionalt nivå ble gjennomført i etterkrigstiden gjennom en reform som strakk seg over en periode på ca. 30 år. Det startet med oppnevningen av kommuneinndelingskomiteen også kalt, Scheikomiteen i 1946 og frem til etableringen av fylkeskommunen i 1976 (Grønlie 1987). Årsaken til og utgangspunktet for det omfattende reformarbeidet var den tidligere kommunale kriseperioden, som tidligere nevnt også preget Lørenskog. I tillegg til en medfølgende kommunalpolitisk debatt i mellomkrigstiden (Grønlie 1987). Det hele

resulterte i en ny kommunal inndeling med færre og større kommuner. De fleste kommunesammenslåingene foregikk i årene 1962-1967 etter Schei-komiteens innstilling, og den nye kommuneloven fra 1954. Lørenskog ble ikke direkte påvirket av den lokale omstruktureringen, og fortsatte som egen kommune.

Forsøk på regional styring

Nasjonalpolitikken var i etterkrigstiden preget av en fellesskaps- og integrasjonstankegang der avhengighetsforholdet mellom sentrum og periferi ble politisk idealisert Grønlie (1987) peker på at Arbeiderpartiregjeringens holdning til styring, kommunal struktur og planlegging var utslagsgivende for kommunesammenslåinger og fokuset på regionalt samarbeid. Både fordi Regjeringen generelt var opptatt av plan og styring, både i forbindelse med offentlig og privat næringsutøvelse, men også fordi det politisk-prinsipielle utgangspunktet var at all økonomisk virksomhet skulle reguleres og underordnes et nasjonaløkonomisk perspektiv (Grønlie 1987).

Oslo og Aker så dette kombinert med sterke urbaniseringstrender et behov for sammenslåing. Det var vekst i næringsliv og arbeidsplasser i byen, mens befolkningsveksten i stor grad foregikk utenfor bygrensene i herredskommunene (Grønlie 1987). Dette kan vitne om en forståelse for at byene ikke kunne håndtere urbaniseringen alene. Den samme tendensen finner vi i flere av de store byene, for eksempel i Bergen i 1955 og 1972 og i Trondheim i 1952. Etter hvert oppstod det også krav om byutvidelser for eksempel for Stavanger i 1964. Byutvidelsene er med dette en tendens som står tvert imot den territorielle by-forminskningen man så tidligere, der byene heller begrenset sin territorielle utstrekning og skilte seg fra omlandet slik som Lillestrøm i 1908.

«[...] byene følte et økende behov for å planlegge areal- og ressursdisponering innenfor en regional ramme. Trange bygrenser og relativt tilfeldige kommunegrenser virket sterkt hemmende på en rasjonell langtidsplanlegging» (Grønlie 1987 s. 212)

De første vedtakene om byutvidelser og sammenslutninger skjedde uten at man hadde klare definisjoner på begreper som «bystatus», og det ble heller ikke trukket noe klart skille på hva som var det juridiske eller funksjonelle grunnlaget for by- og herredskommuner (Grønlie 1987). Det hadde ifølge Grønlie (1987) blitt gjort forsøk fra Schei-komiteens side om å knytte begrepet «by» til tettsteder med såkalte fellesnevneroppgaver, altså oppgaver som også gjaldt et videre omland eller distrikt. Tettsteder hadde derimot slike oppgaver knyttet til et lokalt omland. Vi kan for eksempel si at Lillestrøm i denne sammenhengen kunne kalles by, mens den bymessige bebyggelsen i Lørenskog ikke kunne regnes som by, i den forstand men fortsatt kategoriseres som tettsted.

Begrepet region kan defineres på flere måter, men en vanlig definisjon er at en region dannes innen et avgrenset geografisk område, som utgjør en enhet og skiller seg fra områdene rundt (Ørbeck 2014; Jukvam 2002) Vi kan snakke om funksjonelle regioner som skiller seg fra områdene rundt ved at de har

en spesiell funksjon, virksomhet eller aktiviteter som foregår (Ørbeck 2014). En annen type region er sentrete regioner der et sentralsted med sitt innflytelsesområde og omland danner en region som for eksempel ut ifra sentralstedsteorien til Christaller. I slike regioner kan vi skille sentrum og sentrumets influensområde, og man deretter kan definere en slags periferi i tilknytning til regionen (Ørbeck 2014). Ørbeck peker også et annet skille mellom de regioner som er dannet basert på frie valg og de som er preget av dannelse ved tvang, og mener tvungne regioner for eksempel kan omfatte organiserte administrative regioner. I forbindelse med frie funksjonelle og sentrete regioner er pendling den bærende indikatoren. Grønlie (1987) peker på en utvikling av forståelsen for hvordan man tilnærmet seg og håndterte urbaniseringsfenomenet sett i lys av en funksjonell regional sammenheng. Forstedene gikk inn i en posisjon der de på nytt ble ansett som en ressurs for byene. Byene trengte blant annet areal for å bygge boliger etter datidens arkitektoniske typologier som i stor grad var plasskrevende, enten det dreide seg om eneboligområder eller drabantbyer.

«Først og sterkest så man problemet når det gjaldt boligbygging og industritomter. Bygrensene førte til kortsiktige disposisjoner, som på lengre sikt og i regionalt perspektiv var direkte uheldige» (Grønlie 1987 s. 212)

Områder som ikke ble innlemmet i byene gjennombyutvidelser deltok altså i en rekke regionale plansamarbeid som ble etablert i denne perioden, se figur 16. Begrepet «Stor-Oslo» kom på agendaen da Oslo kommune i 1950 tok initiativ til å etablere en regionalplankomité (Alsvik 1998). De regionale plansamarbeidene fra etterkrigstiden forholder seg til en fri funksjonell region som til stadighet fikk større utbredelse i takt med bedre kommunikasjon og mobilitet. De forholder samtidig til påtvungne administrative kommune og fylkesgrenser. Hovedfokuset i disse plansamarbeidene var å lage overordnede planer for den funksjonelle regionen. Og ved hjelp av interkommunalt samarbeid kunne man delvis befri seg fra denne grensetvangen. Problemet var at man ikke hadde virkemidler for å operasjonalisere disse planene og stedene i regionen fortsatte å utvikle seg med bakgrunn i enkeltkommunenes beslutninger om romlig organisering og utvikling av sentralsteder. Bakgrunnen for etableringen av regionplankomitéen var behovet for mobilitet og kommunikasjon mellom stedene i regionen, men med fokus på Oslo som det sentrale knutepunktet. Lørenskog deltok i regionplankomitéen og begrunnelsen var:

«Lørenskog er en nabokommune til Oslo og har naturlig interesse av de kommunikasjoner som utbygges i Oslo og de som fortsetter utover Oslos grenser» (Alsvik 1998 s. 230)

Fokuset i generalplankomitéens arbeid var altså transport og kommunikasjoner i regionen, senere ser vi at den territoriale utbredelsen av hva som medregnes i Osloregionen har endret seg som følge av forbedret kommunikasjon.

Politikken som ble ført på nasjonalt nivå i etterkrigstiden førte også til en økt kontaktflate mellom styringsnivåene for eksempel når det gjaldt boligbygging. Blant annet gjennom etableringen av en

nasjonal boligpolitikk, der offentlige institusjoner i større grad enn tidligere satte rammene for romlig utvikling. Den Norske Stats Husbank og Norske Boligbyggelags Landsforbund var etableringer som bidro i til å operasjonalisere boligpolitikken og dannet et nytt institusjonelt rammeverk for en stor del av den romlige utviklingen i regionen. Disse institusjonene fikk større betydning enn de regionale samarbeidene i forbindelse med lokal romlig organisering se kapittel 4. I Lørenskog ble Lørenskog Boligbyggelag (LBBL) stiftet i 1946. LBBL ble stiftet etter initiativ fra boligplankomiteen i Lørenskog kommune (Alsvik 1998). To lokale utfordringer som lå bak dette initiativet var at innbyggertallet i Lørenskog nærmet seg 7000, i tillegg hadde hyttebyggingen som hadde foregått uten kontroll i mellomkrigstiden gjort at mange områder var preget av forslumming og lav boligstandard (Lokalhistoriewiki 2009e). Det nye boligbyggelaget viktig institusjon som ga kommunen mulighet til å styre den romlige utviklingen i lokalsamfunnet (Lokalhistoriewiki 2009e). Alsvik (1998) peker på tre områder der kommunen og boligbyggelaget jobbet tett. Det var et nært samarbeid og sammenkobling mellom boligbyggerlagets ledelse og beslutningstakerne i kommuneadministrasjonen. Samarbeidet omfattet blant annet tomteakkvisisjon og finansiering av prosjektene.

Formell regiondannelse og nye styringsmidler

Fra 1970 og utover verserte en debatt om kommunenes rolle som styringsorgan. Debatten om kommunenes rolle som styringsorgan bar preg av en søken etter nye former for organisering og styring (Baldersheim 1987). Kommuneplanleggingen utover 1970-tallet ble mer næringsfokuset og mindre arealfokuset (Baldersheim 1987). Integrering av budsjettarbeid og ulike sektorer i kommunen gjorde også at planleggingen fikk større operasjonell betydning enn tidligere (Baldersheim 1987). Helhetlig og sektorovergrepene lokal planlegging kan bidra til å skape forbindelser mellom, økonomisk utvikling, faktisk arealbruk og de mer sosialt rettede oppgavene kommunen utfører. Det betyr derimot ikke at disse arbeidsområdene blir prioritert likt, men det kan være et tegn på en endret forståelse for at de ulike sektorene påvirker hverandre og dermed ikke kan planlegges isolert. Styringsformer som tidligere var forbundet med drift av storbedrifter og konserner i det private næringsliv ble gjort til forbilder for organiseringen av offentlig forvaltning (Baldersheim, 1987). Denne vendingen i offentlig styringskultur har senere blitt kalt New Public Management forkortet NPM.

Som følge av behovet for å planlegge regionalt i forbindelse med blant annet næringsutvikling, samt statens reform for omstrukturering av forvaltningsnivåene førte til etableringen av fylkeskommunen i 1976. De nye fylkeskommunene fikk et større ansvarsområde i motsetning til tidligere og omfattet nå både byer og herreder (Grønlie 1987). Det regionale styringsnivået representert ved fylkeskommunene fikk altså styrket sin rolle i det offentlige styringsverket og ekspanderte mer enn by- og herredskommunene (Grønlie 1987). Så selv om kommunene stod i sentrum for reformarbeidet ble tyngdepunktet forskjøvet mot fylket og fylkeskommunen (Flo 2004). Styrkingen av det regionale nivået førte dermed til at fylkeskommunen i større grad fungerte som et bindeledd mellom kommunene og staten.

I de største bykommunene så man i tillegg en endring i form av at kommunene begynte å bevege seg bort fra formannskapsprinsippet som styringsmodell og heller innførte former for styring inspirert fra privat næringsliv og parlamentarisk styring etter samme modell som rikspolitikken. Bergen kommune organiserte den kommunale ledelsen på en måte der de kvittet seg med de ulike fagrådmenene og innsatte isteden én rådmann. En slik modell bærer med seg trekk fra organisasjonsmodeller for ledelse i privat sektor (Baldersheim 1987). Trondheim gjorde det samme i 1976 og Stavanger i 1987 (Baldersheim 1987).

Etter hvert som de norske byregionene fikk større betydning oppstod det også et behov for en statlig bypolitikk. I 1976 tok finansrådmannen i Oslo initiativ til etableringen av Storbyutvalget (Høydal 2009). Storbyutvalgets mandat var å utrede de økonomiske og strukturelle utfordringene storbyene Oslo og Bergen hadde i en periode der oppfatningen var at staten favoriserte kommuner i usentrale strøk gjennom sin fordelingspolitikk (Høydal 2009; Røiseland 1991; Baldersheim 1983; Hagen 1999).

Storbyutvalget kom med sin tilråding gjennom (*NOU 1979: 5*), *Bypolitikk – struktur og økonomi for de store byene*. Utredningen viste til en del utviklingstrekk i storbyene som blant annet gikk på vanskelige levekår i sentrumsbydelene, trafikkbelastning, forurensning, industristagnasjon og utflytting (Baldersheim 1987; *NOU 1979: 5*). Problemene som ble illustrert var direkte konsekvenser av en rekke politiske vedtak og planpraksis som hadde foregått siden århundreskiftet, for eksempel lokalisering av industrivirksomhet i bykjernen, opphevelse av konsesjonsordningen for privatbiler og medfølgende byspredning. Storbyenes utfordringer ble definert, men utvalgets rapport førte ikke til at Stortinget bevilget ekstra midler til storbyene, og forsøket på å løfte storbypolitikk til en nasjonal dimensjon ikke var vellykket (Baldersheim 1987).

Regionalt samarbeid eller rivalisering mellom steder?

Utvikling er et begrep som nesten automatisk legges inn som premiss for planlegging av steder. Selv i forbindelse med begrepet bærekraft, som i vid forståelse handler om å oppnå en form for økologisk balanse står utvikling sentralt. Begrepene balanse og likevekt er ikke like fremtredende som premissgivere for planlegging. Når Lørenskog kommune planlegger sine steder og sentralområde ligger det implisitt et ønske om å tiltrekke seg mennesker, kapital eller funksjoner. Tiltrekningskraften kan avgjøre om de «vinner» en konkurranse om utvikling. Statsviteren Paul Peterson har undersøkt hvordan mekanismene for beslutningstaking i neoliberal amerikansk byutvikling foregår. Han peker på at beslutningstakere i planlegging forsøker å maksimere nytten av en beslutning. Politikere bruker retoriske virkemidler for å sanke stemmer, mens byråkrater bruker budsjettmaksimerende og markedsøkonomiske virkemidler for å få budsjettene til å gå opp. Tendensen er at politikere og andre beslutningstakere i forbindelse med romlig organisering av byer er underlagt et hegemoni av markedsøkonomiske prinsipper som tvinger byene inn i en konkurransemessig stilling der fangst av investeringsmidler og kapital er styrende (Peterson 1981). En neoliberal markedsøkonomisk tankegang

etablerte seg både i det politiske landskapet og offentlig beslutningstaking, gjennom den nye styringskulturen nevnt i forrige avsnitt. Plan- og bygningsloven av 1985 var en av de store institusjonelle endringene som førte til at planlegging ble direkte berørt av denne vendingen.

På slutten av 1980-tallet kom omstrukturering av det lokale og regionale forvaltningsnivået igjen på agendaen. Kommunelovutvalget ble opprettet ved kongelig resolusjon 28. august 1987, med mandat til å utrede og komme med forslag til ny revisjon av kommuneloven 12. november 1954 og fylkeskommuneloven av 16. juni 1961 nr. 1. i utgangspunktet gikk mandatet ut på å utrede forslag til revisjon av to separate lover, men samtidig utrede muligheten for å slå sammen de to lovene. Ifølge utvalget hang ikke de to lenger sammen med den faktiske samfunnsutviklingen (NOU 1990: 13). Utvalget gikk derfor inn for den sistnevnte løsningen med sammenslåing, med en forutsetning om at lokalt selvstyre fortsatt skulle være et grunnleggende prinsipp. De gikk heller ikke inn for å begrense muligheten til å etablere interkommunale og regionale samarbeid gjennom rettslige avtaler, og dette ble videreført i den endelige innstillingen med «forslag til ny lov om kommuner og fylkeskommuner» (Ot.prp. nr. 42 (1991-92)). Dette kan være en medvirkende årsak til oppblomstringen av ulike interkommunale og regionale samarbeid og konstellasjoner som oppstod utover 1990-tallet. I 2006 ble det gjennomført en kartlegging som viste at 43% av eksisterende interkommunale samarbeid ble inngått mellom 1995 og 2006, og videre at halvparten av disse ble etablert mellom 2004 og 2006 (KS 2006).

I 1997 ble det lagt frem en norsk offentlig utredning som peker på utfordringer knyttet til administrative inndelingen i Osloregionen, (NOU 1997: 12) «Grenser til besvær». Utredningen konkluderer etter en drøfting av ulike forvaltningsmodeller med at den beste løsningen er etableringen av en «hovedstadskommune», der flere nabokommuner til Oslo inngår (NOU 1997: 12). I etterkant av denne utredningen ble samarbeidsråd for sub-regionene Follo, Øvre og Nedre Romerike, Asker og Bærum, Vestviken m. fl. etablert, se figur 15. Denne regiondannelsen forholdt seg ikke til de administrative forvaltningsnivåene, men definerte sub-regioner med felles historisk tilhørighet. Lørenskog ble i 1998 med i det sub-regionale samarbeidsrådet for Nedre Romerike. Formålet med etableringen av denne samarbeidskonstellasjonen var samordning av regionale interesser knyttet til næringsutvikling, areal- og transportplanlegging og annen regional utvikling og planlegging for å fremme regionens interesser regionalt og nasjonalt (Rælingen kommune 2014).

Beskrivelsen av formålet med inngåelsen forteller implisitt at hver delregion skulle innta en rolle som pådriver for en konkurransedrevet utvikling, der utviklingen av sentraliteter og tyngdepunkter står sentralt. Et spørsmål som reiser seg i denne sammenhengen er om dette har ført til en rivalisering mellom stedene og sub-regionene i Osloområdet? I etterkant av NOU 1997: 12, og en tilføyning i kommuneloven av 1992 § 3, 5. ledd, der ordlyden etter tilføyningen var at

«Kommuner med over 5000 innbyggere kan ta i bruk benevnelsen by, dersom kommunen har bymessig tettsted med handels- og servicefunksjoner og konsentrert bebyggelse»
(Kommuneloven 1992)

Tilføyingen bygger dermed opp under den konkurransemessige tilstanden stedene i Osloområdet var i ferd med å innta. Selv om bystatus i Norge ikke gir noen juridiske eller administrative fordeler. Det kommer allikevel tydelig frem hva som var motivet bak denne oppblomstringen av byer i Osloområdet på 1990-tallet. Et fellestrekk for stedene i Akershus som fikk bystatus i denne perioden er en argumentasjon som går på posisjonering og “branding” av stedet. Dette kommer tydelig frem i en artikkel i Romerikes Blad, høsten 2012. I artikkelen er fire ordførere i Akershus spurt om bakgrunnen for beslutningen om å gi steder i kommunen bystatus. Her kommer det frem at bystatusen først og fremst handler om identitetsbygging, image og er et politisk ønske om å skape urbane vekstsentra. Samtidig forteller uttalelsene i artikkelen om at forståelsen for hva som skaper urbanitet og urbane kvaliteter generelt er lav hos den politiske ledelsen. Politisk retorikk og status virker til å være de grunnleggende fordelene, sitatene under illustrerer dette.

«Det er viktig å vise hvilken retning kommunen ønsker å gå, at den vil være en selvstendig by, ikke kun et tettsted nær Oslo. Det viser at man ønsker en urban profil. Det er en annen måte å tenke på og viser at man ønsker å gå i retning mot en by. Likevel er det viktig å huske på at det ikke gjør en stor forskjell i hverdagen. Det tar tid å bygge en by – det er ikke noe som er gjort på 14 dager» – Ordfører Anne Kristine Linnestad, Ski kommune (Sigurjonsdottir 2012)

«Når man velger å bli by, viser det at det er en viss utvikling på gang, det dreier seg om et image man ønsker å ha utad» – Ordfører Thore Vestby, Frogn kommune (Sigurjonsdottir, 2012)

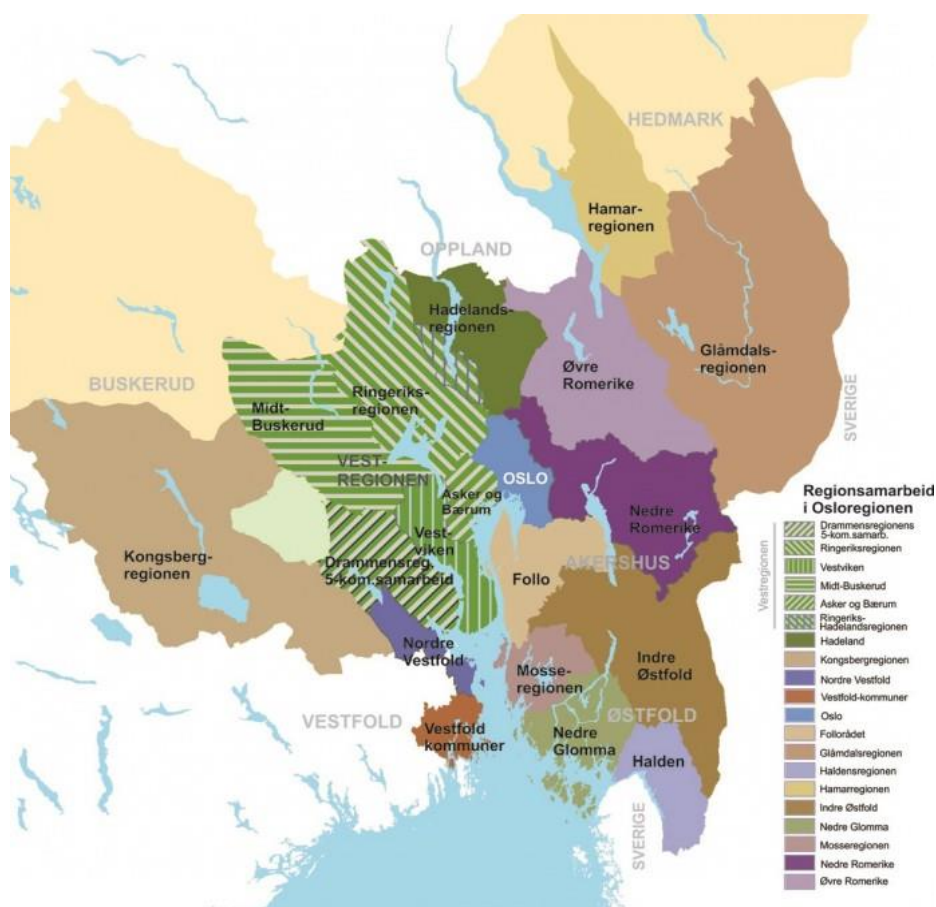
«Bystatus gir en sterkere stedsidentitet hvis man er opptatt av å bli oppfattet som en by med urbane kvaliteter. Det kan skape større identitet og stolthet, og det gjør det også lettere for næringslivet å markedsføre seg i et sted med bystatus» – Ordfører Lisbeth Hammer Krog, Bærum kommune (Sigurjonsdottir, 2012)

«Det er stor vekst i området og en naturlig videreføring av dette er å bli by, da stedet etter hvert oppleves mer som en by enn bare et tettsted. I konkurranse med Oslo er en bystatus med på å gi Jessheim en større tyngde» – Ordfører Harald Espelund, Ullensaker kommune (Sigurjonsdottir, 2012)

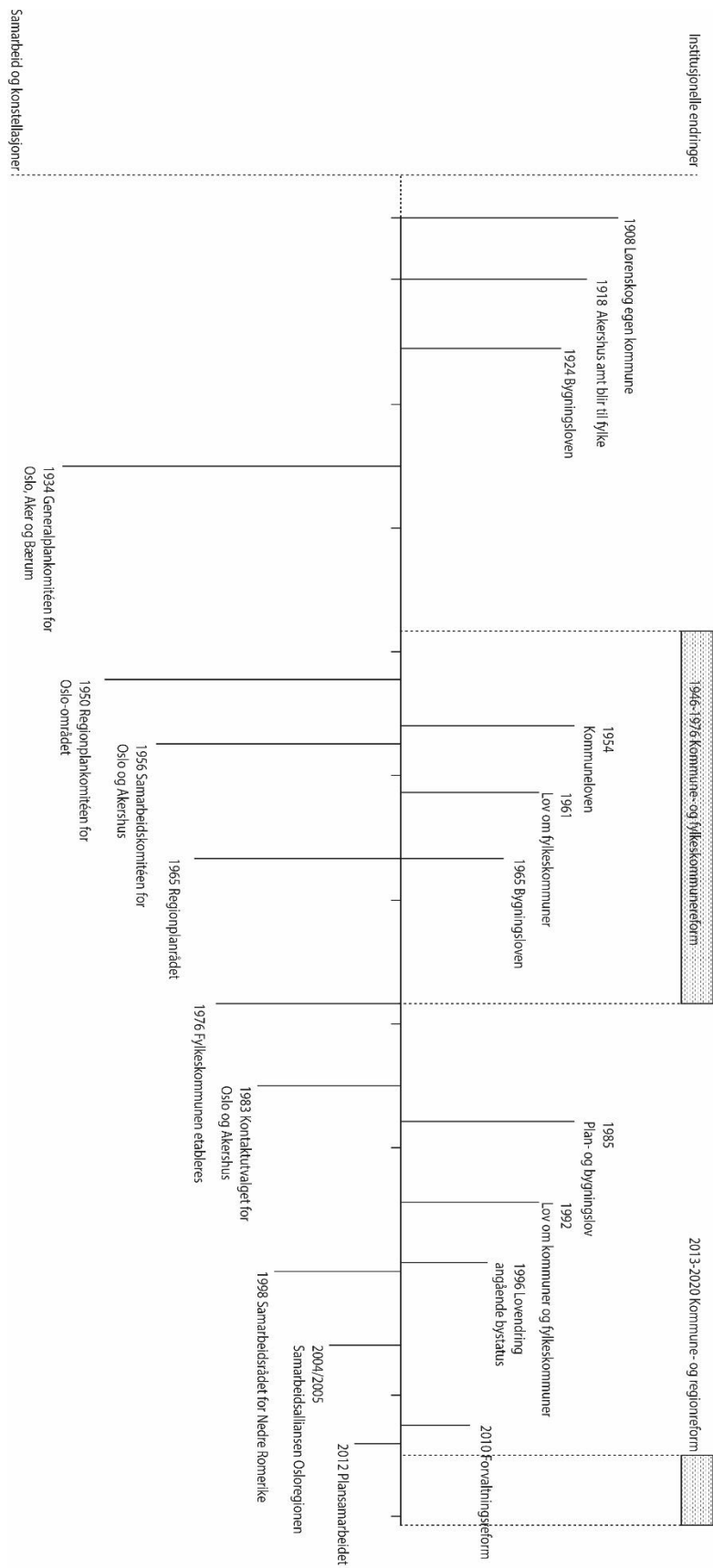
Tabell 2: Steder i Osloregionen som fikk bystatus eller kaller seg by etter 1996.

Sted	År
Askim	1996
Mysen	1997
Lillestrøm	1997
Svelvik	1998
Hokksund	2002
Sandvika	2003
Ski	2004
Drøbak	2006
Jessheim	2012

Regiondannelsen på 1990-tallet, og andre institusjonelle forhold kan dermed ha spilt en rolle når kommunene fikk myndighet til selv å definere sine byer. Det kan se ut som at dette har bidratt til en rivalisering mellom kommuner gjennom en konkurranse om å få være regionalt tyngdepunkt. Vi vet også hvordan Lørenskog har blitt til som lokalsamfunn og sosio-kulturell arena. Med dette perspektivet i bunn er det interessant å undersøke hva slags konsept i en regional sentrum-periferikonkontekst Lørenskog planlegges til å bli kontra hva det er.

Figur 15: Kartet viser inndelingen av regionsamarbeid i Osloregionen som ble etablert på 1990-tallet (Samarbeidsalliansen Osloregionen 2017).

Figur 16: Tidslinjen over viser ulike forsøk på regionalt samarbeid i forbindelse med planlegging og generell utvikling i Osloregionen. De institusjonelle endringene er plassert på oversiden, mens de ulike samarbeidene og konstellasjonene er listet opp under (Egen fremstilling 2017).

Kapittel 6 – Planleggingen av Lørenskog i sentrum-periferikontekst

I Planprogrammet for den regionale planen for handel, service og senterstruktur i Akershus er det uttalt

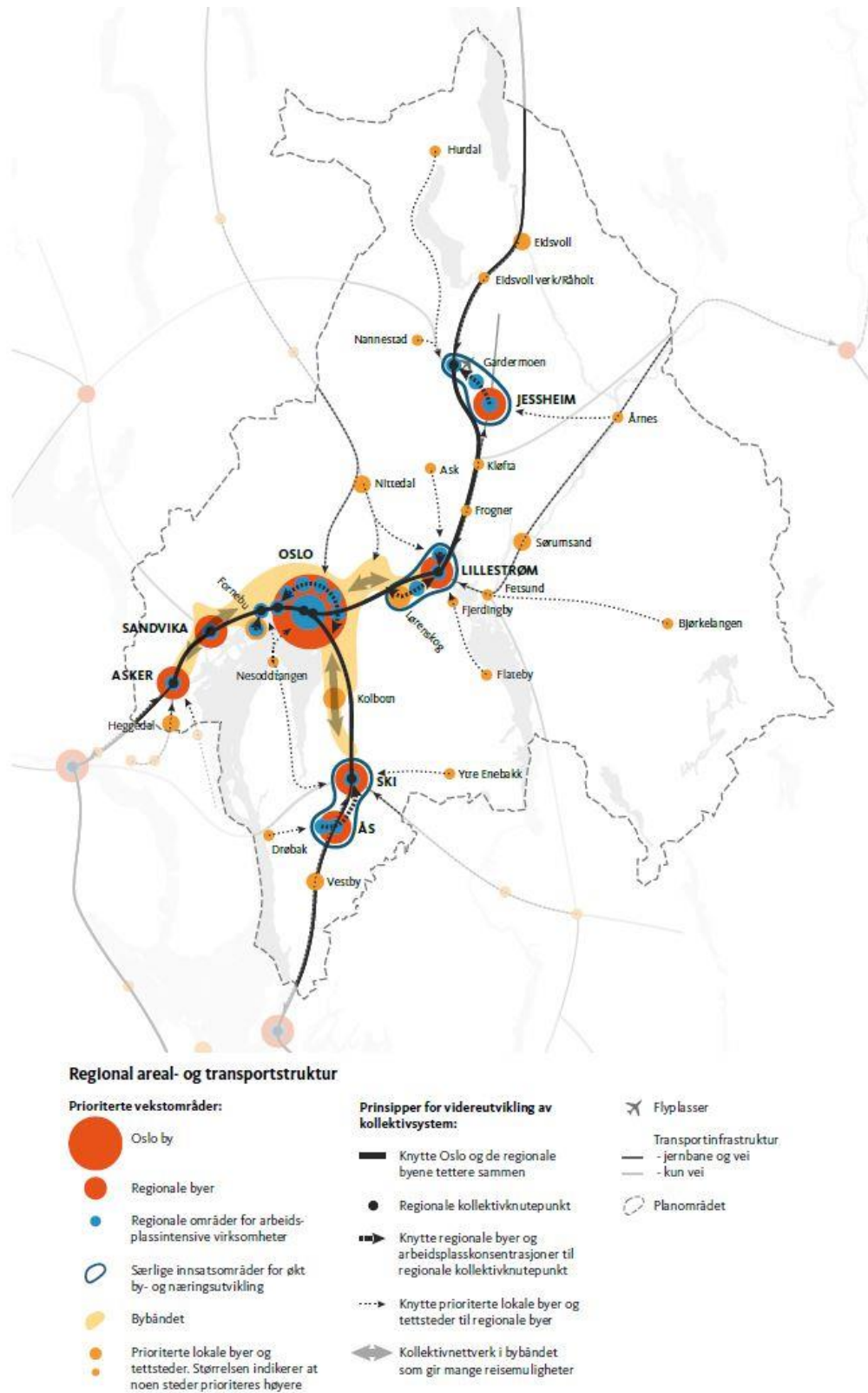
«I et samarbeid mellom de to regionale planoppgavene bør det vurderes å gjennomføre en analyse av dynamikken mellom de mest sentrale delregionale sentrene på mellom-lang sikt (fram mot 2030). I analysen skal det undersøkes på hvilke områder de enkelte sentrene konkurrerer, komplementerer og/eller styrker hverandre, og hvordan endringer i næringsstruktur og samferdsels-infrastruktur kan påvirke/endre dette» (Akershus fylkeskommune 2013)

Sitatet over forteller implisitt av det ikke nødvendigvis er utvikling av rivaliserende steder som er målet for senterutviklingen, men hvordan de påvirker hverandre. Fylkeskommunen peker på et behov for en analyse av hvordan de ulike stedene posisjoneres i forhold til hverandre. En slik analyse kan dermed avdekke om balanse og likevekt er like viktige premissgivere for planlegging som utvikling i seg selv.

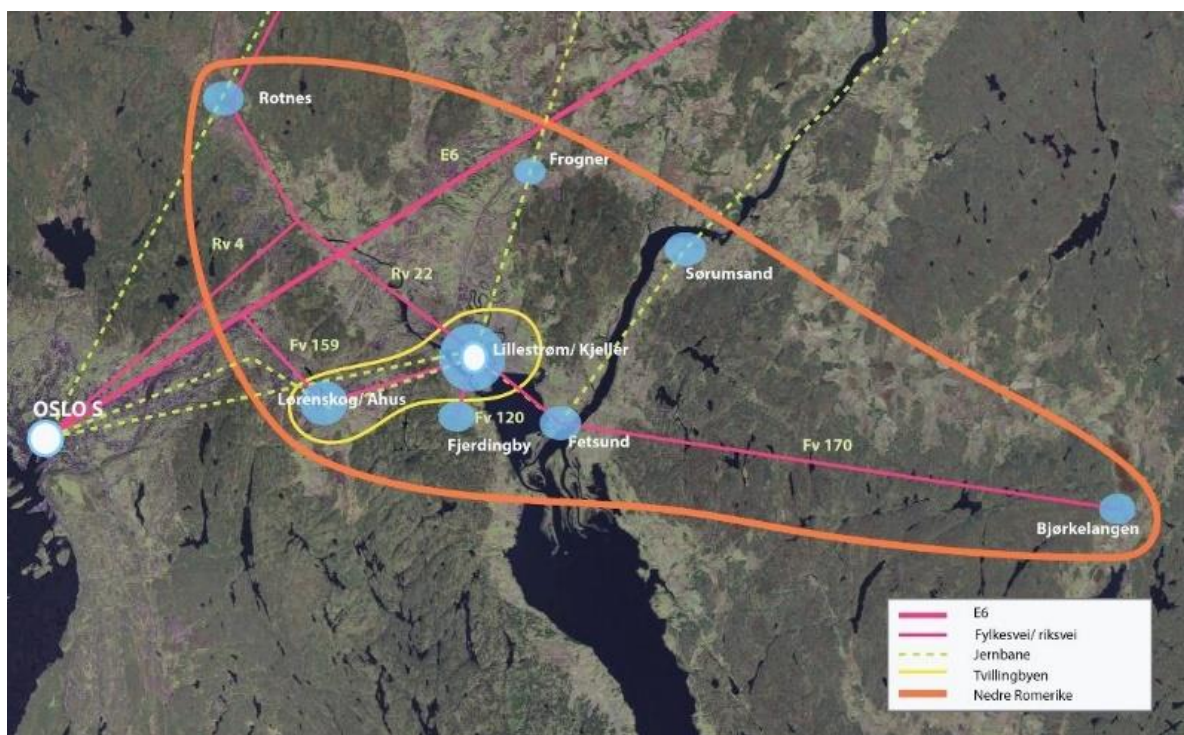
Den regionale planen for samordnet areal- og transportplanlegging i Oslo og Akershus er en overordnet strategi for utvikling i Osloregionen. Planen bygger på en flerkjernestruktur og målet er at lokalisering av boliger og arbeidsplasser skal være i utpekte regionbyer i Akershus, som en avlastning for Oslo sentrum. Dette forutsetter knutepunktfortetting hovedsakelig i nærheten av transportknutepunkter. Planen baserer seg på prinsipper om kompakt byutvikling i en desentralisert modell. Den representerer derfor den tydelige diskursen som preger dagens planpraksis både lokalt regionalt. Denne praksisen tas opp i drøftingsdelen, der jeg diskuterer denne i et kritisk lys, opp mot Lørenskogs faktiske utvikling.

«Tvillingbyen» er en visjon og et utviklingsprosjekt som baserer seg på et mål om å bygge opp under den regionale areal- og transportplanens ambisjoner om en flerkjernet by- og regionutvikling, og å realisere Samarbeidsrådet for Nedre Romerikes mål om å gjøre Nedre Romerike til en konkurransedyktig region (Distriktssenteret 2015). SNR bruker denne visjonen som et grunnlag for å søke om midler fra Byregionprogrammet. Byregionprogrammet har til hensikt å gi økt kunnskap om byenes funksjon for omlandet og regionenes næringsmessige potensial. Denne kunnskapen skal brukes i utviklingen av lokalt forankrede strategier (Samarbeidsrådet for Nedre Romerike 2015). En realisering av denne visjonen forutsetter en Tvillingby som er i godt samspill med omlandet gjennom regionalt samarbeid om næringsutvikling og hvordan nye arbeidsplasser kan styrke Nedre Romerikes konkurranse og vekstkraft (Distriktssenteret 2015). Det er de samme målene og retorikken som brukes her, vekst utvikling og tyngdepunkt. Det kan diskuteres om Plansamarbeidet i Osloregionen legger opp til en sentralisert og spredt, med flere sentra, eller om den illustrer en utvikling i retning av en klyngevis og sentralisert byregion. Tvillingbyvisjonen er kanskje en slik byklynge, selv om navnet «Tvillingbyen» indikerer at to byer utvikler seg parallelt og etter hvert inni i hverandre som en konurbasjon. Strømmen og kanskje Furuset vil inngå i denne byklyngen. På Furuset som er pekt ut

som satsningsområde for byutvikling både fra gjennom Plansamarbeidet og i Oslo kommunes arealstrategi foreligger det allerede konkrete planer om sterk sentrumsutvikling.

Figur 17: Den regionale planen for samordnet areal- og transportplanlegging i Oslo og Akershus (Oslo kommune & Akershus fylkeskommune 2015)

Figur 18: Illustrasjonen over illustrerer visjonen Tvillingbyens utbredelsesområde (Skjermdump fra: Romerikes Blad 2015).

Idéen om Lørenskog sentralområde etableres

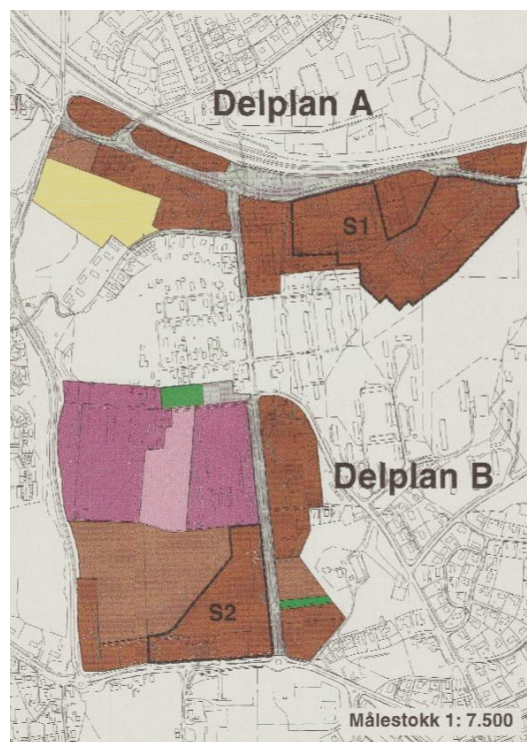
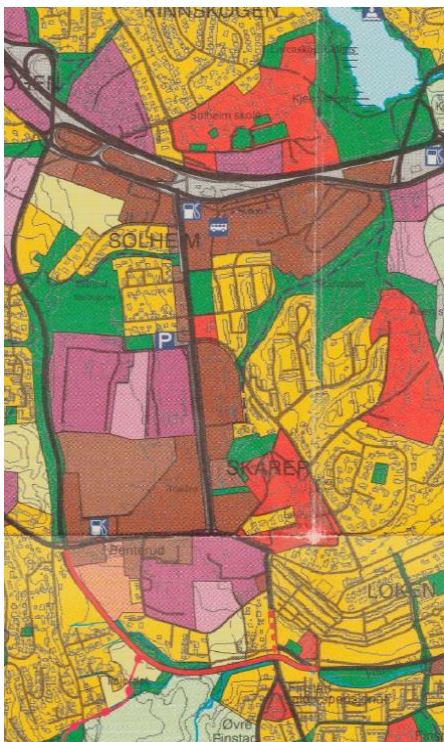
Kommuneplanen for Lørenskog fra 1997 inneholder eksplisitte strategiske mål og retningslinjer for kommunens sentrumsområder og er første tegn på en strategisk tilnærming til hvordan idéen om sentralområdet skulle realiseres. Kommuneplanen fra 1997 definerer tre sentrumsområder, Fjellhamar, Lørenskog stasjon og Solheim/Skårerområdet. Strategiene for utviklingen av alle de tre sentrumsområdene gikk på at utnyttelsesgraden skulle være forholdsvis høy (Lørenskog kommune 1997). Videre gikk retningslinjene ut på generell opprustning for å øke kvaliteten på uteområder og å legge til rette for myke trafikanter ved hjelp av et sammenhengende gangveistrøk. Dette fokuset på estetikk og kvalitet representerer en oppfattelse om at etablering av sentrumssymboler, (kulturhus, kjøpesentre, torg, møteplasser) vil gi et eksplisitt romlig resultat i form av et sentrum. Selv om retningslinjene legger opp til en fortsatt stor grad av funksjonsdeling for eksempel gjennom trafikantsegregering.

En av målsettingene var at Fjellhamar skulle få en opprustning og fungere som lokalsenter, området rundt Lørenskog stasjon skulle også utvikles til lokalsenter, med hovedvekt på nybygging (Lørenskog kommune 1997). Solheim og Skårer fikk hver sin delplan, se figur 20. Egne retningslinjer ble også gitt for disse to områdene. En av hovedmålsettingene for delplan A var at området skulle

«[...] utvikles til et bymessig sentrumsområde med tettere sammenhengende bebyggelse langs Solheimveien. Hjørnebygningene i øst og vest skal gis en bevisst markering av «entreene» til området» (Lørenskog kommune 1997)

Retningslinjene for delplan B sier videre at:

«De deler av område B som er avsatt til blandet sentrumsbebyggelse skal utvikles til et bymessig sentrumsstrøk med et vesentlig innslag av boliger. Området skal ellers inneholde kontorer, servicevirksomhet og lettere næringsvirksomhet som kan kombineres med boliger og gi et helhetlig og trivelig område sammen med eksisterende kulturhus og kjøpesenter» (Lørenskog kommune 1997)

Figur 19: Til venstre, utsnitt av kommuneplanen fra 1997 som viser Solheim/Skårerområdet (Lørenskog kommune 1997).

Figur 20: Til høyre, utsnitt fra kommuneplanen som viser delplanene for Solheim (A) og Skårer (B) i kommuneplanen fra 1997. Kjøpesentrene Metro S1 og Triaden S2 er avgrenset og markert (Lørenskog kommune 1997).

Kommuneplanen hadde som mål at Solheim/Skårerområdet skal «[...]fremstå med egen identitet og visuell særegenhet som gir positive signaler overfor vegfarende og allmenheten generelt» (Lørenskog kommune 1997). Denne formuleringen er interessant fordi den forteller at utviklingen av et sentrumsområde handler om å skape et positivt inntrykk ovenfor folk som ikke er bosatt i kommunen. Målformuleringen inneholder samtidig begrepet vegfarende, og indikerer dermed en situasjon der Lørenskog ikke nødvendigvis er en destinasjon, men like gjerne et sted på veien mellom andre tyngdepunkter eller målpunkter. Målsettingen går i tillegg ut på at utviklingen av området skal fremme lokalmiljøet og dets historiske egenart (Lørenskog kommune 1997). Dette er en interessant formulering

med tanke på hvor mye historisk egenart det er mulig å definere og bygge videre på i et område som har blitt etablert over en relativt kort periode. Som det kommer frem i de romlige analysene var dette området et jordbrukslandskap helt frem til ca. 1950. I 1972 ble bolig- og næringsblokka Solheim senter bygget. Denne blokka er det tidligste eksempelet på sentrumsliknende bebyggelse i det som skulle utvikles til å bli kommunens nye sentrumsområde. Solheim senter har utadrettet næring og handel i første etasje og leiligheter i etasjene over. Et spørsmål som reiser seg er om det er bygninger som denne som representerer historisk egenart? Den historiske egenarten som bygges videre på må være egenarten som har blitt etablert i løpet av etterkrigstiden og som er en helt annen enn den rurale egenarten området hadde tidligere. Hva som menes med historisk egenart i forbindelse med sentrumsutvikling i dette området er. Delplan A fra 1997, se figur 20, med navnet «Lørenskog nye sentrum» sier direkte at dette var en ny idé.

Figur 21: Til venstre, Solheim senter også kalt «Solheimsblokka», er et kombinert bolig og næringsbygg bygget i 1972. «Solheimsblokka» ligger i dag sentralt plassert i Lørenskog nye sentrum. Denne bygningen representerer den tidligste sentrumsbebyggelsen i Solheim/Skårerområdet det som i dag og fremtidige planer er utpekt som Lørenskogs sentrums-kjerne. Det er fortsatt næringsvirksomhet i første etasje og boliger i etasjene over (Digitalt museum; Akershusbasen)

Kommuneplanen for Lørenskog med virkning fra 2003 og den visjonære tittelen «Lørenskog i et nytt årtusen», introduserer for første gang begrepet og idéen om sentralområdet. I planbeskrivelsen, og avsnittet om utfordringer i kommuneplanperioden skriver kommunen at det er behov for en klarere senterstruktur. Utfordringen er at kommunen ikke har noe klart definert kommunesenter og en relativt uklar senterstruktur (Lørenskog kommune 2002). I planen presiserer kommunen at en kommunedelplan for handelsvirksomhet, service og senterstruktur skal supplere kommuneplanen som styringsverktøy og

motvirke videre byspredning, og at det er utarbeidet planer for fortetting i kommunens sentrale deler (Lørenskog kommune 2002). Det påpekes videre at Oslo og Akershus fylkeskommune legger vekt på strategier som skal gi robust regional byutvikling med knutepunktbasert utvikling langs transportkorridorene (Lørenskog kommune 2002).

I forbindelse med tettstedsutvikling skriver kommunen at forrige kommuneplanrevisjon representerte et vendepunkt i kommunens utbyggingsstrategi (Lørenskog kommune 2002). I følge kommunen hadde den tidligere praksisen vært å stadig utvide byggesonen med nye utbyggingsfelter, men at forrige kommuneplanrevisjon gikk inn for større grad av fortetting og utfylling med «bymessig» bebyggelse i de mest sentrale områdene innen den allerede etablerte byggesonen. Argumentasjonen fra kommunens gikk på vern av «Marka» og jordbruksområdene, samt at denne utviklingen ville legge forholdene bedre til rette for bruk av kollektivtransport (Lørenskog kommune 2002). Når det gjelder senterutviklingen er det hensiktsmessig å peke på noen av kommuneplanens uttalte mål. Lokalsamfunnene skulle bygges rundt lokale sentre og lokalsentrene skulle fungere som møteplasser og dekke daglige behov. Utformingen av lokalsentrene ble gitt et premiss om det de skulle fremstå med særpreg, kommunen skulle samtidig føre en bevisst lokaliseringpolitikk i forbindelse med etablering av ulike kultur- og tjenestetilbud (Lørenskog kommune 2002).

Kommuneplanen gir samtidig uttrykk for at denne utviklingen har noen negative implikasjoner i forbindelse med at slik utvikling vil føre til økt press på områder som allerede er trafikk- og miljøbelastet. Kommunen erkjenner at de har en spredt struktur av handels- og servicebedrifter, og at dette er lite hensiktsmessig. De påpeker faren for at denne utviklingen kan fortsette hvis kommunen ikke fikk virkemidler til å styre utviklingen. Hva slags virkemidler dette dreide seg om er ikke videre spesifisert. Dette illustrerer et behov for virkemidler som kunne gi bedre styring mot den konsentrerte utviklingen de ønsket. Videre er det presisert at 99% av befolkningen bor innen grensene av tettstedet Oslo, og ca. 25000 personer bor innen en radius på 2,5 km fra Lørenskog nye sentrum gjør at potensialet for å få til en konsentrert byutvikling er stort. Tabell 4 viser hvordan kommunen utfra målene i kommuneplanen kategoriserte stedene i Lørenskog i en hierarkisk senterstruktur.

Tabell 3: Tabellen gir en oversikt over steder og stedstyper som ble presentert i kommuneplanen fra 2003.

Stedstype	Stedsnavn
Kommunesenter	Lørenskog nye sentrum (Metro- og Maxisenteret)
Lokalsentre	Skårer (Triaden kjøpesenter), Fjellhamar, Rasta og Lørenskog stasjonsområde
Områder for plasskrevende handel og næring	Visperud, Lørenskog nye sentrum og Kloppa

Tekstdelen i kommuneplanen fra 2007 presiserer hvordan situasjonen for Lørenskog i forbindelse med identitetsskaping og sentrumsutvikling har vært preget av en limbus-tilstand. Og representerer et forsøk på å komme seg bort fra denne forestillingen om Lørenskog.

«[...] mange har gjennom flere år betraktet Lørenskog som et «mellomland» mellom Oslo og Lillestrøm – med karakter av hverken by eller bygd. Dette skyldes nok mye at kommunen ikke har noe identifiserbart senter» (Lørenskog kommune 2007)

«Lørenskog nye sentrum ved Solheim er nå under utbygging som et nytt og definert kommunesenter med fullstendig endret karakter. Samtidig skal det skje en utvikling av Lørenskogs sentralområde (Solheim, Skårer, Rolvsrud og Kjenn) som vil vi en bymessig bebyggelse med nye boliger, arbeidsplasser, service og rekreasjon» (Lørenskog kommune 2007)

Disse formuleringene sier implisitt at i mangel på et definert sentrum, mener kommunen en bymessig utvikling er det som skal til for å skape et sentrum som representerer Lørenskog. De har tatt et bevisst valg om at det er denne retningen utviklingen bør gå. Målene for tettsteds- og senterutviklingen i Lørenskog er i hovedsak de samme som ble definert i 2002.

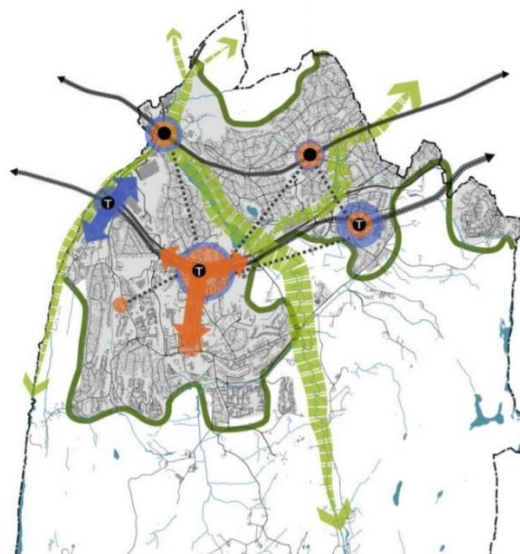
Planer og strategier for Lørenskogs senterstruktur

Lørenskog består av flere lokalsamfunn og steder, som har hatt ulike funksjoner gjennom historien. Drivkreftene som ligger bak denne utviklingen og dagens romlige og funksjonelle struktur kommer frem av den romlige analysen i kapittel 4 og har i stor grad lagt grunnlaget for defineringen av stedstyper som brukes i dag. Målet er at jeg med denne bakgrunnsinformasjonen kan definere ulike faktiske konsepter for stedene fremtrer som og dermed se om planene for utvikling av disse stedene forholder seg til disse reelle konseptene eller ikke i diskusjonen.

I arealstrategien og kommuneplanen for Lørenskog (2015-2026) pekes det på fem stedstyper i en differensiert senterstruktur skal videreutvikles og fortsatt dominere senterstrukturen i kommunen. Noen av disse har blitt utpekt til spesielle retningslinjeområder, se figur 24. Arealstrategien er bygget på at Lørenskog utvikles langs to kollektivakser, se figur 22. Solheim/Skårerområdet fikk spesielle retningslinjer allerede i 1997, det ble definert som «sentralområde» i 2003 og fikk gjeldende avgrensning i 2007. De nye retningslinjeområdene, se figur 25, i gjeldende kommuneplan er Fjellhamar, Ødegården, Visperud og Ahus-området (Lørenskog kommune 2015b).

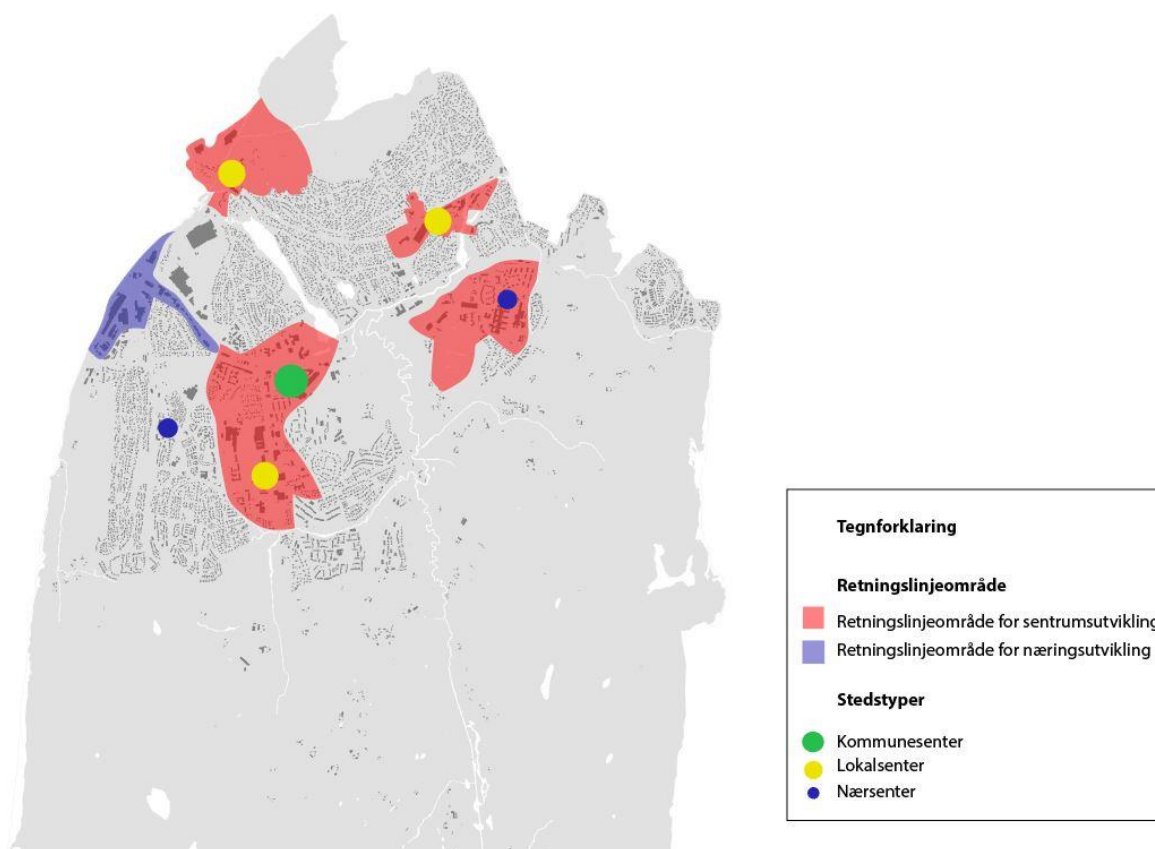

Figur 22: Kollektivakser som vil gå gjennom Lørenskog i fremtiden (Lørenskog kommune 2015a)

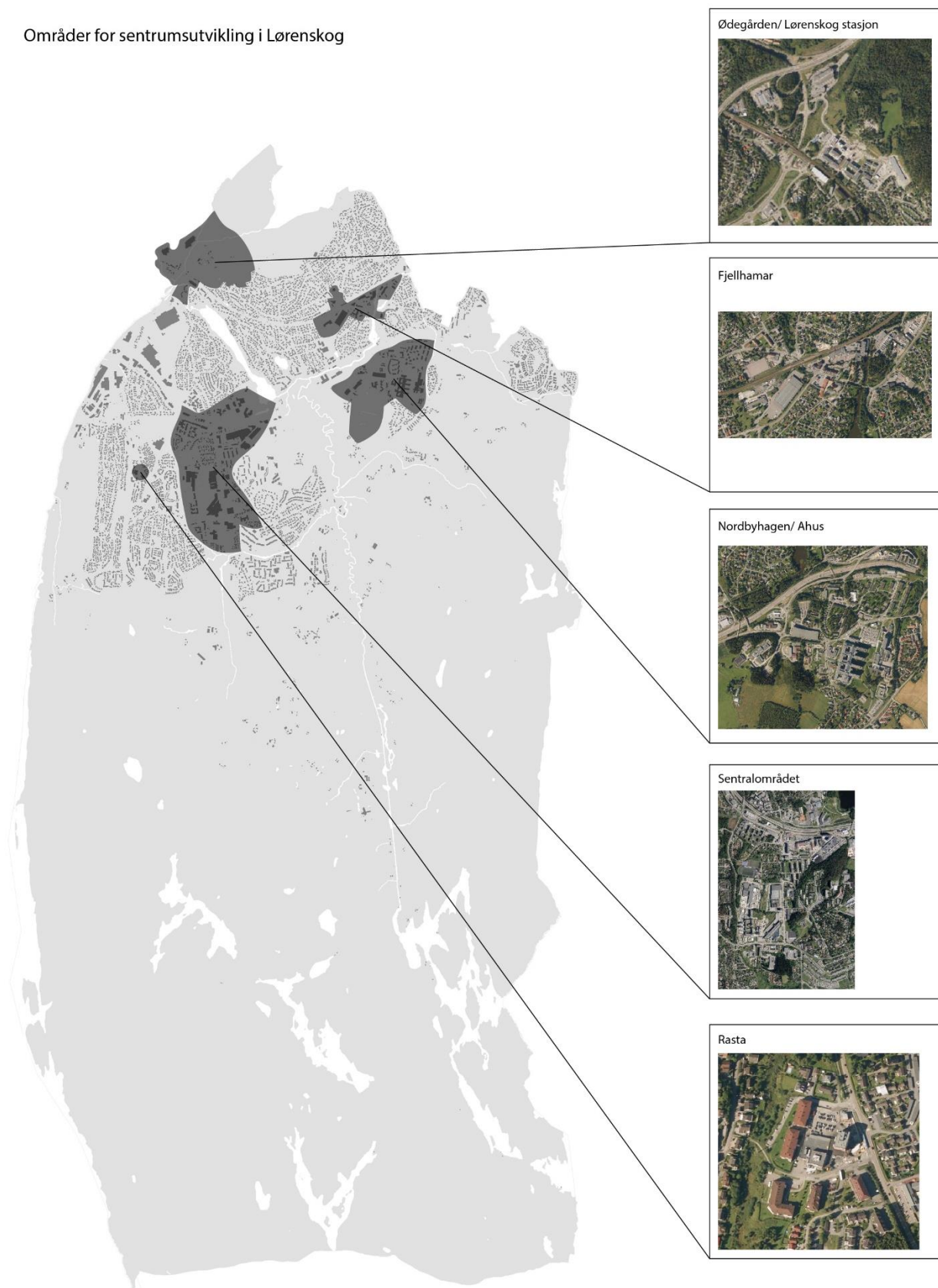
Figur 23: Lørenskog kommunes arealstrategi for sentrale deler av kommunen (Lørenskog kommune 2015a)

Retningslinjeområder og sentertyper i Lørenskog

Figur 24: Illustrasjonen viser hvilke retningslinjeområder og sentrumstyper som er definert i arealstrategien og kommuneplanen for Lørenskog 2015-2026 (Kartgrunnlag: FKB data, Egen fremstilling 2017)

Områder for sentrumsutvikling i Lørenskog

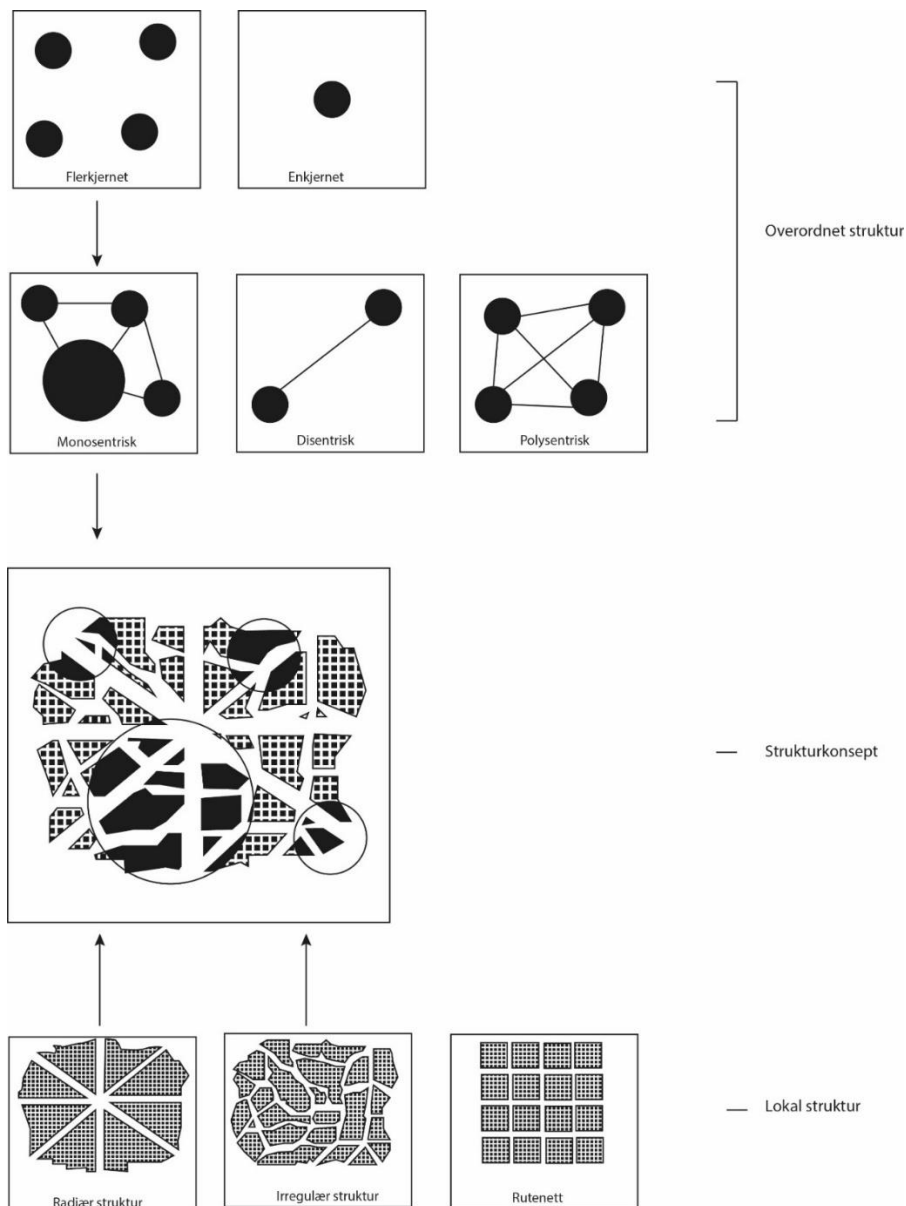

Figur 25: Illustrasjonen viser hvilke områder som er tiltenkt sentrumsutvikling i kommuneplanen for Lørenskog 2015-2026. Retningslinjeområdet Visperud er utelatt fra illustrasjonen fordi området er tiltenkt plasskrevende næring og ikke blandede sentrumsfunksjoner (Kartgrunnlag: FKB, foto: Norge i bilder, egen fremstilling 2017).

DEL III

Kapittel 7 – Diskusjon

Illustrasjonen i figur 26 er en generalisert og hypotetisk fremstilling av Osloregionen som strukturkonsept. Den er flerkjernet, men monosentrisk med Oslo som det største gravitasjonspunktet. Den lokale strukturen er både irregulær og radiær. Irregulær fordi den har utviklet seg bitvis og som en blanding av tilfeldig og planlagt utvikling. Den har også et radiært uttrykk fordi de viktigste transportårene fører inn mot sentrum av Oslo. Resultatet er et strukturkonsept der de lokale kjernene, som både kan være knutepunkt eller bare kjerneområde for en spesiell aktivitet er ganske ulike i sin form og funksjon. Illustrasjonen er med for å illustrere dette og videreføres når jeg diskuterer hva slags stedskonsepter vi kan finne i Lørenskog.

Figur 26: Diagrammet er men som en hypotetisk fremstilling av hvordan et lokalt stedskonsept kan fremstå i en polysentrisk struktur med flere konsepter innad i den enkelte modellen (Egen fremstilling 2017).

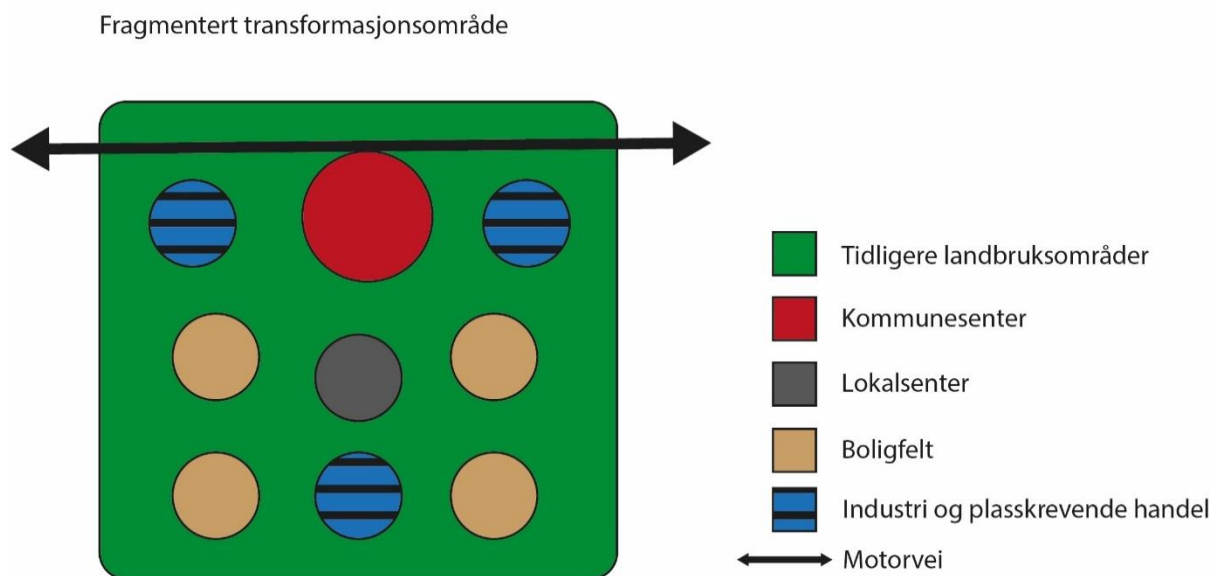
Sentralområdet – Fragmentert transformasjonsområde

Sentralområde ligger sentralt plassert i kommunen og har en rekke sentrumsfunksjoner, som rådhus, skoler, boliger og ulik næringsvirksomhet. Området er imidlertid internt svært fysisk fragmentert og opplevelsen av stedet som et sentrum er derfor svak. Lørenskog sentrum avgrenses og tydeliggjøres som kommunesenter og knutepunkt med T-bane og bussterminal i kommunens planer. Sentrum skal prioriteres for offentlig og privat tjenesteyting, handel, kultur og boliger (Lørenskog kommune 2015b). En veiledende plan for de offentlige rommene er under produksjon og skal sikre at stedet får en urban karakter. I høringsutkastet til veiledende plan for offentlige rom (VPOR) i Lørenskog sentralområde som skal sikre en finansiering av offentlige rom med høy kvalitet er det et uttalt mål at Lørenskog sentrum skal fremstå som et kommunesenter og knutepunkt. At det skal få en positiv tydelighet som skal bidra til å styrke kommunens omdømme og identitet både lokalt og regionalt (Lørenskog kommune 2017).

Figur 27: Sentralområdet slik det fremtrer i dag (Google Maps 2017)

Figur 28: Sentralområdet slik det fremstilles i kommuneplanen for Lørenskog 2015-2026 (Kommunekart 2017)

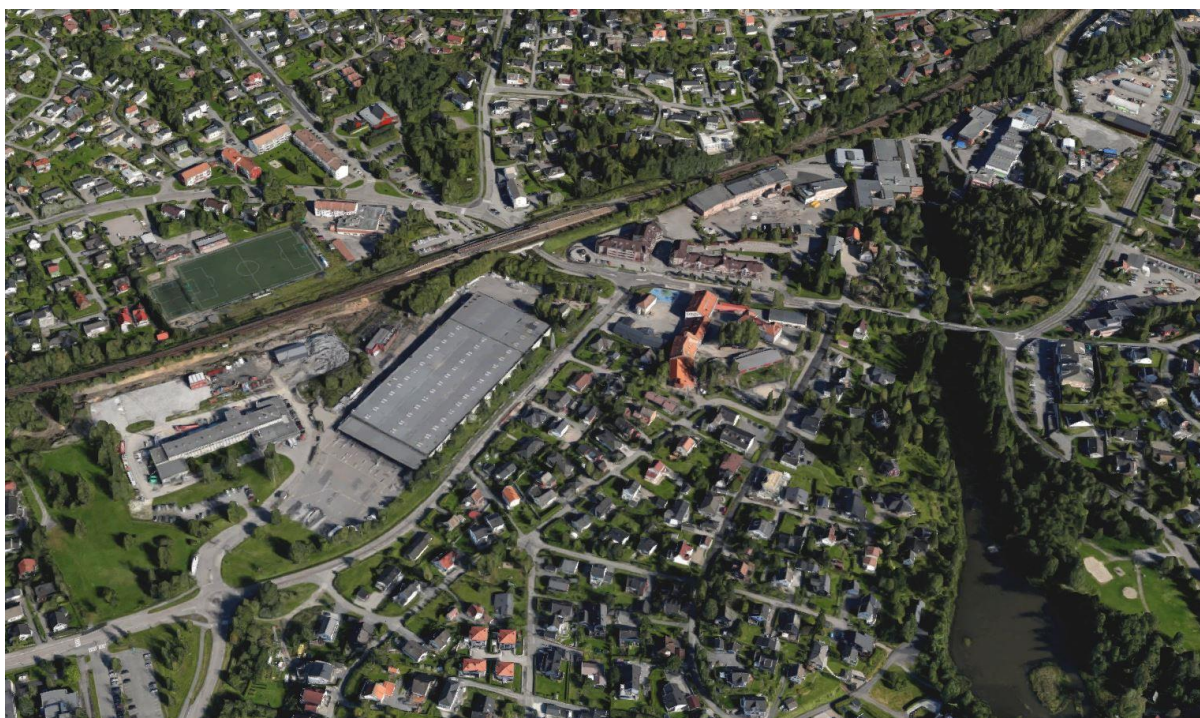

Figur 29: Lørenskog sentralområdes faktiske konsept (Egen fremstilling 2017)

Som det kommer frem av konseptualiseringen i figur 29, og med bakgrunn i den historiske analysen vil jeg argumentere for at Lørenskog sentralområde ikke er en sentralitet i tradisjonell forstand. Det er ikke ett akkumulasjonsområde og endestasjon, men en mellomstasjon på veien mellom andre tyngdepunkt og er lokalisert langs en transportåre. Dermed vil jeg argumentere for at den eksplisitte romlige bevisstheten (jf. Healey 2006) i forbindelse med planlegging av dette området viser seg å være svak. Fordi planen istedenfor å bygge opp under det faktum at Lørenskog dras i ulike retninger, heller påtvinger en sentrumsdannelse som er preget av et ønske om å være en sterk tiltrekningskraft. Det er derfor usikkert om dette sentralområdet vil få den karakteren det planlegges til å få. Det er en ekstensiv utbygging av boliger og sentrumsfunksjoner der i dag, men området bærer enn så lenge preg av fragmentering innad. Det er heller ikke tydelig om sentralområdet utgjør et lokalsamfunn, men bærer med seg trekk fra Aarsæthers fragmenterte «soveby» i innhold.

Fjellhamar – Jernbaneforstad type 1

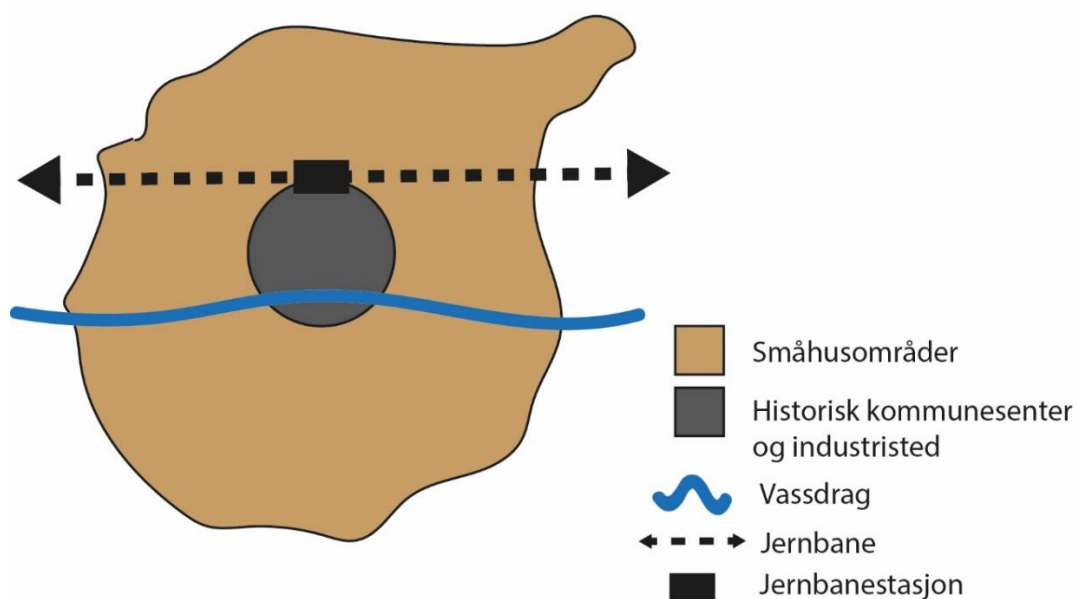
Den fysiske og typologiske karakteren på Fjellhamar med hovedvekt på villabebyggelse skyldes den tidlige utparselleringen av store boligtomter på begynnelsen av 1900-tallet. I tillegg har den tidligere industrivirksomheten satt sitt preg på stedet. Jeg har derfor valgt å definere Fjellhamar som en jernbaneforstad type 1. Utviklingen av forstaden foregikk i en tidlig fase og jernbanen var den viktigste drivkraften bak utviklingen.

Figur 30: Fjellhamar slik stedet fremstår i dag (Google Maps 2017).

Som det kommer fram av den romlige analysen i kapittel 4 var Fjellhamar på begynnelsen av 1920-tallet utpekt som fremtidig sentrumsområde, men denne posisjonen ble endret da rådhuset flyttet på 1960-tallet. Først i 1997 fikk stedet en ny klassifisering, da som lokalsenter. Det kommer frem av kommuneplanen at Fjellhamar har flere kulturhistoriske kvaliteter og at disse bør utnyttes i forbindelse med å skape arbeidsplasser for kreative næringer og at mye av den historiske bebyggelsen danner rammene for å skape en ny identitet. Arealreservene i området skal utnyttes effektivt med høy tetthet av boliger. En områderegeringsplan for Fjellhamar sentrum har blitt utarbeidet i samarbeid med LINK Arkitektur AS, men er ennå ikke vedtatt. Kommuneplanen stadfester derfor at Fjellhamar videreutvikles som tettsted med lokalsenterfunksjoner med potensial for boligbygging (Lørenskog kommune 2015b). I forbindelse med utviklingen av Fjellhamar og med funnene fra den romlige analysen vil jeg derfor si at stedet er sterkt preget av teknologiske drivkrefter og en mangel på planlegging i tidligere tider. Lokalsamfunnet på Fjellhamar har også vært preget av fragmentering. Som det kommer frem av analysen fikk området vokse relativt fritt og ukontrollert, samtidig med at kommunen ikke ønsket noen sterk sentralitetsdannelse her. Dette kombinert med en sammensatt innflytterbefolkning førte til denne fragmenteringen. Jernbanen har allikevel gjort det mulig for Fjellhamars befolkning å reise over lengre avstander og dermed har de gjennom tidene vært tilknyttet storskalasamfunnet og Webbers urbane-interessesfærer. På grunn av manglende styring har allikevel fragmentering preget området på lokal nivå.

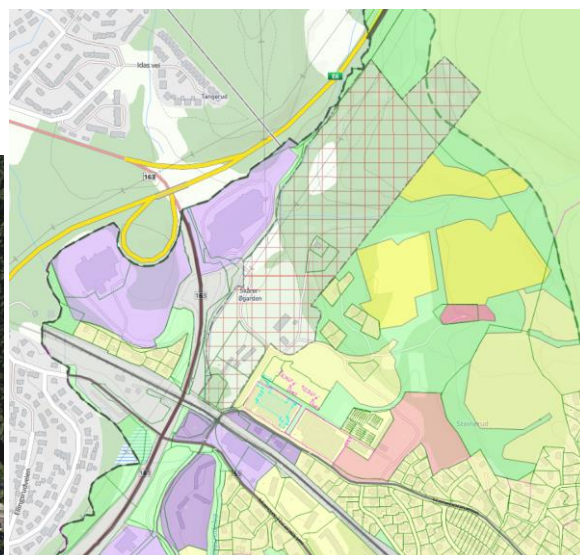
Jernbaneforstad type 1

Figur 31: Jernbaneforstad type 1 (Egen fremstilling 2017).

Lørenskog stasjonsby – Jernbaneforstad type 2

Området rundt Lørenskog stasjon, kalt Skårerødegården har som det kommer frem av den romlige analysen hovedsakelig bestått av jernbanestasjonen som har fungert som knutepunkt for gods og persontransport helt siden 1891. Lørenskog stasjon het Robsrud før den fikk sitt nåværende navn 1909, som et tiltak for å fremme den nye kommunens identitet (Lokalhistoriewiki 2009f). Lørenskog stasjon ligger dermed et helt annet sted enn det som tradisjonelt har vært og kommer til å utvikles til hovedsentrum i kommunen. Det har aldri vært utviklet noen form for sentrumsbebyggelse eller -struktur i området. Lokalsenterfunksjonen stedet skal få må derfor bygges fra bunnen av. Det ble vedtatt en kommunedelplan for området i 2011. Denne legger opp til utbygging av ca. 1200 boliger, ny skole og barnehage, samt et stort idrett- og innendørs skianleggskompleks. Det er særlig det siste som tiltaket som vil gjøre området til et særegent område med noen unike kvaliteter og dermed kan ha potensiale for å utvikle denne lokalsenterfunksjonen. Området har allikevel større potensial for fortetting og utbygging enn det kommunedelplanen legger opp til. Området i umiddelbar nærhet til Stasjonen faller blant annet utenfor planen. Dette kommer blant annet av at stasjonen ligger tett opp mot kommunegrensen til Oslo. Lørenskog stasjon videreutvikles som stasjonsby/kollektivknutepunkt og lokalsenter med boliger, næring, regionale idrettsfunksjoner/-haller (Lørenskog kommune 2015b).

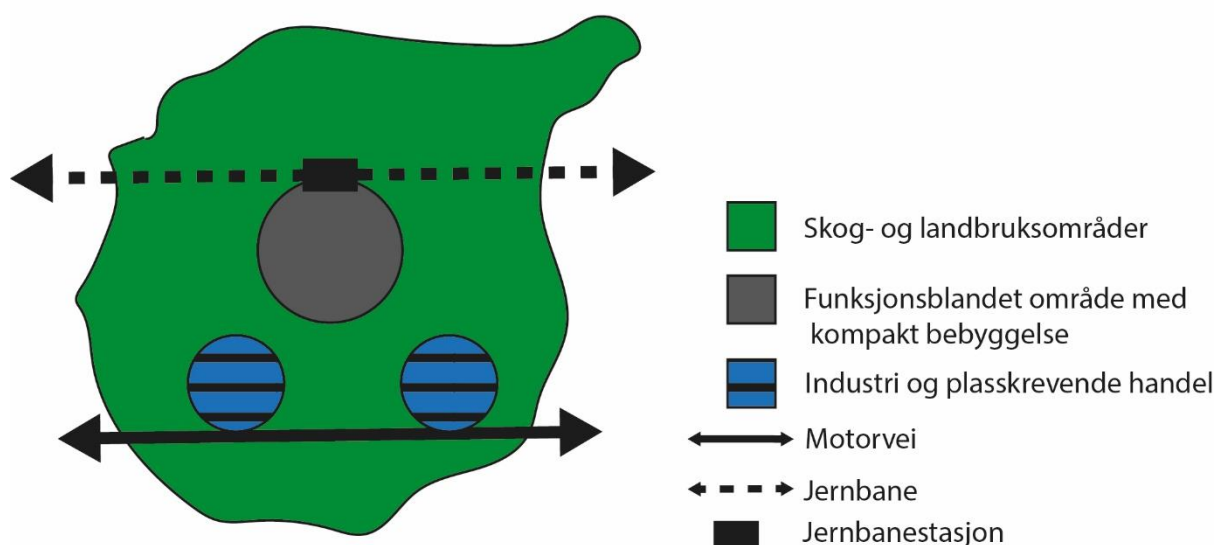

Figur 32 t.v.: Skårerødgården/ Lørenskog stasjonsby slik den fremstår i dag (GoogleMaps 2017).

Figur 33 t.h.: Utsnittet viser kommunedelplanen for Lørenskog stasjonsby. Som det kommer frem av kartet er området planlagt som et primært boligområde (Kommunekart 2017).

Et begrep som passer den faktiske utviklingen av Lørenskog stasjonsområde er derfor en jernbaneforstad type 2. Type 2 fordi den utvikles i likhet med Fjellhamar til et primært boligområde, men i form av en kontemporær kompakt struktur. Fordi området ligger tett opp mot markagrensa som sikrer et vern for videre utbygging, samt tunge romlige elementer som jernbanen og motorveien inn mot Oslo er ekspansjonsmulighetene begrenset. Planen for Lørenskog stasjonsby bærer i større grad enn planen for sentralområdet med seg tegn på en bevissthet om hva dette stedet kan bli. Det store idrettskomplekset som skal bygges er fokusert mot et regionalt nedslagsfelt, selv om stedet primært planlegges for bolig.

Jernbaneforstad type 2

Figur 34: Konseptet jernbaneforstad type 2 (Egen fremstilling 2017).

Campus Ahus – Vitenskapssatellitt

Akershus fylkesting vedtok i september 1947 å bygge Sentralsykehuset i Akershus (Lokalhistoriewiki 2009a). Byggingen av sykehuset startet på begynnelsen av 1950-tallet og sykehuset ble tatt i bruk høsten 1960. Sykehusområdet ble bygd ut på arealer som i utgangspunktet bestod av noen mindre villaområder og noen store gårder, blant annet Torshov, som er en av de eldste bosettingene i kommunen (Lokalhistoriewiki 2009a). Etappevis ble både boliger, barnehage og nærbutikk bygd ut etter en helhetlig plan. Området har en høy andel boliger tilknyttet sykehuset og ansatte der og opprinnelig en satellitt omkranset av hovedveier og landbruksområder.

Etter ombyggingen og utbyggingen av nye Ahus som startet i 2004 frem til det nye sykehuset stod klart høsten 2008. Med den siste ombyggingen av sykehuset fikk området endret sin karakter og struktur gjennom bevisste plangrep. Stedet har i dag en bussholdeplass og dermed som fremstår dermed som et knutepunkt for kollektivreisende ansatte og besøkende ved sykehuset. Ahus er i dag større enn Rikshospitalet og fungerer som et regionalt tyngdepunkt for sykehusvirksomhet. Sykehuset betjener befolkningen i sub-regionene Romerike og Follo i tillegg til store deler av Groruddalen i Oslo (Lørenskog kommune 2015c).

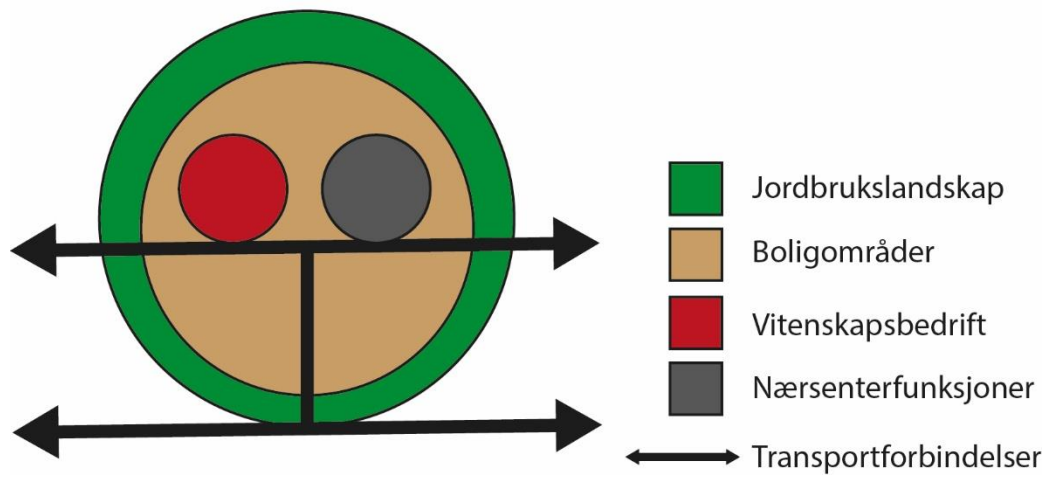
Området der Akershus universitetssykehus skal ifølge kommuneplanen utvikles som en «campus» for virksomheter relatert til sykehusdriften og innebærer kunnskapsbasert, arbeidsintensiv og forskningsbasert virksomhet. I tillegg skal stedet ha nærsenterfunksjoner og boliger (Lørenskog kommune 2015b). Det framtidige Campus-Ahus skal altså bli kommunens «science-cluster». For at denne visjonen skal bli realisert forutsettes det at T-banen forlenges til Ahus. Frem til det skjer bærer området fortsatt preg av å være en satellitt, men med gode forbindelser til funksjonsområdet det betjener. Planen for området inngår som en del av Tvillingbyvisjonen nevnt tidligere. Der Forskningsmiljøene på Kjeller og Ahus skal knyttes sammen.

Enn så lenge velger jeg å definere stedskonseptet som en «Vitenskapssatellitt». Den er ikke fysisk tilknyttet en sammenhengende bystruktur, men har gode forbindelser inn og ut. Området bærer preg av en indre typologisk homogenitet og denne søkes videreført. Hvis stedet får en høyere grad av funksjonsblanding kan gjøre at stedets karakter endres i fremtiden.

Figur 35: Norbyhagen/Ahus slik det fremstår i dag (GoogleMaps 2017).

Vitenskapssatelitt med gode forbindelser

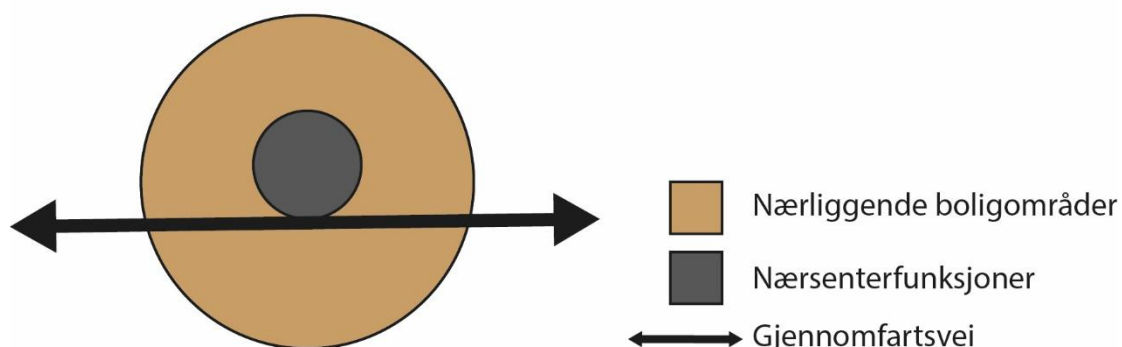
Figur 36: Stedskonseptet Vitenskapssattelitt med gode forbindelser er definert med bakgrunn i stedets faktiske funksjon (Egen fremstilling 2017).

Rasta – Nærserter med utvidet kundeomland

Figur 37: Rasta nærserter slik det fremstår i dag (GoogleMaps 2017).

Nærserter med utvidet kundeomland

Figur 37: Konseptet Nærserter med utvidet kundeomland (Egen fremstilling 2017).

Rasta er definert som et nærserter i kommunens planer. Dette innebærer at stedet skal ha en funksjon som senter for lokalbefolkningen i området, der de får dekket sine daglige handels- og servicebehov. Nærserterfunksjonene skal ikke være i konkurranse med Lørenskog sentrum, og retter seg derfor kun til lokale boligområder. Eventuell videre utvikling må baseres på at denne rollefordelingen opprettholdes (Lørenskog kommune 2015c). Stedet ligger imidlertid langs en hovedvei og geografisk nært sentralområdet og det er dermed rimelig å anta at senteret blir brukt av større deler av befolkningen enn de som bor i umiddelbar nærhet. Jeg vil derfor argumentere for at Rasta er et planlagt nærserter, men det faktiske konseptet bærer preg av å være noe mer. Stedet har potensielt mulighet til å inngå som et lokalsenter i sentralområdet i fremtiden.

Kapittel 8 – Konklusjon

Lørenskogs steder inklusiv sentralområdet har som det kommer frem av de romlige historiske analysene vokst frem idémessig og faktisk-funksjonelt som følge av en rekke drivkrefter. Et funn er at det som defineres som gjennom tidene har blitt oppfattet som kommunens sentrum eller vesentlige tyngdepunkter har flyttet seg i takt med de store samfunnsmessige og teknologiske omstillinger. Man kan nesten få inntrykk av at det i Lørenskog hele tiden har oppstått nye knutepunkter som følge av behovene for transport av mennesker og varer. Lørenskog bærer derfor med seg en historie der Lørenskogs sentrale funksjon har vært å være et forbindelsesledd mellom andre sentraliteter, uten å ha et klart definert sentrumsfunksjon selv. Dette kan også være en årsak Lørenskogs senterstruktur i dag fremstår som svært sammensatt og fragmentert uten et klart definert sentrum. I planleggingen av fremtidens Lørenskog legges det opp til å utvikle en slik selvforsterkende sentralitetsfunksjon. Det er for tidlig å konkludere med om de vil lykkes med dette og om stedene som utvikles til knutepunkter og sentrumsområder vi få en slik funksjon i fremtiden. Historien viser imidlertid at Lørenskogs steder ikke automatisk vil få en slik funksjon. Konseptene jeg presenterte i diskusjonen viser den store differensieringen av Lørenskogs steder og er syntetisert frem med bakgrunn i funnene i den romlige analysen og fanger dermed indirekte opp kompleksiteten som ligger til grunn for stedenes utvikling.

Når vi vet at Lørenskog har blitt dratt i flere retninger, og en viss grad av tilfeldig input i den romlige planleggingen bærer også det romlige resultatet preg av å være ganske tilfeldig. Limbus-tilstanden som Lørenskog har befunnet seg i burde kanskje heller underbygges gjennom planleggingen. Det kommer frem av kommuneplanen fra 2007 at man ønsket å bevege seg bort fra denne stillingen. Istedenfor prøver man nå å planlegge en sterk sentrumsdannelse som egentlig aldri har preget Lørenskogs utvikling. Det kan derfor tyde på at man i forbindelse med planleggingen av dagens sentralområde ikke er bevisst de romlige konsekvensene av en sentralitetsdannelse. En generelt inntrykk er samtidig at når man i forbindelse med valg av strategi for fremtidig utvikling ikke har undersøkt mulighetene som ligger i det å være et transittområde og bindeledd.

I analysen finner jeg også at idéen om sentrum er et resultat av sosiale, kulturelle og institusjonelle drivkrefter. Årsakene er mange strekker seg fra det helt lokale behovet for en kontroll med utviklingen av lokalsamfunnet, tiltrekning av mennesker og investeringer og faren for å miste råderett over egen areal- og samfunnsutvikling. På den andre siden har globale utfordringer vært med på å forme noen planidealene som i dag praktiseres for å sikre bærekraftig utvikling. Spørsmålet er om man kan sikre at Lørenskog utvikles i en bærekraftig retning hvis man hadde implementert andre konsepter der man for eksempel underbygger Lørenskogs funksjon som bindeledd og at man allikevel kan lage en god by.

I den sammenheng vil jeg trekke inn et poeng André Corboz gjorde i forbindelse med å illustrere planleggingens fremstilling av arealer som ennå ikke finnes. Vi vet at planlegging medfører en stor grad av input fra forskjellige fag og samfunnsområder, dette skal behandles i en planprosess og komme ut som et eksplisitt romlig resultat, først som en plan og siden som et faktisk romlig uttrykk.

Utfordringen er at det eksplisitte romlige resultatet ikke nødvendigvis oppstår. Det kan derimot ende i et implisitt romlig resultat. Det betyr at det romlige resultatet blir et helt annet enn det det var planlagt som. Spørsmålet er hvordan vi kan vite om det faktiske romlige resultatet blir slik vi planlegger. Sentralområdet har ikke vokst frem på bakgrunn av en eksplisitt romlig bevissthet om hva det skal bli, men en rekke tilfeldigheter og beslutninger om romlig organisering. Samtidig er Lørenskog som helhet hjemsted og arbeidsplass for mange, men sentralfunksjonen til kommunen som helhet er preget av transitt i en historisk sammenheng.

Litteraturliste

- Aarsæther, N. (2016). Lokalsamfunn - mot alle odds? I: Villa, M. & Haugen, M. S. (red.) *Lokalsamfunn*, s. 134-151. Oslo: Cappelen Damm.
- Akershus fylkeskommune. (2013). *Planprogram for regional plan for handel, service og senterstruktur*: Akershus fylkeskommune.
- Albrechts, L. & Balducci, A. (2013). Practicing Strategic Planning: In Search of Critical Features to Explain the Strategic Character of Plans. *disP - The Planning Review*, 49 (3): 16-27.
- Alsvik, O. (1998). *Historien om Lørenskog: myter og mennesker 1900 til 1990*: Lørenskog kommune.
- Baldersheim, H. (1987). Frå statstenar til stifinnar - 1970-1987. I: Næss, H. E., Hovland, E., Grønlie, T., Baldersheim, H. & Danielsen, R. (red.) *Folkestyre i by og bygd - Norske kommuner gjennom 150 år*, s. 283-307. Oslo: Universitetsforlaget.
- Banenor. (2017a). *Fjellhamar*. Tilgjengelig fra: <http://www.banenor.no/Jernbanen/Stasjonssoek/-F-/Fjellhamar/> (lest 20.03.2017).
- Banenor. (2017b). *Hanaborg*. Tilgjengelig fra: <http://www.banenor.no/Jernbanen/Stasjonssoek/-H-/Hanaborg/> (lest 20.03.2017).
- Corboz, A. (1983). The Land as Palimpsest. *Diogenes*, 31 (121): 12-34.
- Debord, G.-E. (1955). *Introduction to a Critique of Urban Geography*. 6 utg.: Les Lèvres Nues. Tilgjengelig fra: <http://library.nothingness.org/articles/SI/en/display/2> (lest 19.03.2017).
- Distriktssenteret. (2015). *By- og regionutvikling og næringsutvikling på Nedre Romerike*. Tilgjengelig fra: <https://distriktssenteret.no/2015/07/02/by-og-regionutvikling-og-naeringsutvikling-pa-nedre-romerike/> (lest 08.05.2017).
- Flo, Y. (2004). *Staten og sjølvstyret: ideologiar og strategiar knytt til det lokale og regionale styringsverket etter 1900*. Doktogradsavhandling. Bergen: Universitetet i Bergen, Det historisk-filosofiske fakultet, Historisk institutt.
- FN. (2016). *Habitat III, New Urban Agenda*. Development, U. N. C. o. H. a. S. U.
- Graham, S. & Healey, P. (1999). Relational concepts of space and place: Issues for planning theory and practice. *European Planning Studies*, 7 (5): 623-646.
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. J. & Whatmore, S. (2009). *The Dictionary of Human Geography*. 5th utg.: Wiley-Blackwell. 1072 s.
- Grønlie, T. (1987). Velferdskommune og utjevningstat 1945-1970. I: Næss, H. E., Hovland, E., Grønlie, T., Baldersheim, H. & Danielsen, R. (red.) *Folkestyre i by og bygd - Norske kommuner gjennom 150 år*, s. 199-281. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønning, M. (2016). *Lov, praksis og Skedsmo som eksempel*: Norges- miljø og bivitenskapelige universitet. Upublisert manuskript.
- Hammer, S. (2016). *Bærekraftig boliglokalisering i Osloregionen: En analysestudie av lokaliseringspreferanser for boligutvikling i Skedsmo og Bærum kommune*. Masteroppgave. Ås: Norges- miljø og bivitenskapelige universitet, Institutt for landskapsplanlegging.
- Healey, P. (2006). Relational Complexity and the Imaginative Power of Strategic Spatial Planning. *European Planning Studies*, 14 (4): 525-546.
- Healey, P. (2009). In Search of the "Strategic" in Spatial Strategy Making. *Planning Theory & Practice*, 10 (4): 439-457.
- Helle, K., Eliassen, F.-E., Myhre, J. E. & Stugu, O. S. (2006). *Norsk byhistorie - Urbanisering gjennom 1300 år*. Oslo: Pax Forlag.
- Høydal, Ø. S. (2009). *Osloforskning: En evaluering*. Mastergradsoppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. 3. utgave utg. Oslo: Abstrakt forlag AS.

- Kaas, C. (1935). *Bygningsloven: lov om bygningsvesenet av 22. februar 1924 samt vedtekter for Oslo stadfestet 1. oktober 1928 med kommentar; Forskrifter for Oslo; Arbeidsdepartementets forskrifter av 9. oktober 1928*. Oslo: Tanum.
- Kommuneloven. (1992). *Lov om kommuner og fylkeskommuner*.
- KS. (2006). Interkommunalt samarbeid i Norge - omfang og politisk styring: Econ analyse AS.
- Lokalhistoriewiki. (2009a). *Akershus universitetssykehus*. Tilgjengelig fra: http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Akershus_Universitetssykehus (lest 12.02.2017).
- Lokalhistoriewiki. (2009b). *Excelsior Limfabrikk*. Tilgjengelig fra: https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Excelsior_Limfabrikk (lest 29.04.2017).
- Lokalhistoriewiki. (2009c). *Fjeldhammer Brug*. Tilgjengelig fra: https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Fjeldhammer_Brug (lest 29.04.2017).
- Lokalhistoriewiki. (2009d). *Fjellhamar*. Tilgjengelig fra: <http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Fjellhamar> (lest 20.01.2017).
- Lokalhistoriewiki. (2009e). *Lørenskog Boligbyggelag*. Tilgjengelig fra: https://lokalhistoriewiki.no/index.php/L%C3%B8renskog_Boligbyggelag (lest 03.02.2017).
- Lokalhistoriewiki. (2009f). *Lørenskog stasjon*. Tilgjengelig fra: http://lokalhistoriewiki.no/index.php/L%C3%B8renskog_stasjon (lest 14.03.2017).
- Lørenskog kommune. (1973). *Lørenskog kommune - historie og utvikling*.
- Lørenskog kommune. (1997). *Kommuneplan Lørenskog kommune 1997-2008-2015, arealdelen*.
- Lørenskog kommune. (2002). *Lørenskog i et nytt årtusen, kommuneplan 2003-2014-2020*.
- Lørenskog kommune. (2007). *Lørenskog kommuneplan 2007-2018-2030*.
- Lørenskog kommune. (2015a). *Lørenskog kommuneplan 2015-2026: Del 1 Mål og handling: Lørenskog kommune*.
- Lørenskog kommune. (2015b). *Lørenskog kommuneplan 2015-2026: Del 3 Planbeskrivelse, bestemmelser og retningslinjer*.
- Lørenskog kommune. (2015c). *Lørenskog kommuneplan 2015-2026: Del 4 Bakgrunn, rammebetingelser og konsekvensutredning*.
- Lørenskog kommune 2017. Veiledende plan for det offentlige rom (VPOR) for Lørenskog sentralområde (høringsutkast).
- NOU 1979: 5. *Bypolitikk - struktur og økonomi for de store byene*. Storbyutvalget.
- NOU 1990: 13. *Forslag til ny lov om kommuner og fylkeskommuner*. Kommunaldepartementet. Oslo: Forvaltningstjenestene Statens trykningskontor.
- NOU 1997: 12. *Grenser til besvær - lokaldemokrati og forvaltning i hovedstadsområdet*. Oslo: Kommunal- og arbeidsdepartementet.
- Oslo kommune & Akershus fylkeskommune. (2015). *Regional plan for areal og transport i Oslo og Akershus*.
- Ot.prp. nr. 42 (1991-92). *Om lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven)*. Kommunaldepartementet.
- Peterson, P. E. (1981). *City Limits*. Chicago US: University of Chicago Press. 284 s.
- Plan og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling av 27. juni 2008 nr. 71*.
- Rælingen kommune. (2014). *Samarbeidsrådet for Nedre Romerike (SNR)*. ralingen.kommune.no. Tilgjengelig fra: <http://www.ralingen.kommune.no/snr-samarbeidsraad-et-for-nedre-romerike.321425.no.html> (lest 15.02.).
- Røe, P. G. (2013). Analysing Place and Place-making: Urbanization in Suburban Oslo. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (2): 498-515.
- Samarbeidsrådet for Nedre Romerike. (2015). En flerkjernet storbyutvikling - Regional samfunnsanalyse for Nedre Romerike: Agenda Kaupang AS.
- Sigurjonsdottir, S. (2012, 06.09.2012). Jessheim er den største byen i Akershus. *Romerikes Blad*.
- SSB. (2016). *Befolkning og areal i tettsteder, 1. januar 2016*. ssb.no. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/befteft> (lest 08.12.).

- SSB. (2017). *Kommunefakta - Lørenskog*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/kommunefakta/lorenskog> (lest 14.05.2017).
- Store norske leksikon. (2009a). *Abduksjon - logikk*. Tilgjengelig fra: [https://snl.no/abduksjon - logikk](https://snl.no/abduksjon-logikk) (lest 30.04.2017).
- Store norske leksikon. (2009b). *Diakron forskning*. Tilgjengelig fra: [https://snl.no/diakron forskning](https://snl.no/diakron-forskning) (lest 30.04.2017).
- Thelen, K. (1999). Historical Institutionalism in Comparative Politics. *Annual Review of Political Science*, 2: 369-404.
- Webber, M. M. (1964). The Urban Place and the Nonplace Urban Realm. I: Webber, M. M. (red.) *Explorations into urban structure*, s. 79-153. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Webber, M. M. (1968). The Post-City Age. *Daedalus*, 97 (4): 1091-1110.
- World Commission on Environment and Development. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future: United Nations General Assembly.
- Ørbeck, M. (2014). Norske byregioner - Utvikling i, og samspill mellom, byene og deres omland: Østlandsforskning.

Figurliste

Nr	Kilde	Side
1	Kartverket. (2017). <i>Norgeskart</i> . Tilgjengelig fra: http://www.norgeskart.no/#!?project=seeiendom&layers=1002,1014&zoom=8&lat=6639719.81&lon=275031.25 (lest 20.02.2017). Egen fremstilling 2017.	12
2	Webber, M. M. (1964). The Urban Place and the Nonplace Urban Realm. I: Webber, M. M. (red.) <i>Explorations into urban structure</i> , s. 79-153. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. Egen oversettelse 2017.	23
3	Norge i bilder. (2017). Tilgjengelig fra: http://norgebilder.no/ (lest 05.05.2017). Egen fremstilling 2017.	26
4	Zhong, C. (2014). <i>Redefining polycentricity</i> . Tilgjengelig fra: https://imzhongchen.wordpress.com/2014/02/23/urban-form/ (lest 05.02.2017). Alsвик, O. (1998). <i>Historien om Lørenskog: myter og mennesker 1900 til 1990</i> : Lørenskog kommune. Egen fremstilling 2017.	30
5	Kartgrunnlaget er FKB-data og Matrikkeldata (laget av Geovekst), Befolkning og Virksomheter (laget av SSB) i UTM32 Euref89 og er lastet ned fra Norgedigitalt feb. 2017, befolkning og virksomheter høsten 2016. Kartdataene er tilsendt fra Gunnar Tenge ved fakultet for landskap og samfunn, NMBU. Egen fremstilling 2017.	31
6	Zhong, C. (2014). <i>Redefining polycentricity</i> . Tilgjengelig fra: https://imzhongchen.wordpress.com/2014/02/23/urban-form/ (lest 05.02.2017). Alsвик, O. (1998). <i>Historien om Lørenskog: myter og mennesker 1900 til 1990</i> : Lørenskog kommune. Egen fremstilling 2017.	36
7	Kartgrunnlaget er FKB-data og Matrikkeldata (laget av Geovekst), Befolkning og Virksomheter (laget av SSB) i UTM32 Euref89 og er lastet ned fra Norgedigitalt feb. 2017, befolkning og virksomheter høsten 2016. Kartdataene er tilsendt fra Gunnar Tenge ved fakultet for landskap og samfunn, NMBU. Egen fremstilling 2017.	37
8	Zhong, C. (2014). <i>Redefining polycentricity</i> . Tilgjengelig fra: https://imzhongchen.wordpress.com/2014/02/23/urban-form/ (lest 05.02.2017). Alsвик, O. (1998). <i>Historien om Lørenskog: myter og mennesker 1900 til 1990</i> : Lørenskog kommune. SSB. (2017). <i>Befolkningsmengde og befolkningsendringar 1951-2017</i> . Tilgjengelig fra: https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/save selections.asp (lest 03.04.2017). Egen fremstilling 2017.	39
9	Kartgrunnlaget er FKB-data og Matrikkeldata (laget av Geovekst), Befolkning og Virksomheter (laget av SSB) i UTM32 Euref89 og er lastet ned fra Norgedigitalt feb. 2017, befolkning og virksomheter høsten 2016. Kartdataene er tilsendt fra Gunnar Tenge ved fakultet for landskap og samfunn, NMBU. Egen fremstilling 2017.	40
10	Zhong, C. (2014). <i>Redefining polycentricity</i> . Tilgjengelig fra: https://imzhongchen.wordpress.com/2014/02/23/urban-form/ (lest 05.02.2017).	43

	Alsvik, O. (1998). <i>Historien om Lørenskog: myter og mennesker 1900 til 1990</i> : Lørenskog kommune. SSB. (2017). <i>Befolkningsmengde og befolkningsendringar 1951-2017</i> . Tilgjengelig fra: https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveselections.asp (lest 03.04.2017). Egen fremstilling 2017.	
11	Kartgrunnlaget er FKB-data og Matrikkeldata (laget av Geovekst), Befolkning og Virksomheter (laget av SSB) i UTM32 Euref89 og er lastet ned fra Norgedigitalt feb. 2017, befolkning og virksomheter høsten 2016. Kartdataene er tilsendt fra Gunnar Tenge ved fakultet for landskap og samfunn, NMBU. Egen fremstilling 2017.	44
12	Grønning, M. (2017). <i>Veiledningsnotat</i> . Egen fremstilling 2017	46
13	Alsvik, O. (1998). <i>Historien om Lørenskog: myter og mennesker 1900 til 1990</i> : Lørenskog kommune. Poll of polls. (2017). <i>Kommunestyrevalg: Lørenskog</i> . Tilgjengelig fra: http://www.pollofpolls.no/?cmd=Kommunestyre&kommune=230 (lest 02.03.2017). Egen fremstilling 2017.	49
14	Alsvik, O. (1998). <i>Historien om Lørenskog: myter og mennesker 1900 til 1990</i> : Lørenskog kommune. Egen fremstilling 2017.	51
15	Samarbeidsalliansen Osloregionen. <i>Regionrådene</i> . Tilgjengelig fra: http://www.osloregionen.no/om-oss/regionradene/ lest februar 2017.	59
16	Egen fremstilling 2017.	60
17	Oslo kommune & Akershus fylkeskommune. (2015). <i>Regional plan for areal og transport i Oslo og Akershus</i> .	63
18	Romerikes Blad. (2015). <i>Bygger tvillingby for å berge familien</i> . Tilgjengelig fra: https://www.rb.no/lorenskog/skedsmo/lillestrom/bygger-tvillingby-for-a-berge-familien/s/5-43-23040 (lest 17.03.2017).	64
19	Lørenskog kommune. (1997). <i>Kommuneplan Lørenskog kommune 1997-2008-2015, arealdelen</i> .	65
20	Lørenskog kommune. (1997). <i>Kommuneplan Lørenskog kommune 1997-2008-2015, arealdelen</i> .	65
21	Digitalt museum: Akershusbasen. (2002). Kirsten Linde. Tilgjengelig fra: https://digitaltmuseum.no/011012595468/solheimsenteret-fotovinkel-no?aq=text%3A%22solheim%22+owner%3A%22AFM%22&i=92 (lest 14.05.2017).	66
22	Lørenskog kommune. (2015). <i>Lørenskog kommuneplan 2015-2026: Del 1 Mål og handling</i> : Lørenskog kommune.	69
23	Lørenskog kommune. (2015). <i>Lørenskog kommuneplan 2015-2026: Del 1 Mål og handling</i> : Lørenskog kommune.	69
24	Kartgrunnlaget er FKB-data og Matrikkeldata (laget av Geovekst), Befolkning og Virksomheter (laget av SSB) i UTM32 Euref89 og er lastet ned fra Norgedigitalt feb. 2017, befolkning og virksomheter høsten 2016. Kartdataene er tilsendt fra Gunnar Tenge ved fakultet for landskap og samfunn, NMBU. Egen fremstilling 2017.	69
25	Kartgrunnlaget er FKB-data og Matrikkeldata (laget av Geovekst), Befolkning og Virksomheter (laget av SSB) i UTM32 Euref89 og er lastet ned fra Norgedigitalt feb. 2017, befolkning og virksomheter høsten 2016. Kartdataene er tilsendt fra Gunnar Tenge ved fakultet for landskap og samfunn, NMBU. Bildene er fra: Norge i bilder. (2017). Tilgjengelig fra: http://norgebilder.no/ (lest 05.05.2017). Egen fremstilling 2017.	70
26	Egen fremstilling 2017.	74
27	Google Maps hentet mai 2017.	75
28	NORKART AS/GEOVEKST OG KOMMUNENE/NASA. 2017. <i>Kommunekart.com</i> [Online]. Tilgjengelig fra: https://kommunekart.com/ [lest 05.05.2017]	75
29	Egen fremstilling 2017.	76
30	Google Maps hentet mai 2017.	77
31	Egen fremstilling 2017.	78
32	Google Maps hentet mai 2017.	79
33	NORKART AS/GEOVEKST OG KOMMUNENE/NASA. 2017. <i>Kommunekart.com</i> [Online]. Tilgjengelig fra: https://kommunekart.com/ [lest 05.05.2017]	79
34	Egen fremstilling 2017.	79
35	Google Maps hentet mai 2017.	81
36	Egen fremstilling 2017.	81
37	Google Maps hentet mai 2017.	82
38	Egen fremstilling 2017.	82

Tabelloversikt

Tabell 1: Typer lokalsamfunn - grad av institusjonalisering, og antydning av institusjonelle trekk definert av Nils Aarsæther, 2016 s. 139.....	19
Tabell 2: Steder i Osloregionen som fikk bystatus eller kaller seg by etter 1996.....	59
Tabell 3: Tabellen gir en oversikt over steder og stedstyper som ble presentert i kommuneplanen fra 2003.	67

Norges miljø- og biovitenskapelig universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway